

Officieel orgaan van de Historische Vereniging Vleuten, De Meern, Haarzuilens 1985

<https://hdl.handle.net/1874/10007>

Officieel orgaan van de Historische Vereniging Vleuten-De Meern-Haarzuilens.
5e jaargang nr. 1, maart 1985 © 1985
Verschijnt 4x per jaar.

Ingeschreven in het verenigingsregister van de K.v.K. Utrecht e.o. onder nr. V. 479360

Dagelijks bestuur:

J. Schutte, voorzitter
Zandweg 138. 3454 HA De Meern
tel. 03406 - 3216

W. H. Denekamp, sekretaris
Utenhamstraat 5. 3451 BR Vleuten
tel. 03407 - 1948

P. G. de Rooij, penningmeester
't Zand 1. 3451 GP Vleuten
tel. 03407 - 1483

A. J. van Zoeren, vice-voorzitter
Stationsstraat 34. 3451 BZ Vleuten
tel. 03407 - 1263

H. E. J. van Essen, coörd. werkgroepen
Mauritslaan 17. 3454 XP De Meern
tel. 03406 - 2992

Erelid:

Mw. F. van Husen-Wibbeke, Vleuten

Redactie-sekretariaat:

Monique van Essen, Hindersteinlaan 1
3451 EV Vleuten,
tel. 03407 - 3611

Ledenadministratie/informatie:

Opgeven van nieuwe leden, mutaties en (na)bestellingen bij:
Mw. P. J. de Rooij-Goes, 't Zand 1
3451 GP Vleuten, tel. 03407 - 1483

Kontributie:

De jaarlijkse kontributie bedraagt voor 1985 minimaal f. 25,-
postabonnement f. 35,- per jaar

Donateurs:

Minimaal f. 12,50 per jaar.

De vereniging heeft rekeningen bij de volgende instellingen:

ABN - De Meern 55.66.33.040
RABO - Vleuten 36.75.17.574
POSTGIRO 2.689.200

- Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen uit dit verenigingsorgaan is slechts toegestaan na schriftelijke toestemming van de redactie.

Illustratie middenpagina:

Trouwfoto van den Brink - Glissenaar, eigendom H. J. van der Weiden - van den Brink te Utrecht

LOSSE NUMMERS f. 7,50

Van het bestuur

Bestuurswisseling

Tengevolge van de bepalingen, vastgelegd in het Huishoudelijk Reglement van onze vereniging, treedt in het voorjaar 1985 in de Algemene Ledenvergadering de voorzitter van de vereniging af. De heer Schutte heeft te kennen gegeven zich niet herkiesbaar te stellen, zodat onze vereniging voor een belangrijke bestuurswisseling staat. Hoewel statutair tenminste zeven bestuursleden vereist zijn geeft het bestuur de voorkeur aan een getal van negen bestuurders. Met het aanstaande vertrek van de voorzitter kent het bestuur dan twee vacatures. In de personen van de heren Dr D. W. Gravendeel uit De Meern en K. B. Nanning uit Vleuten meent het bestuur twee ervaren bestuurders gevonden te hebben die de twee open plaatsen kunnen bezetten. Deze bestuursvoordracht dient in de Algemene Ledenvergadering van 26 maart a.s. door de leden bekrachtigd te worden. Overigens wijzen wij U erop, dat tot 23 maart de mogelijkheid bestaat tot het stellen van kandidaten. Korthedshalve verwijzen wij naar de agenda van de ledenvergadering. Mag het bestuur bijeen, voor onze vereniging te nemen besluit van zo groot belang, rekenen op een grote opkomst van de leden?

4 jaar Historische Vereniging

Toen in februari 1981 een groepje mensen uit onze dorpen bijeen kwam om te peilen of er belangstelling zou bestaan voor een historische vereniging in de gemeente Vleuten-De Meern konden maar weinigen bevroeden, dat er 4 jaar later een solide vereniging met meer dan 700 leden zou bestaan. Een grote vereniging

gesteund door enthousiaste medewerkers die het mogelijk maken doelstellingen van de vereniging niet alleen te steunen, maar ook binnen korte tijd waar te maken. Het bestuur, dat uw vereniging vertegenwoordigt heeft de afgelopen jaren bepaald niet stil gezeten. Op tal van plaatsen en bij talrijke evenementen kwam U de naam van de Historische Vereniging tegen. Ons streven de inwoners van de drie dorpskernen, en waar mogelijk ook Harmelen, te betrekken bij de geschiedenis van onze omgeving konden wij niet beter realiseren dan door naar U toe te komen bij braderieën, markten, koninginnedagen etc. U komt ons geregeld tegen bij filmavonden, le-

In dit nummer

	pag.
- Van het bestuur	277 - 278
- Agenda Algemene Ledenvergadering 1985	278
- De hongerwinter	279 - 284
- Ledenlijst, oplossing rebus	284
- Wijkverpleegster Zr. T. Brouwer	285
- Hoe autochtoon bent U?	285 - 291
- Andries van Batenburg en de Pauselijke Zouaven	292 - 302
- Speciaal nummer n.a.v. 100 jaar Willibrord	302
- Agenda	302

zingen en kleinere en grote tentoonstellingen, zoals in 1984 in De Meern over het archeologisch verleden van deze omgeving. Ook voor het lopende jaar heeft de vereniging weer een aantal evenementen op stapel staan. In juni a.s. organiseert de R.K. parochie St Willibrord te Vleuten een overzichtstentoonstelling ter gelegenheid van het 100-jarig bestaan van de Willibrordkerk; daarbij zal onze vereniging behulpzaam zijn. Het 600-jarig bestaan van de Leidsche Rijn tussen Heldam en Stadsdam komt uitgebreid aan bod. Verder staan natuurlijk de haast traditionele filmavonden met oude dorpsjournaals op het programma. Wij hopen ook binnen niet al te lange tijd nieuw werk van onze filmgroep te kunnen laten zien.

Van de voorzitter

Van deze kolom wil ik graag gebruik maken diegenen die, onverhoopt, niet in de gelegenheid zijn de ledenvergadering in de Brouwerij in Vleuten op 26 maart 1985 bij te wonen voor hun steun, belangstelling en vriendschap dank te zeggen. Een voorzitter staat niet alleen; slechts met de medewerking van velen is het mogelijk een goed resultaat te boeken. Uit de bloeiende staat waarin uw vereniging verkeert zowel naar ledental als gemeten aan de financiën mag U, lezer, afleiden, dat bestuur en medewerkers een hechte vriendenkring vormen. Ik spreek het vertrouwen uit, dat U de nieuwe bestuurders net zoveel vertrouwen en vriendschap zult geven als ik ervaren mocht. Dan zal het door U gekozen bestuur met uw hulp in staat zijn onze vereniging verder uit te bouwen. Wellicht is een ledental van 1000 binnen niet al te lange tijd realiseerbaar. Mag ik, nogmaals, een beroep op U doen hieraan uw medewerking te geven. Als veel leden hun burens ook lid maken van onze vereniging dan moet dat getal snel haalbaar zijn. Per slot betekenen veel leden, dat er ook veel activiteiten kunnen plaatsvinden, en met een streekmuseum in het verschiet blijft het belangrijk, dat uw vereniging zich gesteund weet door een groot aantal dorpsgenoten.

Ik wens het bestuur alle succes met de verdere uitbouw van onze vereniging en bij de ontwikkeling van een groot aantal activiteiten, gericht op het meer bekend maken in onze dorpen van onze interessante geschiedenis.

J. Schutte, voorzitter.

Uitnodiging

Algemene Ledenvergadering

Bij deze nodigt het bestuur U uit voor de op Dinsdag 26 Maart 1985 te houden Algemene Ledenvergadering in "De Brouwerij", Odenveltdaan 2 te Vleuten. Aanvang: 20.00 uur precies.

Agenda

1. Opening
2. Notulen vergadering 2 Mei 1984
3. Ingekomen stukken en mededelingen
4. Jaarverslag secretaris
5. Jaarverslag penningmeester over 1984 en begroting 1985.
De hierop betrekking hebbende stukken liggen een half uur voor het begin der vergadering reeds ter inzage
6. Verslag kascommissie
7. Verkiezing kascommissie
8. Vaststelling contributie 1985 en 1986
9. Benoeming erelid. Het bestuur stelt voor Mevrouw Prof. Dr C. Isings te benoemen tot erelid, wegens haar bijzondere verdiensten voor onze vereniging
10. Voorstel tot wijziging van de artikelen 2 en 3 van het Huishoudelijk Reglement. Toelichting: het bestuur bestaat uit 9 leden. Het rooster van aftreden der bestuursleden wordt zodanig gewijzigd dat voortaan per jaar 3 bestuursleden aftreden. Hierbij is altijd één lid van het Dagelijks Bestuur.
11. Benoeming stemcommissie
12. Bestuursverkiezing
Volgens het nieuwe rooster treden af de voorzitter J. Schutte en de Heren H. E. J. van Essen en J. Fokker. De eerste stelt zich niet herkiesbaar, de beide anderen wél. Sinds de ledenvergadering van 29 Maart 1983 is er een vacature in het bestuur, zodat er nu in twee open plaatsen moet worden voorzien. Het bestuur stelt hiervoor kandidaat de Heren Dr D. W. Gravendeel en K. B. Nanning. De Heren van Essen, Fokker, Gravendeel en Nanning verklaarden zich bereid (weer) een bestuursfunctie op zich te nemen. Namen van eventuele tegencandidaten kunnen (ondersteund door tenminste tien leden) tot uiterlijk drie dagen voor de verkiezing bij het zittende bestuur worden bekend gemaakt
13. Verkiezing voorzitter
De voorzitter dient door de Algemene Ledenvergadering uit de gekozen bestuursleden te worden benoemd.
Het bestuur draagt uit zijn midden voor deze functie voor de Heer Dr D. W. Gravendeel, die zich bereid heeft verklaard een eventuele benoeming te aanvaarden
14. Herbenoeming vaste commissies
15. Rondvraag
16. Sluiting

Pauze

Na de pauze zal onze dorpsgenoot, de Heer J. F. K. Kits Nieuwenkamp, een lezing houden voor leden en belangstellenden. Onze gast zal iets vertellen over de historie van de Hamtoren en hij zal tevens zijn best doen uw belangstelling te wekken voor de kleine cultuur-historische elementen in onze omgeving.

Herinneringen aan 1940 - 1945

Wijkverpleegster Zuster T. Brouwer: een heldin

In het Groene Kruisgebouw, dat nog gevestigd was in een pand ten Westen van de Ned. Herv. Kerk werden door de toen dienstdoende Wijkverpleegster Zuster T. Brouwer, verscheidene Joden verborgen.

Er was o.a. een oude Heer Spanjaard (geb. 1854) met zijn 17 jarige dochter Ko. Toen de Hr. Spanjaard ernstig ziek werd (slokdarmkanker) heeft Zr. Brouwer dokter E. Lambers in vertrouwen genomen.

Deze heeft toen, wetende dat hier een Jood aanwezig was, hem tot zijn dood behandeld en gezwegen.

Zr. Brouwer heeft de dode man in een jute zak genaaid, op haar fiets gelegd en aan het einde van de Meerndijk (bij de nieuwe weg) 's nachts-alleen-begraven, nadat ze daar eerst met een spa was geweest. Na de oorlog heeft er een herbegraving plaatsgevonden.

Een oude dame, Caroline Simons, geb. Den Haag 1880, tweelingzuster, had niet zo'n Joods uiterlijk, kwam niettemin nooit te voorschijn, alhoewel ze over een vals persoonsbewijs beschikte. Toen ik eens een lijkwagen voor het Groene Kruis Gebouw zag staan informeerde ik over de overledene en kreeg van Zuster Brouwer antwoord, dat haar tante, zuster van haar overleden moeder, uit Den Haag, niet terug konnende keren, vanwege de spoorwegstaking, alhier was overleden.

Tegenover dokter Lambers had ze ook aanvankelijk dit verzonnen verhaal verteld. Dokter Lambers behandelde haar voor gordelroos. Toen Caroline

Simons overleden was, heeft dokter Lambers persoonlijk de overlijdensverklaring naar het Gemeentehuis in Vleuten gebracht. De Heer F. Migo, die toen ambtenaar van de Burgerlijke Stand was had snel een en ander door. De vrouw is toen in De Meern begraven en later naar Rijswijk overgebracht.

Alleen de inwonende familie Van Bommel, consierge van het Groene Kruis, wist wat er huisde en boer J.D. Wesseling, die er naast woonde, zorgde voor wat extra eten en drinken.

Niettemin was het mondjesmaat met de voedselvoorziening, zodat de toenmalige predikant Ds. D.J. Peterse, van Tinies vader, Dr. Brouwer, Zendingdirector te Oegstgeest, wel eens een brief kreeg, waarin hij zijn bevreesing uit-

sprak, dat zijn dochter het op het plateland zo slecht had, niet wetende dat ze voor vele monden de kost moest op-scharrelen.

Nog een persoonlijke herinnering:

Het was toendertijd de gewoonte dat ik als penningmeester aan het eind van de maand het salaris bij de zuster thuis kwam brengen. Opmerkelijk was dat je zolang voor de deur moest staan alvorens er open werd gedaan (er moest eerst verstoppertje gespeeld).

Eénmaal "overviel" ik haar blijkbaar en was binnen voor men de zaak geruimd had. Ik zag in het magazijn tal van verzetslieden met koptelefoon, etc. gewapend. Op weg naar huis kwam Zuster Brouwer mij achterop en zei: Mijnheer de Bruijn zwijg tegenover een ieder, inclusief de Voorzitter van de Vereniging, over wat u heeft gezien. Ik stelde haar volkomen gerust.

Na de oorlog is Zuster Brouwer in het Verenigingsgebouw aan de Zandweg door velen als een heldin gehuldigd. Kort daarop vertrok ze naar Joka-Nieuw-Guinea, waar ze haar man, de Heer van der Stoep, schoolbeheerder aldaar, leerde kennen.

Jac. de Bruijn.

P.S. Mevr. T. v.d. Stoep-Brouwer woont thans te Utrecht en verdient m.i. alsnog een (hoge) Koninklijke onderscheiding.

de Br.

Hoe autochtoon bent U?

Door Mevrouw H. J. van der Weiden - van den Brink werd de trouwfoto beschikbaar gesteld van **Johannes van den Brink** en **Theodora Glissenaar** (afgekort Glis). Het paar trouwde op 8 Juni 1915 te Haarzuilens en zou gaan wonen op De Meern in het pand dat later het hulppostkantoor en sigarenzaak van Hansen zou worden en waar nu van Kooten is gevestigd (zie ook ons blad van Juni 1984, blz. 220).

Maar eerst moest er feest worden gevierd en dat gebeurde wellicht in café van Straten of in de feestzaal van van Bommel. Bij die gelegenheid werd de foto gemaakt, in de boomgaard van Bonenkamp, met als achtergrond het koetshuis en de stal van Wesseling. Achter die stal is op de oorspronkelijke foto de, in 1913 gereed gekomen, nieuwe hervormde kerk te zien. De foto werd in ongeveer oostelijke richting genomen.

1. **Toon van de Bos** (woonde bij de Haarmolen).
2. **Hendricus van den Brink** (vader van de bruidegom).
Hij werd 04 - 02 - 1861 te Oudenrijn geboren als zoon van Johannes van den Brink en Christina Smorenburg en hij overleed in Augustus 1940 te Montfoort. Hij was gehuwd met
3. **Cornelia (Kee) van de Berg** (moeder van de bruidegom)
Zij werd 08 - 02 - 1862 te Maartensdijk geboren als dochter van Johannes van de Berg en Adriana Duis en zij overleed 30 - 12 - 1931 te Vleuten (aan de Groenedijk).
4. **Johannes van den Brink** (de bruidegom).
Hij werd 30-01 - 1888 te Vleuten geboren en overleed 26 - 01 - 1975 te Vinkeveen.
Hij huwde dus 08 - 06 - 1915 te Haarzuilens met
- Hij werd 12 - 11 - 1850 te Haarzuilens geboren als zoon van Piet Glissenaar en Cornelia Broere en hij overleed 11 - 11 - 1925 te Haarzuilens. Hij was gehuwd met
7. **Gerrigje Middelweerd** (moeder van de bruid).
Zij werd 14-08 - 1856 te Kamerik geboren als dochter van Gerardus Middelweerd en Dirkje Knijff en zij overleed 14 - 07 - 1940 te Veldhuizen.
8. **Cornelia Arnolda (Kee) van Dort.**
Zij werd 17 - 09 - 1883 te Houten geboren als dochter van Hendrik van Dort en Elizabeth Maria van Leeuwen en zij overleed 10 - 12 - 1960 te Haarzuilens.
Zij huwde 19 - 02 - 1909 te Haarzuilens met
9. **Gerardus (Gert) Glissenaar** (broer van de bruid).
Hij werd 11 - 07 - 1881 te Haarzuilens geboren en overleed 11 - 07 - 1961 te De Meern.
11. **Johannes (Hannes) Glissenaar** (broer van de bruid).
Hij werd 08 - 02 - 1895 te Haarzuilens geboren en overleed 13 - 11 - 1963 te Harmelen. Hij was van 1927 - 1955 machinist op de "watermachine" (gemaal) in 't Wild te Harmelen; eerst met stoom en vanaf 1949 electrisch.
Hij huwde met Cornelia Maria (Kee) van Dalen, die 21 - 10 - 1897 te Zeist was geboren en 21 - 12 - 1978 overleed te De Meern.
12. **Emma Bos**, in 1915 vriendin van Johannes Glissenaar (11).
13. **Petrus (Piet) Glissenaar** (broer van de bruid).
Hij werd 11 - 09 - 1888 te Haarzuilens geboren en overleed 06 - 04 - 1966 te Montfoort.
Hij huwde met Anna Minten, die

Theodora Glissenaar (de bruid) op 18-jarige leeftijd. Zij was o.a. in betrekking bij Mevr. Doorman, familie van "Karel Doorman".
Foto in bruikleen van H. J. van der Weiden - van den Brink te Utrecht.

Cornelia van den Brink - van de Berg (no. 3) met haar dochter Christine Wolswijk - van den Brink (no. 14); de foto dateert van ca 1922.
Bruikleen van M. van Es te De Meern.

5. **Theodora Glissenaar** (de bruid).
Zij werd 26 - 07 - 1884 te Haarzuilens (aan de Lage Haar) geboren en overleed 10 - 09 - 1968 te Vinkeveen.
6. **Jan Glissenaar** (vader van de bruid).
Hij werd 21 - 11 - 1875 te Vleuten geboren en overleed daar 04 - 05 - 1940.
10. **Everhard van Dijk** (buurman uit de Lage Haar).
Hij werd 21 - 11 - 1875 te Vleuten geboren en overleed 12 - 10 - 1895 te Willescop was geboren en 18 - 03 - 1968 te Montfoort overleed.
14. **Christine (Stien) van den Brink** (zuster van de bruidegom).

De "watermachine" in 't Wild onder Harmelen, waar Johannes Glissenaar op zat.
Foto in bruikleen van G. H. M. Glissenaar te Harmelen.

Zij werd 01 - 03 - 1896 te Vleuten geboren en overleed 14 - 05 - 1975 te De Meern.

Zij huwde 28 - 07 - 1922 te Vleuten met Gerardus Caesar Wolswijk die 05 - 05 - 1894 te Vleuten was geboren en 31 - 07 - 1960 te De Meern overleed.

15. **Christiaan Ram**

Hij was gehuwd met

16. **Pietje van de Berg** (tante van de bruidgom).

Zij woonden te Montfoort.

17. **Antoon Middelweerd** (oom van de bruid).

Hij was gehuwd met

18. **Fie van Dijk**

Zij woonden te Harmelen

19. **Johannes Gerardus (Jan) Glissenaar** (jongste broer van de bruid).

Hij werd 13 - 06 - 1900 te Haarzuilens geboren en overleed 15 - 08 - 1968 te Harmelen.

Hij huwde 23 - 10 - 1929 met Adriana Broeke, die 20 - 09 - 1900 te Utrecht werd geboren.

In het achterste gedeelte van dit huis woonde Jan Glissenaar (de vader van de bruid) met zijn gezin. De drie rechtse figuren op de foto zijn de bewoners van het voorste gedeelte: Cornelis van Kleinwee (met geit), zoon Marinus en vrouw Anna Geertruida van den Bosch. In 1954 is Kerkvliet daar komen wonen, die er in 1961 een nieuw huis naast zette.

Foto in bruikleen van P. J. van Kleinwee te Utrecht.

In het smalle gedeelte woonde eerst de Vleutense oud-zouaaf Andries van Batenburg, daarna de timmerman Gert Glissenaar (broer van de bruid). Het voorste stuk van het brede huis werd eerst bewoond door de familie van Dijk, doch dit stuk werd bij het huis van Glissenaar getrokken. Daar achter, dus in het midden, woonde de familie Jansen, en achteraan huide de familie Strik en later de familie van Galen. Het geheel werd in de 50-er jaren afgebroken. De vrouw links op de foto is Gerarda Strik, geboren 25 - 01 - 1866 te Odijk en overleden 08 - 04 - 1929 te Vleuten, gehuwd met Johannes van Galen. De vrouw rechts is Cornelia van Dort (no. 8) met haar dochter Gerarda Maria Glissenaar en een buurjongen, Dorusje Scholman.

Foto in bruikleen van M. Goes te De Meern.

20. **Antonia Cornelia Glissenaar** (zuster van de bruid).
Zij werd 11 - 06 - 1897 te Haarzuilens geboren en overleed 28 - 09 - 1972 te Amersfoort.
Zij huwde 30 - 12 - 1926 te Haarzuilens met Hermanus Johannes van de Hoven, die 01 - 02 - 1894 te Vleuten was geboren en 05 - 03 - 1983 te Amersfoort overleed.
21. **Onbekend.**
22. **Gerarda Glissenaar** (zuster van de bruid).
Zij werd 23 - 08 - 1890 te Haarzuilens geboren en overleed 28 - 12 - 1951 te Utrecht.
Zij huwde in 1918 te Utrecht met Jacobus (Kobus) Klaarenbeek die 02 - 11 - 1879 te Westbroek was geboren en in Augustus 1963 te Utecht overleed.
23. **Frans** .....(verloofde van Gerarda Glissenaar, nr. 22).
Hij overleed ca 1916.
24. **Margaretha van der Ende**
Zij werd 17 - 11 - 1893 te Naaldwijk geboren en overleed 27 - 03 - 1958 te Utrecht.
Zij huwde 28 - 08 - 1918 te Naaldwijk met
25. **Johan van den Brink** (broer van de bruidegom).
Hij werd 14 - 01 - 1894 te Vleuten geboren (aan de Groenedijk) en overleed 07 - 06 - 1978 te Utrecht.
- Niet op de foto staat:
Cornelia (Kee) Glissenaar (oudste zuster van de bruid).
Zij werd 16 - 11 - 1879 te Haarzuilens geboren en overleed 02 - 11 - 1922 te Utrecht.
Zij was gehuwd met Theodorus (Dirk) Klaarenbeek.

Voor het plaatsen van dakkapellen, dakramen, keukens, badkamers en wanden van glazen bouwstenen, stijldeuren, aluminium en houten kozijnen. Tevens plaatsen wij tegen inbraak beveiligd hang- en sluitwerk. Kunststof ramen en deuren op maat en in verschillende kleuren.

Wilt u meer weten, bel dan,

AANNEMERSBEDRIJF

3454 VK DE MEERN

H. van Vliet

Woerdlaan 2 - Telefoon 03406 - 13 15

- 18
- 17
- 16
- 15
- 14
- 13
- 12
- 11
- 10
- 9
- 19
- 20
- 21
- 22
- 23
- 24
- 25
- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8

van den Brink

Johannes van den Brink

Hendricus van den Brink

Christina Smorenburg

geboren 04 - 02 - 1861 te Oudenrijn
overleden .... - 08 - 1940 te Montfoort
gehuwd met

Johannes van de Berg

Cornelia van de Berg

Adriana Duis

geboren 08 - 02 - 1862 te Maartendijk
overleden 30 - 12 - 1931 te Vleuten

Geboren te Vleuten:

Johannes	30 - 01 - 1888	
Johannes	26 - 03 - 1889	+ 06 - 11 - 1889
Adriana	23 - 07 - 1890	+ 22 - 08 - 1890
Adriana	13 - 06 - 1891	+ 08 - 10 - 1907
Johannes	14 - 01 - 1894	
levenloos kind		+ 17 - 03 - 1895
Christina	01 - 03 - 1896	
Johanna	29 - 09 - 1897	+ 10 - 02 - 1898
Adrianus	29 - 09 - 1897	+ 10 - 02 - 1898
Adrianus	25 - 12 - 1898	+ 19 - 07 - 1899
Adrianus Hendrikus	19 - 05 - 1900	+ 28 - 05 - 1901
levenloos kind		+ 09 - 06 - 1901
Adrianus Hendrikus	21 - 07 - 1902	+ 01 - 06 - 1903

Glissenaar

Jan Glissenaar

Piet Glissenaar

Cornelia Broere

geboren 12 - 11 - 1850 te Haarzuilens
overleden 11 - 11 - 1925 te Haarzuilens
gehuwd met

Gerardus Middelweerd

Gerrigje Middelweerd

Dirkje Knijff

geboren 14 - 08 - 1856 te Kamerik
overleden 14 - 07 - 1940 te Veldhuizen

Geboren te Haarzuilens:

Cornelia	16 - 11 - 1879	
Gerardus	11 - 07 - 1881	
Theodora	11 - 07 - 1882	+ 25 - 02 - 1884
Theodora	26 - 07 - 1884	
levenloos kind		+ 01 - 08 - 1886
Pieter	28 - 10 - 1885	+ 09 - 02 - 1886
Petrus	11 - 09 - 1888	
Gerarda	23 - 08 - 1890	
levenloos kind		+ 11 - 01 - 1893
Johannes	08 - 02 - 1895	
Antonia Cornelia	11 - 06 - 1897	
Johannes Gerardus	13 - 06 - 1900	

De vernoeming

Ik heb hierboven de beide ouderparen, met de kinderen die zij kregen, compleet weergegeven, met de bedoeling daar aan eens de ijzeren wetten te demonstreren, die werden gehanteerd bij de vernoeming van de kinderen. Het eerste kind werd vernoemd naar één der grootouders, van vaderszijde, bij voorkeur naar de grootvader, waarbij het er niets toe deed of het een jongetje of een meisje was want elke jongensnaam had wel een vrouwelijke pendant (Cornelis - Cornelia, Johannes - Johanna). Bij het tweede kind waren de grootouders van moederszijde aan de beurt, waarbij ook weer de grootvader de voorrang had. Er konden op die manier in één gezin kinderen met dezelfde voornaam zijn; een mooi voorbeeld is het gezin van den Brink - van de Berg: het tweede kind werd Johannes genoemd (naar de grootvader van moederszijde), hoewel het eerste ook al zo heette (naar de grootvader van vaderszijde). Weliswaar stierf de tweede Johannes reeds spoedig, maar het vijfde kind kreeg dezelfde naam en bleef wél in leven.

In het gezin Glissenaar - Middelweerd lag het accent wat meer aan de vrouwskant. Nadat de grootmoeder van vaderszijde (Cornelia Broere) was vernoemd, kwamen achtereenvolgens de grootouders van moederszijde aan de beurt, waarbij de naam Dirkje werd vervangen door het "katholieke" Theodora.

Als de "verplichte" vernoemingen waren geschied, was men vrij voor de andere kinderen namen te kiezen naar goeddunken.

De kindersterfte

In het gezin van den Brink - van de Berg stierven van de 11 levend geboren kinderen er 8 jong, waarvan 7 in de zuigelingenleeftijd.

In het gezin Glissenaar - Middelweerd waren dat er 2 van de 10 levend geboren.

Bovendien werden er in beide gezinnen 2 kinderen levenloos geboren.

Het was zo'n 100 jaar geleden maar droef gesteld met de prae- en postnatale zorg (= zorg tijdens en na de zwangerschap) en men was, ongeacht politieke of godsdienstige overtuiging, wel ge-

noodzaakt veel kinderen te krijgen, wilde men "de soort in stand kunnen houden".

D. W. Gravendeel

Lezing A.M. de Reuver

(zie agenda)

Nederland herdenkt dit jaar dat het 40 jaar geleden werd bevrijd van de Duitse bezetting. Wij plaatsen in dit nummer enkele bijdragen die herinneringen oproepen aan die oorlogstijd.

Uw bestuur vond in de Heer A. M. de Reuver iemand die beschikt over een uitgebreide verzameling dia's en aan de hand daarvan een boeiend verhaal weet te vertellen over crisistijd, mobilisatie, Meidagen 1940, bezettingstijd, capitulatie en bevrijding.

De lezing zal worden gehouden op Donderdag 23 Mei 20.00 uur in De Schalm te De Meern.

Andries van Batenburg en de Pauselijke Zouaven

door

Albert Lemmens Jr.

"De Zaak des Pausen is de zaak van God: kom trekt ten strijde en bescherm het pauselijk erfgoed". Met dat idee voor ogen zijn zo'n 3000 Nederlanders, waaronder mijn overgrootvader Andries van Batenburg, in de jaren 60 van de vorige eeuw, de toenmalige paus Pius IX te hulp geschoten als vrijwilliger in het pauselijk zouavenleger. Deze hulp was nodig omdat de paus diens grondgebied: de Kerkelijke Staat wilde beschermen tegen m.n. Koning Victor Emanuel II van de koninkrijken Napels en Sicilië, die het pauselijk grondgebied bij dat van hem wilde inlijven. Het zal op Andries zeker indruk gemaakt hebben toen pastoor P. J. Romijnders van de R.K. Parochie Petrus en Paulus te Cothen op een zondagochtend de pauselijke oproep aan zijn gehoor kenbaar maakte. We zitten dan al midden in een conflict dat bekend staat als "de Romeinse Kwestie", de treurige geschiedenis van het verval en de uiteindelijke ondergang van de Kerkelijke Staat, die pas vele tientallen jaren later tot een oplossing zou komen bij het z.g. Verdrag van Lateranen in 1929. Om echter een goed begrip te krijgen van de staatkundige en politieke verhoudingen in het Italië van de vorige eeuw en van de mate waarin de Nederlandse Pauselijke Zouaven daarin een rol hebben gespeeld geef ik eerst een stukje voorgeschiedenis.

Inleiding

De Franse Revolutie heeft een geleidelijke ommekeer teweeggebracht in de verhoudingen tussen kerk en staat. Trad vóór die tijd de staat veeleer op als beschermer en begunstiger van kerken en kloosters, na die periode van geweldadige conflicten zag zij de kerk niet meer als goddelijke instelling, maar als organisatie waarin burgers zich vasthielden aan bepaalde nieuw verworven vrijheden. De Kerkelijke Staat werd zodoende veel meer als staat dan als kerk gezien. Aanvankelijk leek het er in het Italië van 1815 na het einde van de Franse Revolutie gunstig uit te zien voor het machtsgebied van de toenmalige paus. Bij de Staatkundige verdeling van Europa tijdens het Congres van Wenen (18 sept. 1814 - 9 juni 1915) werd zoveel mogelijk de situatie van vóór de Franse Revolutie

hersteld. Het huidige Italië is dan een verbrokkeld gebied met verschillende machtssferen. Dit waren enerzijds gebiedsdelen die afhankelijk waren van Oostenrijk, anderzijds heerschappijen die hun identiteit en nationaal gevoel ten toon wilden spreiden. De Kerkelijke Staat grensde in het noorden voor een groot gedeelte aan eerstgenoemde gebiedsdelen en voelde zich dus veilig in de Oostenrijkse invloedssfeer. In deze betrekkelijke veiligheid verviel de Kerkelijke Staat na enige tientallen jaren tijdens het pontificaat van paus Gregorius XVI (1831 - 1846) tot een politieke chaos vanwege met name diens starre onverzettelijkheid in staatszaken. Gedurende deze jaren had het Italiaanse vrijheids- en eenheidsstreven postgevat en was het bestaan van een Kerkelijke Staat vele nationalistinnen in de gebieden die tot het huidige Italië behoorden een doorn in het oog. Dan treedt de opvolger van Gregorius

Bid voor de Ziel van Zaliger
Andreas van Batenburg
 Weduwnaar van
Geertrudis Niermeier
 Oud-Zouaaf van Z.H. Paus Pius IX.
 Geboren te Cothen 30 Mei 1844
 en overleden te Vleuten, na dikwijls
 gesterkt te zijn door de Genade-
 middelen der H. Kerk, 4 Mei 1927
 en werd 7 Mei d.a.v. begraven
 op het R.K. Kerkhof aldaar.

Zijn roem was het gestreden te
 hebben voor Paus en Kerk. Voor-
 zeker kan hij nu met Paulus zeggen:
 „Ik heb den goeden strijd gestreden,
 mijn loopbaan voltrokken, het geloof
 behouden, thans is mij de kroon der
 gerechtigheid toegezegd. 2 Tim. 7, 8.
 De hooge jaren zijn een eere-
 kroon, die op de wegen der gerech-
 tigheid zal gevonden worden.
 Prov. 10, 27.

Mijn Jezus barmhartigheid.
 Hij ruste in vrede.

A. Geelen, R.K. Koster, Vleuten.

aan, paus Pius IX, de man om wie het al-
 lemaal gaat draaien, en die het langste
 pontificaat zal hebben dat ooit door een
 paus is bekleed, nl. van 1846 tot 1878.
 Tijdens het begin van diens regeringspe-
 riode ondergaat de Kerkelijke Staat een
 economische opleving als nooit te vo-
 ren. De nationalistinnen wilden hiervan
 wel een graantje meepikken en boden
 hun diensten aan o.a. was daarbij ene
 Guiseppe Garibaldi, leider van een Ita-
 liaans vrijheidslegioen. Wanneer echter
 Oostenrijk het noorden binnenvalt
 eisen de nationalistinnen van de paus dat
 hij hen steunt in de strijd. Deze is echter
 zeer terughoudend daar Oostenrijk in
 het verleden de paus juist gesteund had.
 Bovendien wilde hij eigenlijk geen partij
 kiezen tussen twee katholieke naties.
 Omdat de paus zich toen niet inzette
 vóór de Italiaanse eenheidsbeweging
 gold hij als ontrouw aan zijn eigen volk
 en vanaf die tijd voerden de nationalistinnen
 uit Piemont en Sardinië met tussen-

pozen een verbitterde strijd om hem zijn grondgebied te ontnemen.

Buitenlandse Zouaven

Vanwege de militaire hulp die Frankrijk aan de Kerkelijke Staat reeds gegeven had, probeerde Pius IX de verdediging van zijn domein via de Franse Generaal Graaf Christophe de Lamoricière te organiseren. Deze vormde rond 1860 een leger van hoofdzakelijk Franse en Belgische vrijwilligers de z.g. Tirailleurs Franco-belges (tirailleur = scherpschutter) uit welk keurkorps de latere pauselijke zouaven zijn ontstaan.

De oorsprong van de benaming Zouaven stamt eigenlijk uit een gebied waarvan men het eigenlijk niet zou verwachten, nl. Algerije in Noord-Afrika.

Bij de keuze van een eigen uniform voor de pauselijke vrijheidsstrijders had luitenant-kolonel Graaf de Becdelièvre, een van de mede-organisatoren, zich laten inspireren door het uiterlijk van het guerilla-costuum van vroegere tegenstanders nl. de Noordafrikaanse Kabylenstammen, een berbervolk uit het uiterst noordelijke bergland van Algerije. Het woord Zouaaf komt nl. van het Arabische Zouaoua, dat de naam is van een van die berberstammen. Bij het ontstaan van het eerste zouavenbataljon op 20 april 1860 onder graaf de Becdelièvre speelden Nederlanders nog nauwelijks een rol. Het telde na een aantal weken zo'n vierhonderd man waarvan de meesten de Franse en Belgische nationaliteit hadden. Opmerkelijk was het feit dat de Franse zouaven veelal van adellijke afkomst waren terwijl hun Belgische en veel later hun Nederlandse wapenbroeders eenvoudige jongelingen waren vooral afkomstig uit milieus van het platteland, alsmede uit handel en nijverheid. Dit is dan ook de reden dat onder de Nederlandsche Zouaven maar vier bevelvoerende officieren zijn geweest.

Eerste grote Zouavenslag: Castel - Fidardo

Keren wij terug naar de ontstaansgrond van het eerste zouavenbataljon. Juist in 1860 was deze bittere noodzaak geworden daar de "roodhemden" van Garibaldi, de nationalistische leider, tesamen met eenheden van het in Noord-Italië gelegen koninkrijk Piemont de pausstaat wederom trachtten binnen te vallen vanuit het zuiden. Zouavenleider De Becdelièvre met zijn manschappen aangevuld met legereenheden uit Oosten-

rijk en Frankrijk, tesamen zo'n 6000 man, leverden op 18 september 1860 slag bij Castel-Fidardo (zie kaartje) tegen zo'n 30.000 man troepen uit Piemont, die vanuit het noorden optrokken en daarom door de Kerkelijke Staat heen "moesten". Het stond eigenlijk al vast dat het een zeer ongelijke strijd zou worden maar toch is toen de reputatie van de pauselijke zouaven voor de eerste keer gevestigd. Het gevolg voor Pius IX is echter dat hij de landstroken Umbrië en de Marken aan Piemont moest afstaan zodat hij nog slechts 20% van hetgeen hij voor 1859 in bezit had, tot

zijn grondgebied mocht rekenen, kortom de stad Rome met omgeving, het zg. Patrimonium Petri (Het Erfgoed van Petrus). Na deze eerste beproeving werd graaf De Becdelièvre als zouavenbevelhebber opgevolgd door kolonel Allet, een Zwitser, die spoedig de reputatie zou verwerven van "vader der Zouaven". Zijn rechterhand echter, luitenant-kolonel Baron Athanase de Charette, gaat, zo zullen wij in het vervolg lezen, de zouavengeschiedenis in als een ijzervreter die het strijdvuur bij de Nederlandse Zouaven behoorlijk zou aanwakkeren.

Italië van 1859 tot 1870

Nederlandse Zouaven

Na de slag van Castel-Fidardo in 1860 begon het enthousiasme van de zouaven danig te tanen. Koning Victor Emanuel II evenals de schurk Garibaldi ondernamen nl. in eerste instantie geen serieuze pogingen meer hun grondgebied met het restant van de Kerkelijke Staat te vergroten. Er was dus niet veel actie. Langzamerhand zag Charette zijn zouavenleger teruglopen tot minder dan 300 man. Het tij keerde echter met enige politieke afspraken die tijdens de zg. Septemberconventie van 1864 tussen Napoleon III van Frankrijk en Victor Emanuel II van Italië werden gemaakt. Deze hielden o.a. in dat de Franse troepen, die mede de beschermers van de Kerkelijke Staat vormden, zich binnen afzienbare tijd (2 jaar) uit 's Pausen domein zouden terugtrekken.

Victor Emanuel van zijn kant beloofde plichtig de paus met zijn grondgebied met rust te laten. Iedereen kon haast wel vermoeden dat deze belofte zou worden geschonden. Aldus zag de paus zich genoodzaakt zijn eigen leger te laten versterken met, het kan haast niet anders, buitenlandse troepen. Nu pas drong het in Nederland door dat wanneer nu niet massaal gereageerd werd, de Kerkelijke Staat waarschijnlijk tenonder zou gaan.

Op grote schaal werd dan ook door de pastoors van vele Rooms Katholieke parochies in Nederland 's zondags een beroep gedaan op alle aanwezige katholieke jongeren zich te melden als strijder in het pauselijke zouavenleger.

Andries: het begin

Het ligt kennelijk in de vaderlandse aard wanneer men ergens voor op de bres moet springen, de kat nog even uit de boom te kijken. Dit blijkt wanneer Andries van Batenburg geruime tijd na de herderlijke oproep vastbesloten is, naar Rome te gaan. Op dat moment waren hem pas zo'n 700 van de ruim 3000 jongeren vóórgestaan, die uiteindelijk als zouaaf ten strijdtonele zijn verschenen.

Andries werd in 1844 in Cothen geboren als zesde kind van het gezin van vader Andries van Batenburg Sr., van beroep schoenlapper/slachter, en van Wilhelmina Bier, uit Doesburg afkomstig en van gereformeerde huize, die voor haar huwelijk met Andries Sr. Rooms Katholiek was geworden. Het gezin telde in totaal negen kinderen waarvan twee zeer jong overleden, die allen Rooms-Katholiek zijn opgevoed.

Op het moment dat hij eraan dacht zich bij het pauselijk leger aan te sluiten had hij als soldaat geen enkele ervaring. Voor de Nederlandse dienst was hem nl. blijkens het inschrijvingsregister der gemeente Langbroek (Langbroek en Cothen hadden van 1863 - 1867 een gemeenschappelijk militieregister), voor de lichting van het jaar 1864 bij loting het (misschien voor hem) ongeluksnummer 13 ten deel gevallen, hetgeen betekende dat hij was uitgeloot voor dienst. Het aanwezig zijn van het bewijs van de Nationale Militie was bovendien voorwaarde om in aanmerking te komen voor inlijving in het pauselijk leger. Toch moet de motivatie bij hem zeer groot zijn geweest want (zo heette dat destijds) met zijn deelneming aan de strijd "kocht hij zich vrij van zonden tot in de derde generatie" (zijn kleinkinderen). Deze zg. aflaat werd aan hem verleend tijdens een van de vele algemene audiënties van de paus die praktisch iedere zouaaf wel heeft bijgewoond.

In de vorige eeuw had dit gegeven nl. bij de meeste Rooms-Katholieke jongeren een totaal andere gevoelswaarde dan bij die van vandaag-de-dag. In de RK parochie Cothen was hij overigens de eerste van de uiteindelijk 3 jongeren die de stap naar Rome waagden. De andere twee komen we in de loop van dit verhaal ook tegen; een ervan blijkt zijn oudere broer te zijn.

Voordat Andries begin 1867 naar Rome vertrok heeft hij zich in Oudenbosch gemeld alwaar een behoorlijke "papierwinkel" in orde moest worden gemaakt. Daaronder bevonden zich met name een doktersverklaring, dat de aspirant-zouaaf voor kerngezond kon doorgaan; een zg. akte van indiensttreding (feuille d'enrôlement) die hem pas na de keuring in Brussel werd verstrekt alsmede een bewijs van goed gedrag aangereikt door de pastoor van Cothen. Nadat hij bij broeder Bernardinus van Aert, de organisator van dat alles te Oudenbosch zich verzekerd had van een plaats in het zouavenleger en nadat hij met toekomstige mede-strijders een dag van de gastvrijheid had genoten van pastoor Hellemons, de grote stimulator en werver, aanvaardde hij de voor die tijd moeilijke reis naar Rome die ca 10 dagen in beslag zou nemen. Hij vertrok in de eerste week van januari 1867 als zouaaf nr. 3466, maar was pas de 749e Nederlander die ten strijde trok.

Ter vergelijking: Er zijn van 1 januari 1861 tot aan 29 september 1870 in totaal 11036 zouaven geweest, waarvan Nederland het grootste aandeel had nl. 3150. De rest was verdeeld over zo'n 20 landen. Niet minder dan 258 Nederlan-

ders zijn er geweest die twee maal de (standaard) diensttijd van 2 jaar in Rome doorbrachten; elf gingen driemaal en één zelfs viermaal.

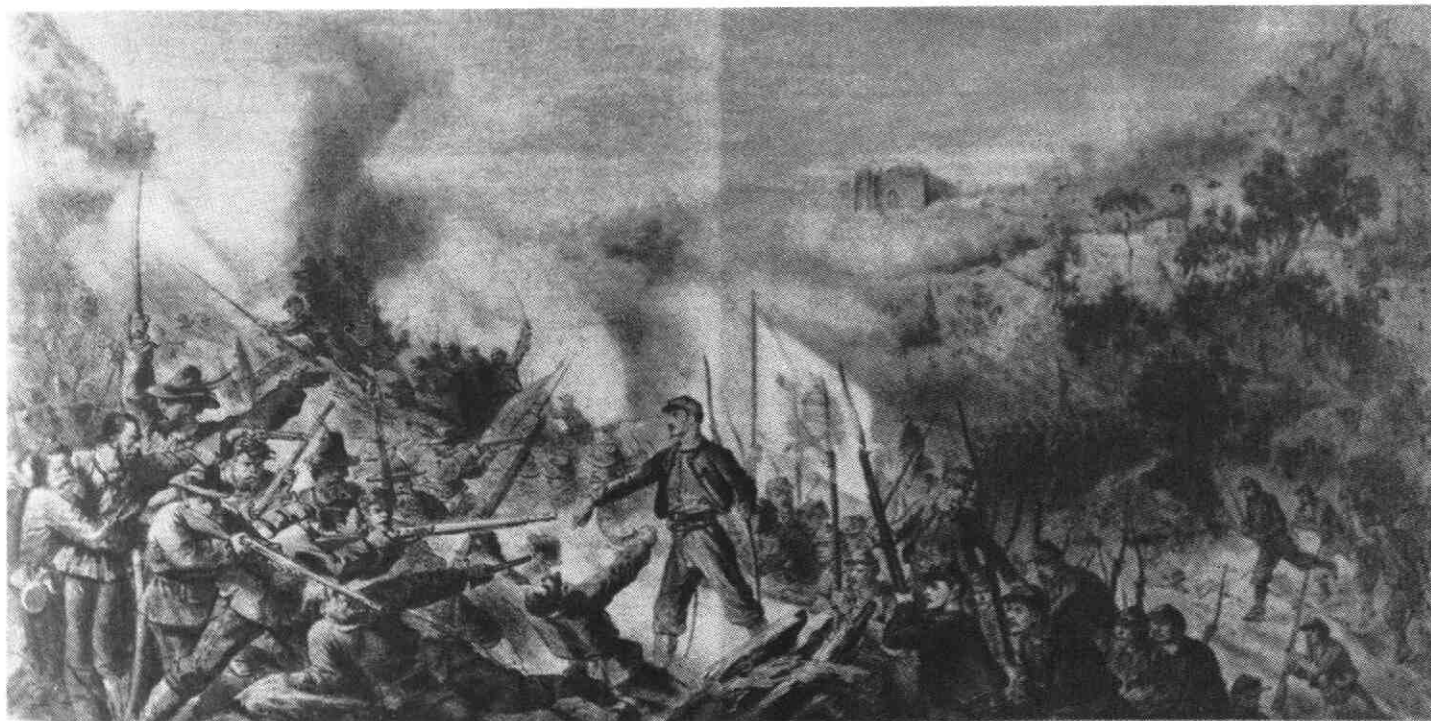
De reis vangt aan in Oudenbosch per stoomtrein en gaat via Brussel, alwaar een medische keuring plaatsvindt, naar Parijs en vervolgens naar Marseille. Verder komt men per trein niet want dan zou men in Noord-Italië op vijandig (Piemontees) grondgebied komen. Vanuit Marseille ging men dus per schip naar Civita-Vecchia aan de kust van de Kerkelijke Staat en vervolgens per trein naar Rome. De kennismaking met de zoveel beschreven Sint Pieter zal voor Andries ongetwijfeld een openbaring zijn geweest daar men in die tijd nog niet over de media film en televisie beschikte. Tijd om ervan te genieten was er in ieder geval niet. Er moest worden ingekwartierd en vrij snel alle faciliteiten vervuld worden om maar snel gereed te kunnen zijn ten strijde te trekken want Garibaldi's roodhemden wachtten niet!

Tweede grote zouavenslag: Monte - Libretti

Men zou verwachten dat bij de tweede grote slag, we schrijven nu oktober 1867, veel meer Nederlandse Zouaven zijn betrokken dan bij de eerste in Castel-Fidardo in 1860. Monte-Libretti zal de geschiedenis ingaan als een slag die door de zouaven is gewonnen maar evenzeer als een die eruit springt door het feit dat 86 Zouaven ca 1200 Garibaldisten te slim af waren geweest. Met de benaming Monte-Libretti worden eigenlijk in één adem een aantal aangrenzende dorpen bedoeld. Dat feitelijk aan de naam van juist dit dorp grote bekendheid is gegeven komt doordat bij de bestorming van de poort de meest bekende Nederlandse zouaaf, de reus Pieter Jong uit Lutjebroek is gesneuveld, nadat hij 14 garibaldisten met zijn zwaaiende geweer kolf had neergemaaid. Overigens is Andries van Batenburg niet bij de desbetreffende 86 zouaven ingedeeld geweest. Hij nam op dat moment deel aan minder spectaculaire gevechten in de onmiddellijke nabijheid. Hij komt, zo zullen we in het vervolg lezen, nog ruimschoots aan bod in Mentana.

Derde grote zouavenslag: Mentana

Paus Pius IX is zeer in zijn sas met de jongste overwinning van zijn gezworenen. Terstond laat hij een overwinningsmedaille slaan als uiting van hun held-

De grote slag van Mantua van November 1867, waarin de pruiselijke Zouaven overwonnen en waardoor de Garibaldisten den pauselijken staat voor geruimen tijd althans ontruimden.

haftig optreden, dit in schril contrast met, hoe vreemd het ook klinkt, een nederlaag-medaille die de zouaven destijds kregen voor hun verlies in de slag van Castel-Fidardo in 1860.

De situatie in Rome is nu zeer gespannen. De schurk Garibaldi wordt in het geheel niet gehinderd opnieuw ten strijdtonele te verschijnen. De Italiaanse regering legde hem namelijk geen strobreed in de weg omdat zij, als zij zélf de Kerkelijke Staat zouden aanvalen, de Franse troepen op hun dak zouden krijgen. Dat vindt z'n oorzaak in het feit dat bij de reeds eerder ter sprake gebrachte Septemberconventie van 1864 Frankrijk zich verplichtte zijn troepen in te zetten wanneer de Kerkelijke Staat door het Koninkrijk Italië werd aangevallen.

Andries zal van al die politieke intriges wel geen weet hebben gehad. Er waren van de duizend Nederlandse Zouaven maar enkele bevelvoerende officieren die dit waarschijnlijk maar ten dele aan hun achterban van eenvoudige boerenjongens hebben doorverteld. Wat zij wèl deden, en in deze aangespoord door hun opperbevelhebber generaal Baron de Charette, was een strijdgeest tegen Garibaldi kweken die z'n weerga niet kende.

Vanaf het begin uiterst gemotiveerd om zich voor deze strijd in te zetten schreef Andries net als vele anderen waarschijnlijk een aantal malen enkele brieven naar huis om zijn ouders op de hoogte te houden van hetgeen hij daar heeft meegemaakt. Zijn oudere broer Willem (ge-

boren 1837), op dat moment bijna 30 jaar en nog ongehuwd, werd kennelijk ook door het strijdvuur getroffen en besloot zijn broer achterna te reizen. Vast staat dat Willem in zijn enthousiasme nog een inwoner van Cothen zover heeft gekregen met hem mee te gaan. Dat was Hubertus de Jong geb. 24 augustus 1844 te Maastricht. Door de organisatie van dat alles, namelijk inschrijvingsfaciliteiten en de reis van 10 dagen, zouden zij voor de in dit stuk in het verschiep liggende slag van Mentana helaas enige dagen te laat komen! Ze worden als zouaaf met matriculenummer 4811 en 4812 ingeschreven en vertrokken als respectievelijk 1143e en 1144e Nederlander begin november 1867 naar Rome. (matricule=inschrijvingsregister). Reeds in de laatste weken van oktober 1867 probeerde Garibaldi in datzelfde Rome een terroristische opstand te doen uitbreken.

Allerlei gebouwen in de directe nabijheid van de St. Pieter werden opgeblazen of in brand gestoken. Tijdig konden echter de Zouaven en pauselijke garden tegenstand bieden en de wankele troon van de paus behouden. Dit waren echter schermutselingen in vergelijking met wat op 3 november zou gaan komen.

Die dag begon vrij onheilspellend met enorme slagregens die de Zouaven 's ochtends vroeg rond 3 uur danig parten speelden bij het opmarcheren naar hun verzamelplaats. De zouaven maakten overigens deel uit van een heel complex legers bij elkaar. Zo waren er ongeveer tweeduizend Fransen en het eigen-

lijke zouavenleger, nu onder algehele aanvoering van de Duitse generaal Kanzler, bestond uit een kleine duizend Nederlanders, ruim achthonderd Fransen en ca. vijfhonderdvijftig Belgische zouaven. Tegenover deze pauselijke troepen stonden ongeveer tweemaal zoveel Garibaldisten. Aldus marcheerden zij, de Nederlandse pauselijke zouaven voorop, met als directe aanvoerder De Charette, richting Mentana. In het nachtelijk duister leken ze wel met hun fel brandende fakkels op een processie van boetelingen die optrokken naar de plaats des onheils. Met Mentana in zicht sprong De Charette op zijn paard en brulde al sabelzwaaiend naar de zouaven tot de aanval over te gaan. De Garibaldisten deinsden dan ook bij deze eerste vuurstoot terug voor zoveel pauselijk machtsvertoon. Maar dit was slechts bij een voorpost. Het gaf de Zouaven echter veel vertrouwen. Diverse andere posten worden genomen en langzamerhand naderden de zouaven de directe omgeving van Mentana. Op een gegeven moment krijgen zowel Garibaldi als de zouaven vrijwel tegelijkertijd steuntroepen aangeleverd. Garibaldi maakt dan een strategische fout zijn reserves ten oosten van Mentana te sturen alwaar op dat moment de 2000 Fransen staan opgesteld. Verpletterend is dan ook de nederlaag van de Garibaldisten daar de Fransen als strijdeenheden veel beter bewapend waren. Er bleef de roodhemden dan ook niets anders over dan naar het centrum van Mentana zelf te vluchten alwaar ze aan de rand

opgewacht werden door de pas aange-treden zouavenreservisten. Op dat moment was alleen de citadel nog in handen van de roodhemden van Garibaldi. Na de omsingeling zou bij de dageraad van de 4e november vanzelf de capitulatie van Garibaldi en de zijnen volgen en is de slag van Mentana in het voor-deel van de pauselijke zouaven beslist.

Men kan zich voorstellen dat deze over-winning voor Pius IX een bevestiging was van het diepe geloof dat vooral veel Katholieke Nederlandse jongeren ten toon hebben gespreid. Als waarde-ring voor hun heldendaden liet hij ter-stond een overwinningsmedaille slaan, het Mentana Kruis, dat vergezeld ging van een erbijbehorende oorkonde. Ook Andries werd onderscheiden met deze zilveren medaille die hij ook op latere leeftijd zoals een der foto's laat zien met trots zou dragen. De onderscheiding heeft de vorm van een grieks kruis met aan de ene zijde in het middelpunt een schild met de Tiaar (pauzelijke kroon) en de sleutels.

Aan weerszijden staat vermeld: Fidei et Virtuti hetgeen betekent: Voor 't geloof en de moed, of ook wel genoemd: Aan trouw en dapperheid. Aan de andere zij-de zien we een Latijns kruis onder twee palmtakken met het opschrift: Hinc Victoria, hetgeen betekent: Van hier de Overwinning. Op de takken bevindt zich de naam van Pius IX. Het erbij be-horende lint is wit met blauw omzoomd.

De val van Rome

Na de slag van Mentana breekt er voor Andries een betrekkelijk rustige tijd aan. Hij is op dat moment bijna op de helft van zijn diensttijd van 2 jaar en tot aan zijn afzwaaien op 15 januari 1869 gebeuren er geen spectaculaire dingen. Dat geldt tevens in de meest letterlijke zin des woords voor zijn broer Willem die kort na de Mentana-overwinning in Rome aankomt. Juist in deze tijd is de toevloed van vrijwilligers het grootst. Men kan zich voorstellen dat Rome in de jaren 1868 en 1869 een ware vesting geworden was. Meer dan vierduizend zouaven waaronder bijna zeventien-honderd Nederlanders zijn op dat mo-ment in Rome maar in vergelijking met vorige veldslagen hebben ze niet veel te doen. Het is eigenlijk een beetje sneu voor broer Willem dat hij aan geen enkel treffen van betekenis heeft meege-daan tot aan zijn afzwaaien op 11 no-vember 1869.

Dan volgt op 8 december 1869 de ope-ning van het Vaticaanse concilie (een

soort conferentie van paus en bisschop-pen) die Pius IX op dat moment zeer goed van pas kwam. De onfeilbaarheid van de kerkvorst werd er aan de orde ge-steld en dit sterkte hem in het streven zijn macht ten opzichte van de tegen hem rebellerende partijen te vergroten. Saillant gegeven is evenwel dat precies één dag na de afkondiging van het dog-ma van onfeilbaarheid op 19 juli 1870 de Frans-Duitse oorlog uitbrak. Dit laatste kwam de paus zeer slecht uit. De consequentie voor hem was dat alle Franse troepen die hem steunden hun kampen opbraken en naar Frankrijk te-rugkeerden om hun vaderland tegen Duitsland te beschermen. Op 5 augustus 1870 verlieten de laatste troepen het domein van de paus. Toen zag Victor Emanuel zijn kans schoon Pius een voorstel te doen diens grondgebied te betreden met het doel de Kerkelijke Staat te bezetten en in Rome de orde te handhaven. Het zat er dik in dat de paus dit zou weigeren. Het pauselijk leger van generaal Kanzler, achtduizend in getal, waarvan zo'n 4500 zouaven, was echter geen partij voor de ca 50.000 man van Victor Emanuel die manschappen had opgenomen van de inmiddels ge-vangenzittende Garibaldi. Deze ongelijke strijd escaleerde op 20 september 1870 bij de "Porta Pia" in Rome. Bij het slaan van een wijde bres in de muur naast deze poort gaf Pius IX het sein aan generaal Kanzler de strijd te staken, dit tot zeer grote teleurstelling van vele zou-aven.

Aldus werd de paus de gevangene van het Vaticaan; de "Vermolmde stoel van Petrus" zakte in elkaar.

De volgende dag 21 september 1870 ver-schenen alle aanwezige zouaven voor de laatste maal op het St. Pietersplein om nog eenmaal de paus te zien alvorens naar huis terug te keren. Hiermede eindigt dan hun actieve deel aan de strijd tot het behoud van de Kerkelijke Staat.

Andries: na de strijd

De laatste dagen van de zouavenstrijd heeft Andries vanwege zijn afzwaaien op 15 januari 1869 niet meegemaakt. Teruggekeerd in zijn woonplaats Cothen zal hij net als vele van zijn wapen-broeders tot de ontdekking komen dat het na een verblijf van twee jaar in een land met totaal andere gewoonten be-paald niet makkelijk is om weer in een normaal leef- en werkpatroon te ko-men. Als dan blijkt dat hij in Cothen geen werk kon krijgen verhuist hij op 18 maart 1869 naar Bunnik alwaar hij "werkman" is zoals de bronnen melden. De plaats Bunnik was voor hem overi-gens geen onbekend terrein want zijn oudste zuster Hendrika Johanna woonde er al sinds 1865. In die tijd leert hij de Harmelense boerendochter Geertruida Nieremeijer kennen. Het was wellicht liefde op 't eerste gezicht want ze trou-wen al op 25 november 1870 in haar woonplaats Harmelen. Nu doet het mis-schien wat vreemd aan dat ze juist de plaats Vleuten als hun woonstee kiezen.

Ontslagsbewijs van Andries van Batenburg (cartella di congedo.)

De reden moet gezocht worden in het feit dat een jongere zuster van Andries genaamd Wilhelmina al op 15 januari van dat jaar in Vleuten in dienstbetrekking is gegaan. Kennelijk heeft zij Andries en zijn toekomstige echtgenote overgehaald eveneens hun geluk in Vleuten te beproeven. Ongetwijfeld zal ook het vinden van werk een rol gespeeld hebben. De geschiedenis leert ons dat Wilhelmina van Batenburg op 10 november 1873 zou gaan trouwen met ene Theodorus van Husen en een van hun kinderen: Theodorus Jr. is de latere echtgenoot van het enige erelid van onze vereniging Francisca Alida van Husen - Wibbeke.

Andries' broer Willem keerde vanwege zijn latere indiensttreding pas op 11 november 1869 naar Cothen terug. Voor hem helaas geen medaille omdat het in de afgelopen twee jaar betrekkelijk rustig was in Rome.

Daar ook hij geen werk kon vinden verhuist hij op 3 augustus 1871 naar Utrecht. Wat voor soort werk hij daar deed, hij was arbeider, vermelden de annalen niet. Enige jaren later huwt hij met Adriana Henrica Rijsen, die na 3 jaren al komt te overlijden. Ruim een jaar later treedt hij voor de tweede maal in het huwelijk met Petronella Abels maar beide huwelijken blijven kinderloos. Tenslotte overlijdt Willem op 27 juli 1892 en zijn weduwe bleef voorlopig wonen in hun huis aan de Krommerijnstraat nr. 16c te Utrecht.

Het huwelijksleven, zo blijkt uit hun gezinsoverzicht, zou voor Andries en zijn Geertruida een zware beproeving worden. Waren de meeste mensen in de vorige eeuw wel gewend in hun grote gezin enige kinderen vroegtijdig door overlijden te moeten missen, voor Andries en Geertruida was het een ware ontgoocheling. Van de twaalf kinderen bereikten alleen mijn grootvader Wilhelmus (1881 - 1962) en zijn oudere zuster Geertruida Wilhelmina (1877 - 1960) de volwassen leeftijd. De overige tien leefden slechts enige maanden en één zoon bereikte de 9-jarige leeftijd. Gedurende deze zware jaren tot ca 1890 overkwam de vader van Andries trouwens een ongeluk dat hem het leven kostte. Op 17 april 1888 werd 's morgens om half zes het lichaam van Andries Senior opgehaald uit het water nabij de Tolsteegbarrière in Utrecht. Hij was net als zijn zoon Willem reeds op 17 april 1880 naar Utrecht verhuisd en woonde aldaar aan de Groenelaan nr. 76c. De vroegere Groenelaan lag destijds ter hoogte van de huidige Orionstraat in de Utrechtse Sterrenwijk.

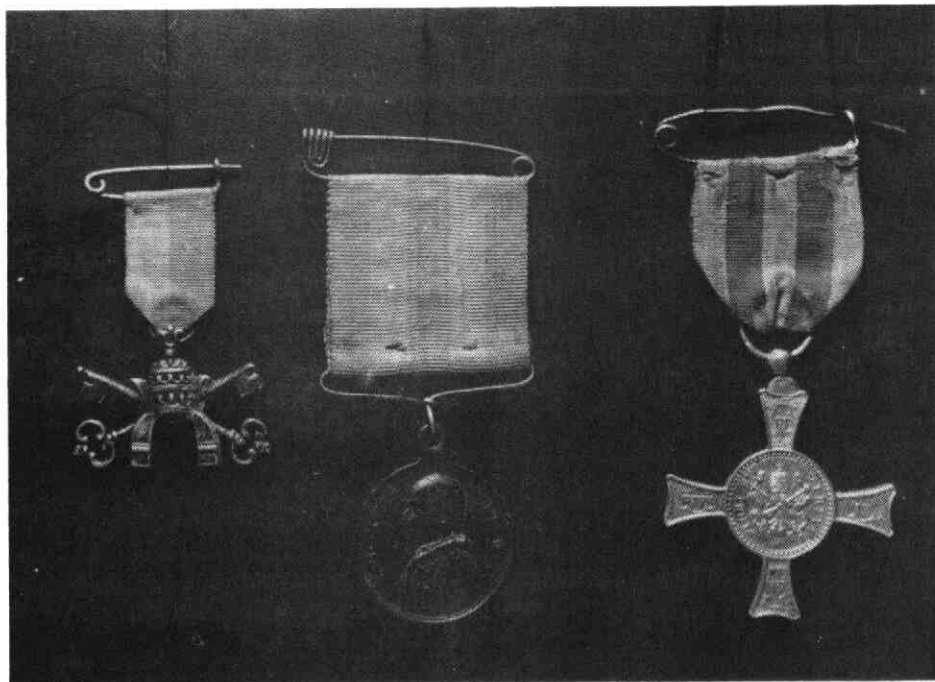
Herdenking Mentana 1892

Na de dood van de zouavenpaus Pius IX in 1878 werd deze opgevolgd door Leo XIII die tot 1903 als balling in zijn eigen Kerkelijke Staat "aan de macht bleef". Als bisschop had deze Leo XIII inder tijd de heldedaden van de zouaven goed kunnen volgen en besloot aan de vooravond van de herdenking van Mentana de strijdmakkers van zijn illustere voorganger te eren met een zg. Bene-Merenti-medaille (Bene-Merenti=gode verdienste). De hierbij gevolgde procedure week begrijpelijkerwijs af van de toekenning der voorgaande medailles.

De oud-opperbevelhebber van het Zouavenregiment, (dat overigens nooit door de paus is ontbonden), de Franse generaal Baron de Charette de la Contrie had nl. van paus Leo XIII deze bijzondere gunst ontvangen ten behoeve van zijn vroegere strijdmakkers. D.m.v. een speciale met sierletter uitgegeven z.g. Dagorder, gedateerd 27 juni 1891 (in familie-bezit) maakt hij nogmaals gewag van de heldedaden der zouaven en stuurt hen dit document op vergezeld van de medaille vanuit zijn tot commanderij voor Franse oud-zouaven omgebouwde landgoed Basse-Motte in Bretagne. De Bene-Merenti-medaille (de

Oorkonde behorende bij het Mentana-kruis, uitgereikt aan Andries van Batenburg.

Links: Insigne van de zouavenbroederschap
Midden: Bene Merenti medaille (paus Leo XIII)
Rechts: Mentana kruis

middelste op de foto) is van brons met op de voorzijde de benaming Bene-Merenti en op de achterzijde de beeldenaar van paus Leo XIII. Zij behoort op de linkerborst gedragen te worden, bevestigd aan een zijden lint met blauwe en witte strepen. Ik prijs mij overigens gelukkig met het feit dat zowel Andries als zijn zoon Willem de medailles en alle hierbij afgedrukte documenten al die jaren hebben bewaard. Momenteel zijn ze in bezit van mijn oom: Wim van Batenburg. Men kan zich voorstellen dat menig zouaaf bij het aanschouwen dezes het oude strijdvuur weer in zich voelde oplaaien omdat de Romeinse Kwestie op dat moment nog niet was opgelost.

Bij de grote herdenking van de roemrijke slag van Mentana van 25 jaar tevoren waren als blijk van waardering wel ruim zeshonderdvijftig oud-zouaven naar Utrecht getogen om dit gedenkwaardige feit te vieren. Hoogtepunten vormden op 13 november 1892 o.a. de H. Mis in de Kathedraal van Utrecht aan de Lange Nieuwstraat en het gezamenlijk uitwisselen van herinneringen in de tuin van het voormalige Tivoli aan de Kruisstraat te Utrecht.

Zijn broer Willem heeft dit alles echter niet meer mee kunnen maken want hij stierf enige maanden tevoren.

Na 1892 breekt er voor Andries en zijn echtgenote een rustiger episode aan in hun leven. Hij pakt allerlei baantjes aan en heeft zowaar gelegenheid om in zijn spaarzame vrije tijd af en toe de vishen-

gel uit te gooien. Als oud-zouaaf dacht hij op een gegeven moment misschien het privilege te hebben te gaan vissen in water dat eigendom was van de Maatschappij tot Exploitatie van Staatspoorwegen waarvan de visrechten gepacht waren door ene mevrouw de weduwe S. P. H. van Bijlevelt, geboren le Brun te Vleuten. Ik denk dat het met een sisser is afgelopen want veel meer dan een aankondiging van een proces-verbaal in deze, op 6 april 1898 "contra Andries van Batenburg en zijn mede-visser Frans Edelbroek" is het niet gekomen. Het toeval wil dat een kleinzoon van deze Frans nl. Gerardus Henricus Goes zo'n 30 jaar later zou gaan trouwen met een kleindochter van Andries nl. Wilhelmina Geertruida Clasina van Batenburg.....

Korte tijd later houdt Andries het in Vleuten voor gezien en verhuist met vrouw en 2 kinderen op 2 mei 1899 naar de Lage Haar te Haarzuilens alwaar ze zo'n tien jaar zouden blijven wonen tussen met name de families Speelman, Van Schaik, Strik, Vulto, Versteeg, v.d. Bos en v. Es. (Zie: "Oude dorpsbewoners vertellen", nr. 1, april 1984, p 187). Dan vindt er op 9 augustus 1901 een heuglijke gebeurtenis plaats in huize Van Batenburg. Hun enige dochter Trui trouwt dan met Lambertus van der Bilt (zie overzicht). Ze krijgen 2 kinderen:

1. Margaretha, geb. 23 juni 1902, die op 17 november 1926 huwt met de in Vleuten bekende rijwielhandelaar Hendrikus Gijsbertus van Oyen, geb. 9 december 1902: overl. 29 april 1972.

2. Gerardus Andreas, geb. 18 februari 1907: overl. 14 september 1970, die op 7 mei 1930 huwt met Johanna Maria van der Louw, geb. 2 mei 1905.

Enige jaren later huwt de enig overgebleven zoon van Andries, genaamd Willem (mijn grootvader) op 5 mei 1905 voor de eerste keer met Geertruida Alida Wibbeke. Deze Geertruida was een oudere zuster van de reeds eerder genoemde hoogbejaarde Francisca Alida van Husen - Wibbeke. Willem en Geertruida krijgen twee kinderen: 1. Andreas Adam Josephus en 2. Wilhelmina Geertruida Clasina (zie overzicht).

Inmiddels zijn we aangeland in 1909 en dan doet zich voor Andries en de zijnen een gunstige gelegenheid voor wederom de woonstede te verplaatsen en wel terug naar Vleuten. Zijn huis in Haarzuilens wordt overigens direct bij zijn vertrek betrokken door telgen van de familie Glissenaar die in een ander artikel van dit blad uitgebreid in het voetlicht geplaatst worden. Andries had alle reden te vertrekken daar hem in Vleuten de functie van huisbewaarder van de weduwe S. P. H. van Bijlevelt - le Brun werd aangeboden. Omdat de Van Bijlevelts in Vleuten in hoog aanzien stonden greep Andries deze kans en betrok het gele huisje naast het koetshuis dat rechts van huize Alevelt was gelegen. De vraag waarom mevr. de weduwe van Bijlevelt juist Andries voor deze functie had gevraagd moet ongetwijfeld gezocht worden in het feit dat een telg van haar familie nl. Johannes Hendrikus Josephus van Bijlevelt, geb. 1 september 1837 eveneens zouaaf is geweest en wel van 1 december 1867 tot 19 december 1869.

De functie van Andries bleek voor velerlei uitleg vatbaar want uit zowel authentieke akten als uit de overlevering blijkt dat hij landarbeider, tuinman en huisbewaarder zou zijn geweest en dat zijn vrouw Trui de scepter zwaaide in de keuken. Na verloop van enige jaren kon zij dat werk niet meer aan en bleef Andries met een baan zitten waarmee hij zonder hulp in de keuken eigenlijk niet meer uit de voeten kon. Mede als gevolg van zijn leeftijd; hij was inmiddels de zeventig gepasseerd; besloot hij te stoppen en moest als gevolg daarvan het gele huisje naast het koetshuis ontruimen voor zijn opvolger. Hun afhankelijkheid speelde hen waarschijnlijk parten zodat zij tenslotte een woning betrokken vlakbij hun zoon Willem die op het Haarpad A 48 woonde en een winkel had in de meest uiteenlopende huishoudelijke artikelen. Het huisje van Andries was gelegen precies tegenover de Open-

Andries van Batenburg en Geertruida Nieremeijer.
Foto ca 1910

bare Lagere School, die in 1922 werd omgezet in de R.K. Lagere School (Nu de Schakel) aan de vroegere Groeneweg nr. A III (nu Schoolstraat). Het huisje stond, met de zijgevel naar voren, vlak naast een groepje van drie-onder-een-kap, die bewoond werden door de families Selders, De Gier en Van Husen. Het onderkomen van laatstgenoemde familie is overigens later verbouwd tot een opslagplaats voor de melkhandel van Dirk Fokker. Juist het huisje van Andries was kleiner dan genoemde drie maar had wel een gescheiden boven- en ondervoerdeur. Dit was makkelijk want dan liep de hond niet weg met wie Andries vaak een wandeling ging maken. Erachter lag een behoorlijk stuk grond dat Andries voornamelijk als moestuin in gebruik had.

Ik denk overigens dat de oudere inwoners van Vleuten zich hem zullen herinneren vanwege zijn uiterlijk. Dat ijdelheid de mens siert gold zeker voor Andries want hij had een grote afkeer van zijn kaalhoofdigheid. Op de foto waarop hij met zijn vrouw staat afgebeeld is duidelijk te zien dat hij een pruik droeg hetgeen zeker voor die tijd niet gebruikelijk was.

Vanwege zijn bijnaam "De pruik van Alenvelt" was hij dan ook bij de jeugd van die tijd vaak het onderwerp van lachwekkende situaties. Een inwoner kan zich nog herinneren dat hij tijdens een fietstochtje op de hobbelige Groeneweg van zijn fiets tuimelde en daarbij zijn pruik verloor. Groot was toen de hilariteit bij de schooljeugd die het ove-

rigens al ras op een lopen moest zetten want Andries kwam ze met de stok achterna.....

Nadat zij enige jaren in het huisje hadden gewoond is Geertruida, de vrouw van Andries, op 8 december 1917 overleden.

Dat het leven van omstreeks 1920 voor een man alleen zoals Andries geen vetpot was vanwege het ontbreken van de nu zo gewoon zijnde sociale voorzieningen, deed hem grijpen naar een alternatieve bron van inkomsten. Van de weduwe Van Bijlevelt zal hij ongetwijfeld een bijdrage hebben gekregen voor de oude dag maar dit was kennelijk niet toereikend voor de meest elementaire levensbehoeften. De bron die hij zou aan boren lag eigenlijk best voor de hand. Als rechtgeaard zouaaf was hij al vanaf de oprichting lid van de zouavenbroederschap Fidei et Virtuti te Utrecht (Een herinnering hieraan is een gekalligrafeerd ingelijst document van forse afmetingen, met de vermelding van de namen van alle leden, ook die van Andries, dat heden ten dage nog in het Zouavenmuseum te Oudenbosch te bezichtigen is).

Door bemiddeling van deze broederschap kreeg Andries uit het zg. Ondersteuningsfonds vanaf 1922 tot aan zijn dood in 1927 ieder jaar een uitkering. In totaal heeft hij f 125,- ontvangen. Om hiervoor in aanmerking te komen moest hij een bewijs van goed gedrag laten opmaken door de toenmalige pastoor Henricus Stephanus Ohl (1854 - 1944), bij oudere inwoners van Vleuten

wel bekend. Deze was reeds vanaf 1903 als pastoor in Vleuten werkzaam maar kende de familie Van Batenburg nog uit de tijd die hij kort na zijn priesterwijding in 1879 in Cothen als assistent doorbracht nl. van november 1881 tot 3 mei 1882 bij de aan het begin van dit artikel genoemde pastoor Romijnders. (Cothen had per 31 - 12 - 1881 slechts 814 inwoners). Het zat er dus dik in dat Andries als hulpbehoevende, zoals de bronnen melden, een uitkering zou krijgen. Deze hulpbehoevendheid ging hem de laatste jaren van zijn leven zodanig parten spelen dat hij zijn intrek nam bij zijn zoon Willem die na het overlijden van diens vrouw in 1920 met de Harmelense Wilhelmina van Koten was getrouwd.

Zijn huisje aan de Groeneweg werd kort na de ontruiming afgebroken. In het huis van zijn zoon had hij een kamertje vlak naast de winkel met aangrenzende bedstee. Lastig voor hem was zeker het feit dat de enige doorgang van de huis-

Andries van Batenburg. Foto ca 1920

29 december 1835 Cothen

- Andries van Batenburg
- * 30 juni 1812 Cothen
- + 17 april 1888 Utrecht

Kinderen:

17 november 1865 Werkhoven

- 1. Hendrika Johanna van Batenburg
- * 20 februari 1833 Utrecht (Erkend)
- + 1 maart 1871 Bunnik

- 2. Wilhelmus van Batenburg
- * 22 juli 1836 Cothen
- + 23 juli 1836 Cothen

(Zouaaf)

29 maart 1876 Utrecht

- 3. Wilhelmus van Batenburg
- * 30 oktober 1837 Cothen
- + 27 juli 1892 Utrecht

2 juni 1880 Utrecht

- 4. Arnoldus van Batenburg
- * 22 maart 1840 Cothen
- + 18 maart 1913 Cothen

28 oktober 1870 Cothen

- 5. Levenloos kind * + 21 februari 1843 Cothen.

(Zouaaf)

25 november 1870 Harmelen

- 6. Andries van Batenburg
- * 30 mei 1844 Cothen
- + 4 mei 1927 Vleuten

- 7. Henrica van Batenburg
- * 17 september 1847 Cothen
- + 26 augustus 1918 Vleuten

8 november 1872 Vleuten

- 8. Wilhelmina van Batenburg
- * 1 september 1850 Cothen
- + 13 november 1902 Vleuten

10 november 1873 Vleuten

- 9. Joannes van Batenburg
- * 28 maart 1854 Cothen
- + 4 januari 1927 Cothen

9 juli 1879 Utrecht

- 10. Wilhelmina van Batenburg
- * 6 oktober 1841 Vleuten
- + 3 februari 1910 Vleuten

25 november 1870 Harmelen

- Andries van Batenburg
- * 30 mei 1844 Cothen
- + 4 mei 1927 Vleuten

Kinderen:

- 1. Gerardus Johannes van Batenburg
- * 27 januari 1873 Vleuten
- + 28 mei 1873 Vleuten

- 2. Gerardus Johannes van Batenburg
- * 21 februari 1874 Vleuten
- + 27 juni 1877 Vleuten

- 3. Johannes van Batenburg
- * 9 augustus 1875 Vleuten
- + 6 oktober 1875 Vleuten

- 4. Johannes van Batenburg
- * 26 oktober 1876 Vleuten
- + 19 maart 1886 Vleuten

9 augustus 1901 Vleuten

- 5. Geertruida Wilhelmina van Batenburg
- * 8 november 1877 Vleuten
- + 10 april 1960 Vleuten

- 6. Gerardus van Batenburg
- * 22 januari 1879 Vleuten
- + 14 maart 1879 Vleuten

- 7. Andries van Batenburg
- * 7 februari 1880 Vleuten
- + 21 april 1880 Vleuten

5 mei 1905 Vleuten

- 8. Wilhelmus van Batenburg
- * 21 februari 1881 Vleuten
- + 17 januari 1962 Vleuten

24 augustus 1922 Harmelen

- 9. Andries van Batenburg
- * 16 juni 1884 Vleuten
- + 13 augustus 1884 Vleuten

- 10. Geertruida van Batenburg
- * 11 juli 1885 Vleuten
- + 18 juli 1885 Vleuten

- 11. Johanna van Batenburg
- * 15 mei 1888 Vleuten
- + 23 juli 1888 Vleuten

- 12. Johanna van Batenburg
- * 2 maart 1890 Vleuten
- + 2 juli 1890 Vleuten

kamer van zijn zoon naar de winkel juist langs zijn bedstee was. Vanwege zijn bedlegerigheid was hij met name niet meer in staat zichzelf te scheren.

Voor deze gelegenheid kwam Mans de Lange, die de vreemde beroepencombinatie had van barbier, slachter en schoenlapper, regelmatig naar huize Van Batenburg om Andries van diens stoppelbaard te verlossen. De overlevering leert ons dat mijn moeder Geertruida Johanna van dit ceremonieel steeds getuige wilde zijn en bij deze gelegenheid door Mans getooid werd met een lik van de scheerkwast, ajijj.....

Dan komt het einde van Andries op 3 mei 1927 's avonds om half elf toch niet zo onverwachts en hij wordt op 7 mei op het kerkhof achter de R.K. kerk begravend.

Bij zijn verscheiden zou het nog twee jaren duren voordat de Romeinse Kwestie zou worden opgelost.

Op 11 februari 1929 werd er een definitieve regeling getroffen met de toenmalige paus Pius XI waarbij met name de

Città del Vaticano (Vaticaanstad) als onafhankelijk en soevereine staat werd erkend. Deze regeling wordt het verdrag van Lateranen genoemd, naar de plaats van ondertekening: het Lateraanpaleis. De oplossing van de Romeinse Kwestie zal de ca honderd overgebleven zouaven zeker de voldoening hebben gegeven dat hun strijd niet voor niets is geweest. Ze waren echter té hoogbejaard om daarvan nog met elkaar getuige te mogen zijn. Uiteindelijk sterft de allerlaatste zouaaf op 27 september 1946 op de leeftijd van 95 jaar.

Met de opheffing, korte tijd later, van de Algemene Nederlandse Zouavenbond gevolgd door de oprichting in 1947 van het Nederlands Zouavenmuseum te Oudenbosch werden de pauselijke zouaven in de vergankelijkheid der gebeurtenissen vereeuwigd.

Naschrift

De auteur zou graag in contact willen treden met mensen die Andries Van Batenburg en zijn echtgenote persoonlijk

hebben gekend en iets over hen kunnen vertellen. Als men bovendien in het bezit zou zijn van foto's waarop zij zijn afgebeeld zou de auteur daar bijzonder graag kennis van nemen.

De optekening van de zouavengeschiedenis in dit artikel beoogt geenszins volledig te zijn. Het is meer een context waarin de figuur van Andries Van Batenburg en de zijnen tot leven wordt gebracht.

Naast de genoemde strijders heeft Vleuten nog twee zouaven als inwoner gehad.

1. Arie Hoveling, geb. te Vleuten 12 november 1846, matricule-nummer 6180; zouaaf geweest vanaf 11 december 1867; vervolgens overgeplaatst naar de artillerie (geen zouaven-onderdeel) op 21 september 1868.
2. Cornelis (van) Baars, geb. te Utrecht 17 november 1838, matricule-nummer 6620; zouaaf geweest van 29 december 1867 tot 11 juni 1869.

Speciaal nummer

Zoals wij reeds aankondigden in ons Aprilnummer van 1984 zal in Juni 1985 het 100-jarig bestaan van de Willibrordkerk te Vleuten worden gevierd (zie ook onze agenda in dit nummer).

We stelden tevens in het vooruitzicht dat er iets zou worden gedaan aan de geschiedschrijving, vooral ook van de periode dat de parochie "zich schuilhield" op 't Hoog en de tijd dáárvoor dat onze oude dorpskerk de parochiekerk van Vleuten was.

De hechte samenwerking van de Stuurgroep 100 jaar kerk (uit de parochie) en onze Historische Vereniging heeft het mogelijk gemaakt iets van blijvende waarde toe te voegen aan de tentoonstelling die van 1 Juni t/m 5 Juni a.s. gehouden zal worden in de dépendance van de Willibrordschool, J. F. Kennedylaan 3 te Vleuten.

Wij zijn er in geslaagd een rijk geïllustreerd boekje samen te stellen van het formaat van ons verenigingsblad en met een omvang van ca 50 pagina's.

In een vijftal hoofdstukken bieden de verschillende auteurs de lezer een uitgebreide hoeveelheid informatie, die bepaald niet alleen interessant is voor onze katholieke leden. Het parochie-archief is uitgespit en hulpbronnen zijn aangeboord om zoveel mogelijk wetenswaardigs bijeen te brengen van de voorgeschiedenis van het jubilerende kerkgebouw, een voorgeschiedenis die teruggaat tot omstreeks het jaar 1000.

De menselijke noot is niet vergeten en daarom worden veel namen genoemd van personen die op enigerlei wijze iets met die geschiedenis te maken hebben gehad. Misschien was uw voorvader wel kerkmeester van de oude kerk of timmerde hij aan de ramen van de pastorie op 't Hoog?

Het boekje zal officieel ten doop worden gehouden bij de opening van de tentoonstelling, maar U kunt het nu reeds bestellen bij Mevrouw P de Rooij-Goes, 't Zand 1, 3451 GP Vleuten, tel. 03407 - 1483. Het kost f 15,-, exclusief eventuele verzendkosten.

Agenda

Dinsdag 26 Maart

20.00 uur, de Brouwerij, Vleuten
Algemene Ledenvergadering
Lezing J. F. K. Kits Nieuwenkamp

Dinsdag 2 April

20.00 uur, 't Zand 1, Vleuten
Algemene contactavond

Donderdag 25 April

20.00 uur, in 't Wapen van Haarzuilens, Haarzuilens
Lezing Dr D. W. Gravendeel

Dinsdag 30 April

Koninginnedag
Onze kraam staat in Vleuten

Maandag 13 Mei

20.00 uur, 't Zand 1, Vleuten
Algemene contactavond

Donderdag 23 Mei

20.00 uur, De Schalm, De Meern
Lezing A. M. de Reuver

Zaterdag 1 t/m Woensdag 5 Juni

Tentoonstelling 100-jarig bestaan Willibrordkerk in dépendance Willibrordschool
J. F. Kennedylaan 3 te Vleuten

Zondag 9 Juni

Boerendag 1985
Ringkade 5a De Meern, bij H. M. H. van Rooijen

Officieel orgaan van de Historische Vereniging Vleuten-De Meern-Haarzuilens.
5e jaargang nr. 2 juni 1985 © 1985
Verschijnt 4x per jaar

Ingeschreven in het verenigingsregister van de K.v.K. Utrecht e.o. onder nr. V. 479360

Dagelijks bestuur:
Dr D. W. Gravendeel, voorzitter
't Zand 35, 3451 GP Vleuten
tel. 03406 - 1793

W. H. Denekamp, sekretaris
Utenhamstraat 5, 3451 BR Vleuten
tel. 03407 - 1948

P. G. de Rooij, penningmeester
't Zand 1, 3451 GP Vleuten
tel. 03407 - 1483

A. J. van Zoeren, vice-voorzitter
Stationsstraat 34, 3451 BZ Vleuten
tel. 03407 - 1263

H. E. J. van Essen, coörd. werkgroepen
Mauritslaan 17, 3454 XP De Meern
tel. 03406 - 2992

Erelid:
Mevr. Prof. Dr C. Isings, Soest

Redaktie-sekretariaat:
Monique van Essen, Hindersteinlaan 1
3451 EV Vleuten,
tel. 03407 - 3611

Ledenadministratie/informatie:
Opgeven van nieuwe leden, mutaties en (na)bestellingen bij:
Mw. P. J. de Rooij-Goes, 't Zand 1
3451 GP Vleuten, tel. 03407 - 1483

Kontributie:
De jaarlijkse kontributie bedraagt voor
1985 minimaal f 25,-;
postabonnement f 35,- per jaar

Donateurs:
Minimaal f 12,50 per jaar.

De vereniging heeft rekeningen bij de volgende instellingen:
ABN - De Meern 55.66.33.040
RABO - Vleuten 36.75.17.574
POSTGIRO 2.689.200

- Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen uit dit verenigingsorgaan is slechts toegestaan na schriftelijke toestemming van de redaktie.

LOSSE NUMMERS f 7,50

Van het bestuur

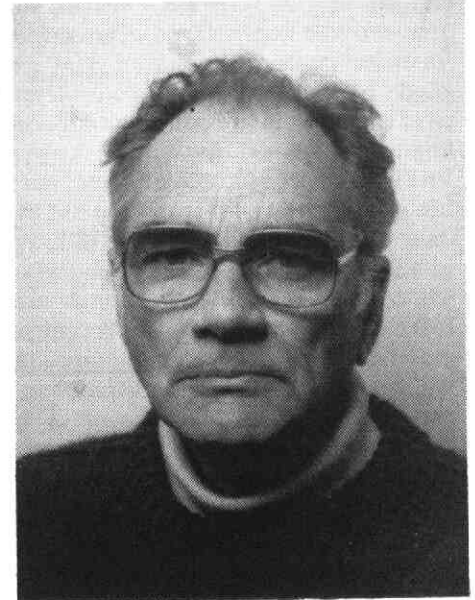
"Bezetenheid"

Toen op de Algemene Ledenvergadering van 26 maart j.l. Jan Schutte aftrad als voorzitter en ik hem in die functie opvolgde, heb ik hem geprezen om de wijze waarop hij zijn taak had vervuld. Hij wist uitstekend contacten te leggen en leiding te geven en hij was alomtegenwoordig; hij leefde in het wel en wee van onze vereniging. Het was dan ook alleen ten behoeve van zijn studie dat hij zich niet voor een bestuursfunctie herkiesbaar stelde; eigenlijk had hij nog diezelfde avond spijt van zijn besluit. Ik zei bij die gelegenheid tevens dat men voor het aanvaarden van een bestuursfunctie van welke vereniging dan ook eigenlijk "een tikkeltje geschift" behoorde te zijn. Inderdaad doet men er m.i. goed aan iemand, die voor een dergelijke functie gepolst wordt en dan slechts weet te vragen: "zit er veel werk aan vast?", niet als kandidaat voor te dragen.

Een zekere mate van "gezonde bezetenheid" mag zeker bij bestuursleden worden verondersteld.

Het werk dat er te doen is binnen een grote vereniging (en dat zijn we!) is echter zó veelomvattend, dat er noodzakelijkerwijs een ongewenste en kwetsbare situatie ontstaat als te weinigen te veel taken te vervullen krijgen. Het is niet goed als te veel sleutelposities worden ingenomen door één en dezelfde persoon en het is evenmin gunstig als bepaalde deskundigheden slechts bij enkelen aanwezig zijn.

De oplossing ligt voor de hand. Diezelfde "gezonde bezetenheid", die ik bij de bestuursleden veronderstelde,

Dr D. W. Gravendeel

mag toch geacht worden aanwezig te zijn bij alle leden? Immers, wat is zij anders dan in "activiteit" omgezette "interesse"?

Onze culturele taak

Er zijn nu meer dan 700 leden (en dat is veel!) en die moeten natuurlijk met hun gezamenlijke interesse een ontzaglijke hoeveelheid activiteit kunnen opbrengen. Die activiteit behoeft volstrekt niet uitsluitend "geschiedkundig" gericht te zijn; ook in voetbalclubs zijn er mensen die zich het vuur uit de sloffen lopen voor hun vereniging zonder ooit een voetbal aan te raken.

Het is echter noodzakelijk dat de leden het bestuur de helpende hand bieden

In dit nummer

	pag.
- Van het bestuur	303
- Schenkingen	304
- Dagboek tijdens de oorlog	305
- Koster Rijker: 50 jaar een zevendaagse werkweek	310
- Het ontstaan van de Vleutense tuinbouw	317
- 'Hof ter Wey'	322
- Specials van de Historische Vereniging	323
- Een bladwijzer	324

door deeltaken op zich te nemen, want alleen dan kan er iets terecht komen van de grootse plannen die wij hebben.

Voor zover het onze hobby betreft - en dan bedoel ik het vrijblijvend belangstellend bezig zijn met dingen en gebeurtenissen uit het verleden - hebben wij geen subsidie nodig. Onze vereniging is financieel gezond. Wij zijn in staat een goede periodieke uitgave te verzorgen en af en toe een interessante tentoonstelling.

En daar zou het bij kunnen blijven, ware het niet dat wij van mening zijn dat wij daar onze taak niet ten volle mee ten uitvoer brengen.

Wij behoren het locale en regionale verleden in een voor iedereen permanent waarneembare vorm vast te leggen en wij zijn ervan overtuigd dat wij daarmee een gemeenschapsbelang dienen. Diezelfde gemeenschap zal moeten tonen dat zij niet slechts hecht aan fraai geoutilleerde sportterreinen maar ook iets over heeft voor het bewaren van haar eigen geestelijk erfgoed.

U weet dat het gemeentebestuur ons vorig jaar een gedeelte van de voormalige boerderij van Van Dijk aan de Thematerweg te Vleuten tijdelijk ter beschikking stelde als opslagruimte. Wij hebben daar inwendig het een en ander aan verbouwd en wij hopen U binnenkort uit te kunnen nodigen onze, weliswaar nog bescheiden verzameling te komen bekijken.

Wij willen er nog eens met nadruk op wijzen dat wij natuurlijk heel blij zijn met voorwerpen die U ons door schenking verstrekt, maar dat vanzelfsprekend ook in bruikleen gegeven objecten van harte welkom zijn.

"Specials"

Wij streven ernaar, naast ons verenigingsblad, min of meer geregeld te komen met een speciale uitgave. Zo verscheen als eerste "special", in samenwerking met de Willibrordparochie, "100 Jaar Willibrordkerk Vleuten" waarin overigens veel meer wordt verteld dan de titel doet vermoeden. U begrijpt dat wij de financiering hiervan niet alléén aankunnen en wij trachten die uitgaven dan ook in een "co-productie" tot stand te brengen. Een tweede special, "Van Oude Rijn tot Leidse Rijn" staat op stapel; met medewerking van het Waterschap Leidse Rijn zal de uitgave in de loop van dit jaar een feit zijn.

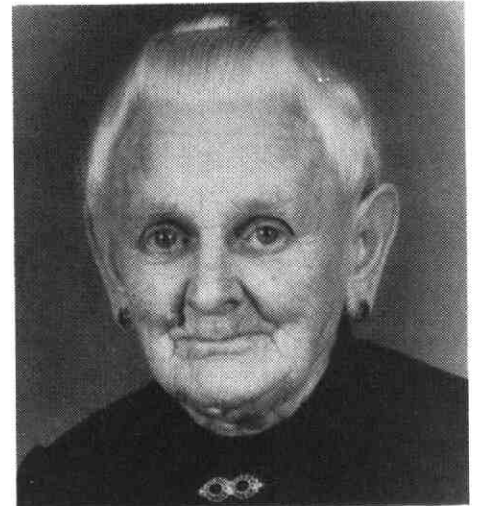
Ereleden

Op de laatste ledenvergadering werd tot ere-lid benoemd mevrouw Prof. Dr C.

Prof. Dr C. Isings

Isings, die zich tijdens de tentoonstelling "150 Jaar graven naar een Romeins Castellum in De Meern" in 1984 buitengewoon verdienstelijk had gemaakt door de rondleidingen voor de scholen alle persoonlijk te verzorgen. Zij liep daarmee dus eigenlijk vooruit op een toekomstige taak van ons streekmuseum in het onderwijs. Want zó moet het worden: de geschiedenisles zal gedeeltelijk in en door ons museum moeten worden gegeven. Historisch besef is van onschatbare waarde en de

Mevr. F. A. van Husen - Wibbeke

belangstelling voor "de grote historie" begint bij de plaatselijke geschiedenis. Rest mij nog het overlijden te gedenken van ons ere-lid, mevrouw F. A. van Husen-Wibbeke. Zij werd als zodanig benoemd tijdens onze eerste tentoonstelling in 1981; zij was toen de oudste in Vleuten geboren inwoner. Haar hoge leeftijd belette haar in de vereniging actief te zijn; zij was echter wél steeds vol belangstelling.

D. W. Gravendeel, voorzitter

Wie wat bewaart die geeft wat

Door ons werden in dank, ten behoeve van onze bibliotheek en onze verzameling, de volgende schenkingen of bruiklenen aanvaard van:

A. C. M. Vernooij, Utrechtseweg 111 Vleuten
wanmolen

A. J. van Zoeren, Stationsstraat 34 Vleuten
kist met turven

Mevrouw A. van Tongeren, Castellumlaan 15 De Meern
verzameling scherven van Romeins aardewerk

C. Kerkvliet, Lagehaarsedijk 2a Haaruilens
foto Lage Haar

G. J. van Schaik, Veldhuizenlaan 5 De Meern
oorshout

M. v.d. Brandhof, Rijksstraatweg 10 De Meern
bij graafwerkzaamheden gevonden aardewerkscherven

G. van der Kley, den Hamstraat 11 Vleuten
hooischudder, hooihark

Mevrouw H. Th. M. v. Miltenburg - Oor, Vleuterweideweg 3 Vleuten
persoonlijke stukken van haar man

J. Schutte, Zandweg 138 De Meern
verzameling betreffende het Koninklijk huis

H. F. Kleyn van Willigen, Johanniterweg 8 Vleuten
2 houten burries, 1 houten kruiwagen, 1 tuindersgieter

Willibrordparochie Vleuten,
natuurstenen St Joseph beeld uit 1885

Hans de Vries, Aalsloot 10 Houten
bajonet

P. W. Voskuilen, Reyerscop 23 De Meern
zaaimachine, schoffelmachine, gierpomp, diverse stuks ijzerwerk

Dagboek tijdens de oorlog

Een verhaal over de bevrijding in 1945 kan natuurlijk niet worden geschreven, zonder eerst nog eens stil te staan bij de oorlog. Daarom eerst wat grepen uit mijn dagboeken 1939 - 1945.

door Theo van den Berg

KONINKRIJK DER NEDERLANDEN
DISTRIBUTIE STAMKAART
TEVENS BEWIJS VAN OPNEMING
IN HET BEVOLKINGSREGISTER

MY No. 1711

Geslachtsnaam van den Berg

Voor-naam Theodorus

Geboren op Jun 29

Gem. Vleuten

Nationaliteit: NEDERLANDER

Paraaf Ambt.

Dagteekening aansicht

Afgegeven in Gem. VELDHUIZEN

op 7 NOV. 1939

De Aangewezen Ambtenaar van het

Pa werkte bij tuinders in Vleuten en verdiende ± negen gulden per week. Ons gezin - Pa, Moe en zeven kinderen - moest daarvan leven. Ons huis op de oude Meernhoek, huurden wij van vrouw De Lange. 's Zaterdags tussen 3 en 5 uur moesten we altijd de huur, f 3.- per week, brengen. Als het er om 5 uur niet was, kwam ze zelf wel even langs.

Mobilisatie

29 Augustus 1939.

Afkondiging van de mobilisatie. Er zijn veel militairen op de fiets in De Meern. Voor ons jongens was dit natuurlijk interessant en al gauw hadden we zelf ook een leger.

Eerst ontstond er dan een gevecht; wie zou de "generaal" van dit leger zijn. Uiteindelijk werden er 3 generaals gekozen, Bertus Vermeent, Arie van Wijk en ik. Er werden houten geweren en kanonnen

25 Augustus 1939.

Op deze dag werd de voormobilisatie afgekondigd. Volgens ons was dit overbodig want waarom zouden wij in oorlog komen?

Ons land was toch steeds neutraal gebleven. Zo hoorden wij het tenminste van oudere mensen. Er werd vrolijk gezongen en niemand dacht aan een echte oorlog.

Wel kreeg ik overal te horen: 't is crisis. Als wij naar school gingen, mochten we bij opoe v.d. Berg een zwarte bal komen halen; maar wat later beet ze hem in tweeën. Jan (mijn broer) en ik kregen ieder de helft met de mededeling: 't is crisis!

Rijks-distributiekaart 21

Rijks-distributiekaart 22

Rijks-distributiekaart 18

Rijks-distributiekaart 23

RIJKS-DISTRIBUTIEKAART

ter verkrijging van de van Overheidswege nader aan te wijzen artikelen tot daarbij te bepalen hoeveelheden.

Uitsluitend ten behoeve van den hieronder vermeldten rechthebbende en zijn huisgenooten.

De bons hebben alleen waarde, indien afgescheurd door den leverancier.

RECHTHEBBENDE:

Hoofd

is opgenomen in het bevolkingsregister van:

Adres: VELDHUIZEN

Rijks-distr.k. 24

Rijks-distributiekaart 25

Rijks-distributiekaart 26

Rijks-distributiekaart 8

Rijks-distributiekaart 9

Rijks-distributiekaart 10

gemaakt en natuurlijk moest er een kazerne gebouwd worden. Bij 't stoomgemaal van Vermeent ontwierp Bertus een "echte" kazerne. Deze moest bomvrij zijn en onzichtbaar vanuit de lucht. Daarom werd er flink wat grond opgegooid en daarna graszoden. Bij een bespreking van de 3 generaals leunde "generaal" v. Wijk tegen een wand en de kazerne stortte als een kaartenhuis in elkaar! Maar onze oorlog moest doorgaan, want we hadden al een vijand uitgekozen. Er werd flink gevochten tegen de Protestantse school. De leider daarvan was Akkie Zeeman uit 't Weer. Het ging er zo hard aan toe dat enkele ouders de strijd hebben moeten beëindigen. De echte oorlogsdreiging ging echter ook door. Ons land bleef in mobilisatiestemming. Er waren waterlinies e.d. gemaakt en er was overal veel prikkeldraad. Zo ontstond dan ook gauw 't liedje van blonde Mientje.

*Blonde Mientje heeft een hart van prikkeldraad
Van soldaat tot sergeant
Adjutant, luitenant
Allemaal zijn ze smoorverliefd op Blonde Mientje
't Is een blom, 't is een pracht
En ze flirt, en ze lacht
Maar niet eentje heeft 't tot een kus gebracht.
Refrein:
Blonde Mientje heeft een hart van prikkeldraad
Blijf maar thuis ..... prikkeldraad
En die vesting overwint niet een soldaat
't Is en blijft ..... prikkeldraad
Alle jongens maken haar 't hof om strijd
Maar zij lacht en voor de rest neutraliteit
Blonde Mientje heeft een hart van prikkeldraad
De sergeant vroeg haar hand
En de luit wou mee uit
En de kapitein stuurt haar vergeet mij nietjes
De majoor die is smoor
Maar aldoor was 't mis
't Is en blijft een stelling die onneembaar is
Refrein.*

7 November 1939

We krijgen allemaal een distributiestamkaart en een bonkaart.

Januari 1940.

Er ontstond een enorme hamsterwoede; ook wij hebben een blikkenvoorraad en vooral koffie en thee. Het duo Snip en Snap zingt het liedje:

Holder de bolder we hebben een koe op zolder, enz.

Februari 1940.

We moeten pleisters op de ramen plakken, zodat bij een eventuele explosie het glas niet alle kanten op vliegt! Moe is jarig, maar 't wordt erg sober gehouden, want 't is crisis. Ome Jo v.d. Berg snijdt zijn sigaretten door en rookt alleen nog maar halve sigaretten..... 't is crisis.

Maart 1940.

Nederlandse militairen zoeken 's avonds met zoeklichten naar vliegtuigen. Ook de luchtbescherming is paraat.

6 Mei 1940.

Pastoor Boelens is gestorven en zal op 10 Mei worden begraven.

10 Mei 1940.

De Duitsers vallen 's morgens vroeg ons land binnen en voor ons is de oorlog begonnen. We gaan naar de kerk voor de begrafenis van de pastoor. Tijdens de mis wordt de kerk beschoten en we mogen niet naar het kerkhof. Die dag staan we ook te kijken naar een luchtgevecht, een Duits toestel wordt neergeschoten; op de Meernbrug neemt iedereen z'n hoed af, en men begint spontaan 't Wilhelmus te zingen.

14 Mei 1940.

Boven De Meern dwarrelt allemaal verbrand papier; Rotterdam is zwaar gebombadeerd.

15 Mei 1940.

Het Nederlandse leger capituleert; we zien huilende Nederlandse militairen. Al heel spoedig maken we niet alleen kennis met Duitse soldaten, die geweldig mooi konden zingen, maar ook met hun maatregelen.

Op 16 Mei wordt de Duitse zomertijd ingevoerd.

1 Juni 1940.

Vandaag ben ik jarig maar Moe zegt: 't is nu nog meer crisis; en toch, omdat 't visseizoen geopend wordt, krijg ik een vishengel. Thee en koffie gaan vandaag op de bon.

Op 15 Juni volgen dan brood en bloem in Juli margarine.

28 Juli 1940.

We luisteren naar de radio en horen voor de eerste keer Radio Oranje uit Londen.

Augustus 1940.

Nog meer bonnen nodig voor o.a. zeep, textiel en vlees.

15 December 1940.

Gas en licht worden gerantsoeneerd, 's

avonds branden de lampen nog maar half.

1941

Steeds meer maatregelen van de Duitsers. We moeten luisterbijdrage gaan betalen. Alle Joden worden geregistreerd. Nederlandse beroepsofficieren moeten zich melden. Er worden overal bordjes geplaatst "Voor Joden Verboden". De padvinderij wordt verboden. Melk gaat nu ook op de bon. Alle namen en beeltenissen van 't Koninklijk Huis worden verboden.

Op 18 Juni 1941 wordt bekend dat alle koperen en tinnen voorwerpen moeten worden ingeleverd. Uit angst brengt Moe een paar koperen schilderijlijsten weg.

22 Juni 1941.

Het Duitse leger begint een veldtocht in Rusland en zingt nog steeds "Und wir fahren gegen England".

December 1941.

De N. S. B. viert haar 10-jarig bestaan in Utrecht. Veel leden gaan er op de fiets heen, wij hebben overal kopspijkertjes gestrooid en 't resultaat is, veel lekke banden.

1942

De Radio omroep is geheel Duits geworden. 's Avonds horen we echt nieuws via Radio Oranje. Echte koffie is bijna niet meer te koop en de surrogaat-koffie gaat op 13 Maart op de bon, daarna volgen op 10 April tabak en snoep. Pa verkoopt af en toe een tabaksbon; voor dat geld kunnen we bij de zwarte handel weer wat goed eten kopen. Voor ons blijft 't crisis. Duitse soldaten beginnen ook fietsen te vorderen; al gauw zijn we er een paar kwijt. Een paar goeie fietsen wordt verstoep achter in de tuin. Ook de kerkklokken worden nu weggehaald. Het luiden van de klokken van onze kerk is opgenomen op grammofonplaten.

1943

We krijgen minder melk en vlees, we gaan maar wat meer konijnen fokken. Keesie Baars in de Meerndijk heeft steeds een goede ram, wij moeten telkens een konijn daar brengen, die gaat bij de ram in 't hok, maar wij mogen niet zien wat ze doen. Zo wordt ons vleesrantsoen aangevuld met konijnvlees.

13 Maart 1943.

De bankbiljetten van 1000 en 500 gul-

den worden ongeldig verklaard, maar die hebben wij toch niet!

Op 6 Mei 1943 wordt bekend dat alle mannen tussen 18 en 35 jaar zich moeten melden bij 't Arbeidsbureau. Pa krijgt een Ausweis omdat hij voor de voedselvoorziening werkt.

Op 13 April 1943 komt er een bevel, dat alle radiotoestellen moeten worden ingeleverd. De radio van Ome Jo wordt in een zinken kist gedaan en in de tuin begraven.

Het luisteren naar Radio Oranje gaat door via een kristalontvanger of een achtergehouden radio. Ook groente en fruit gaan op de bon.

Het wordt een hele puzzel en veel knippen van bonnen. 's Avonds ga ik bij Ot v.d. Bosch (onze buurman die een kruidenierswinkel heeft) helpen met bonnen plakken.

29 September 1943.

Jan is vandaag jarig; hij moet ook gekeurd worden voor de Arbeidsdienst, maar omdat hij 's morgens niet had gegeten en lopend naar Utrecht ging, was hij een kilo te licht, dus afgekeurd. Vandaag zijn in Amsterdam 10.000 joden opgepakt.

1944

Veel Duitse propaganda en Duitsland wint, volgens de kranten en films, nog op alle fronten.

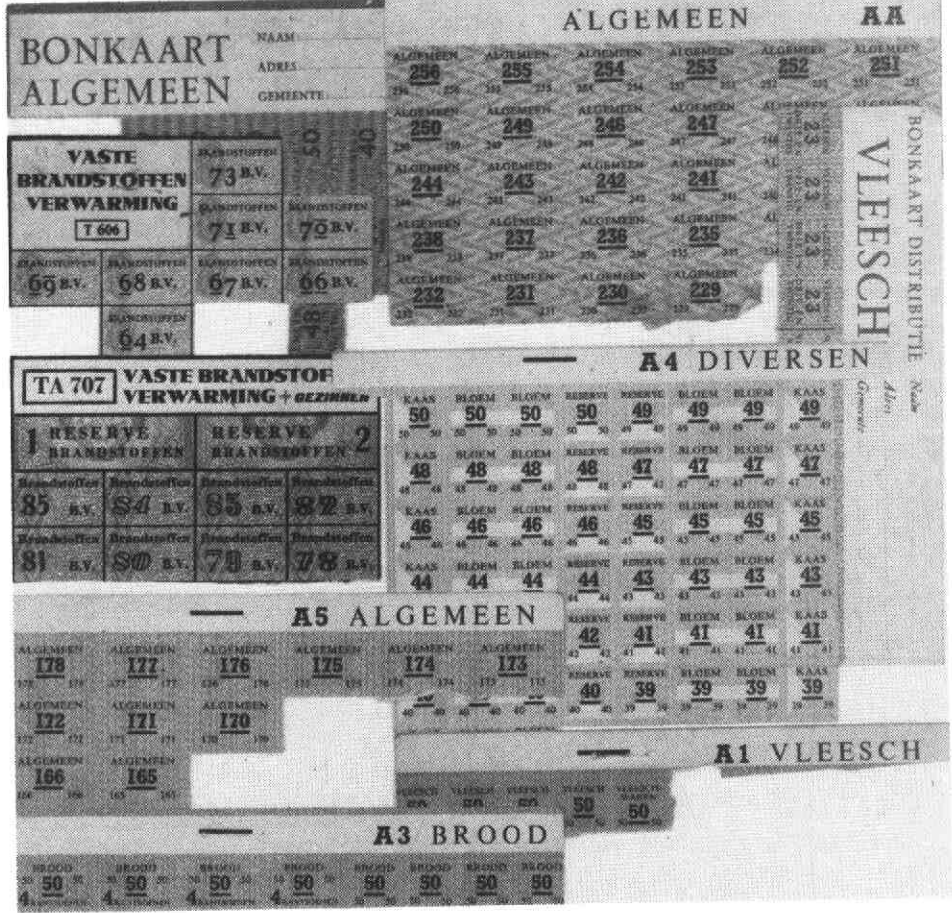
Op 6 Juni 1944 is dan eindelijk de invasie in Normandië; we krijgen weer hoop.

Luchtaanval op kerk te Oudenrijn

Een groot aantal kerkzangers was gistermorgen in de Roomsche Katholieke Kerk van Oudenrijn bijeen teneinde den uitvaartsdienst bij te wonen van een beken gemeentelid. Nauwelijks was de rouwdienst begonnen of buiten weerklonk het angst wekkend geluid van luchtafweerschuut. Een aantal Duitse bommenwerpers verscheen boven Oudenrijn en had het kennelijk gemunt op de kerk waarin de geloovigen bijeen waren. Het lawaai was onzeldzemd. In de kerk ontstond een paniek, vrouwen wilden naar buiten loopen, maar dit werd belet. Een Pater beklom toen den kansel en maande de schare tot kalmte aan. De pater zeide, dat men altijd beter in de kerk onder de veilige hoede Gods kan blijven, dan zich buiten bloot stellen aan hoornstendend vuur van mitrailleur.

Inmiddels was onze afweer zeer actief en slaagden onze soldaten, een der Duitsche toestellen neer te schieten. Twee der drie inzittenden moesten deze aanval op de kerk van Oudenrijn met den dood bekopen. De derde inzittende kwam ongedeerd naar beneden, doch werd terstond gevangen genomen.

Na eenigen tijd keerde de rust in Oudenrijn weer. De plechtige rouwdienst werd hierna, zij het in verkortem vorm, voortgezet. Het was een ontroerende morgendienst.

Op 12 Juni 1944 krijgen we de 2e Distributie stamkaart.

5 September 1944. Dolle Dinsdag. Alle N. S. B.-ers zoeken een veilig heenkomen, ook in De Meern gaan ze weg; de oorlog kan toch echt niet lang meer duren.

Op 12 September 1944 komen Amerikaanse troepen ons land binnen in zuid-Limburg. Veel evacués uit die streek zijn naar De Meern gekomen.

17 September 1944. Veel luchtlandingen bij Arnhem; de regering in Londen gelast de spoorwegstaking.

7 November 1944. In Rotterdam worden 50.000 mannen weggevoerd. Veel van hen komen in grote colonnes lopend over de snelweg. We geven nog wat eten en sigaretten weg. Toch was dit een droevig gezicht.

December 1944. Honger, kou en ellende. Door de spoorwegstaking wordt er niets meer aangevoerd. Ome Arie v.d. Marel die op de Kerklaan woont (thans Burg. Verderlaan) begint zijn paardestal en de zolder van z'n huis op te stoken, daarna volgen deuren, vloeren en kozijnen. Z'n paard gaat dood van de honger en moet in de tuin begraven worden. Na 1 1/2 dag

vindt iedereen het zonde van zo'n groot stuk vlees onder de grond. Het paard wordt opgegraven, in stukken gesneden en bij Ome Janus v.d. Hoven in 't wasfornuis gekookt; we kauwden een week paardevlees zonder te hinneken.

Overall worden bomen gerooid, alles wat kan branden wordt opgestookt. Pa en ik maken 5 hongertochten (zie Hist. Verg. 1985 nr 1).

Onze w.c. was buiten, achter de schuur, het was in de nacht bij hoge nood echter te ver weg en te gevaarlijk om naar buiten te gaan. Door al 't dunne voedsel werd er 's nachts heel wat afgeplaat. Alles moest in 't donker gebeuren, dus moest je voor je op de po ging eerst met je vingers voelen of hij nog niet vol was. Al gauw werden de po's vervangen door emmers omdat er toch te veel overstromingen waren.

1945

De eerste schepen met levensmiddelen kwamen in Delfzijl aan, spoedig daarna kregen we Zweeds wittebrood, maar dat was heel even lekker en verder maar weer hongerlijden. We gingen 's avonds heel vroeg naar bed. Soms al om 7 uur, dan bleef je een beetje warm. De avonden dat we wat langer opleven stond er een fiets op z'n kop in huis en moesten we om beurten draaien om wat licht te hebben.

2 April 1945.

Er zijn besprekingen over een capitulatie, nou 't kan ook niet lang meer zo door gaan. Iedereen heeft honger. Degenen met veel geld kunnen nog wel wat kopen bij de zwarte handel.

29 en 30 April 1945.

Er zijn nu voedseldroppings, we zien de vliegtuigen komen en klimmen met 't hele gezin op 't dak; als we zien dat 't voedsel op de Lage Weide wordt uitgeworpen, zingen we huilend het Wilhelmus. Toch zou 't nog wel wat dagen duren eer we konden genieten van de heerlijke biskwie, chocolade en pork.

30 April 1945.

Het bericht wordt bekend dat Hitler zelfmoord heeft gepleegd. Als dat waar is zijn we daar wel blij om. Maar in de eerste plaats twijfelen we aan de juist-

heid van het bericht en in de tweede plaats denken we: misschien komt er wel een nieuwe Führer die nog slechter is.

2 Mei 1945.

Canadese vrachtauto's met levensmiddelen zijn in Rhenen aangekomen. Hoe zou echt eten smaken, en hoe zou 't einde van de oorlog zijn? Pa en Moe zeggen dat we erg voorzichtig moeten zijn, want er zal wel flink gevochten worden.

4 Mei 1945.

Weer een gewone dag, weinig te beleven, we slenteren wat over De Meern. 's Avonds staan we nog wat met elkaar te praten op de hoek van de Meerndijk. Toen plotseling kwam Has Willemse naar de Meernbrug hollen. Hij was door 't dolle heen, want hij had via de Engelse zender gehoord, dat de Duitsers gecapi-

tuleerd hadden. Dat werd een dolle boel. Reeds lang voor deze dag had ik thuiswerk van de fa. Koot; ik maakte oranje speldjes. Hier en daar werden al wat vlaggen uitgestoken. De Meernbrug stond al gauw vol mensen. Jaap Mijderwijk kwam ook al gauw 't nieuws vertellen. Daar hadden we meer vertrouwen in, want hij was de man van 't echte nieuws en redacteur van 't illegale blaadje "De laatste loodjes".

Inmiddels was 't donker geworden en een grote menigte mensen ging onder 't zingen van Oranje Boven, richting Utrecht. Al gauw werden we teruggestuurd door de moffen, ze dreigden zelfs nog te schieten. Lang hebben we 's avonds bij 't allerlaatste stukje kaars nog zitten praten en van slapen kwam niet veel.

7 Mei 1945.

Nog steeds een dolle boel, we zingen 't Wilhelmus en Oranje Boven steeds maar weer. Dan weer het bericht, dat er op de Dam in Amsterdam nog door Duitsers is geschoten. Ook in Montfoort is 't niet helemaal veilig. 't Is trouwens wel rustig met N. S. B.-ers. In De Meern zijn ze tenminste niet meer te zien.

8 Mei 1945.

Eindelijk begonnen de bevrijders een beetje te komen. In De Meern was ter hoogte van de Meentweg een erepoort gebouwd met Welcome. We hebben toen ook de eerste biskwie geproefd; voor ons huishouden kregen we een heel blik en we mochten er veel van eten. Ook kregen we blikjes pork. Maar Tinus v.d. Bosch vertelde: "dat wordt echt op een Amerikaanse manier gemaakt. Er worden levende koeien in een fabriek gejaagd en direct fijngemalen met huid en haar. Als de man die de machines bedient een hand verliest, dan gaat die ook in de machine"! Dat was dus Pork, maar 't smaakte geweldig.

De radio van ome Jo hebben we weer opgegraven, hij speelde nog prima en spoedig luisterden we weer naar radio Herrijzend Nederland.

10 Mei 1945.

Feesten, dansen en zingen. We zijn nog steeds door het dolle heen; vandaag is het precies 5 jaar geleden dat de moffen hier kwamen. Maar eigenlijk zijn we 10 Mei 1940 wel een beetje vergeten. We maken al snel kennis met echte Engelsen en Amerikanen. Als ze dan eindelijk door De Meern rijden is iedereen gek van vreugde. Vooral hun auto's en jeeps zijn wel iets bijzonders. Vóórop hun auto's zit een witte driehoek waar op staat "anti freeze". Natuurlijk: om de Duitsers te weerstaan moest je geen vrees hebben! Later wisten wij, dat de

Utr. Courant

Uitg. N.V. Uitgevers-Mij. Neerlandia
Kr. N. Gracht 64 - Utrecht - K 2362
Wnd. hoofdred. C. J. v. d. Pol, Utrecht
Donderdag 3 Mei 1945 (nooitvergeten)

DE DOOD VAN ADOLF HITLER

Luttele uren voor het sneuvelen van Adolf Hitler in Berlijn werd dato 1 Mei door het opperbevel van de Deutsche weermacht uit het hoofdkwartier van den Führer gemeld, dat de dappere bezetting zich, om den Führer geschaard, in de stadskern van Berlijn op het beperkte gebied verdedigde tegen de bolsjewistische overmacht. Onder het zwaarste vijandelijke artillerie vuur en onder snel opeenvolgende luchtaanvallen duurde de heldhaftige worsteling voort. Ten Z. van de Rijkshoofdstad hadden de Deutsche formaties van het negende leger aansluiting verkregen met de hoofdsquadranten en stonden met hen op de lijn Niemegh-Beelitz-Weider in harden afweer tegen den onophoudelijk aanvallenden vijand.

REACTIES

Het bericht over den heldendood van den Führer werd in de onderkomens van de soldaten en in de gevechtoposten bij weermacht en marine met hevige aandoening ontvangen, zoo meldt een Deutsche oorlogsverslaggever.

Wij wisten, zoo vervolgt hij, dat de Führer zijn ganache persoon in dienst van het Deutsche volk en het Deutsche Rijk stelde en bereid was de grootste gevaren te trotseeren. Daarmee heeft het bericht van zijn heldendood iedereen diep geschokt.

Bern meldde, dat alle radiostations in neutrale landen, direct na de bekendmaking van Hitler's dood, hun uitzendingen onderbraken en de belangrijkste passages uit de Deutsche uitzending herhaalden. In de vijandelijke staten werd het nieuws, naar van Deutsche zijde wordt geconstateerd, op onwaardige wijze omgeeroepen.

DAGORDERS

De weermachtsofcommandanten van Nederland en Noorwegen gaven dagorders uit. General Oberst Blaskowitz zeide tot de soldaten van de vesting Holland o.m.: „Sluit de gelederen nauw aaneen in de vesting. In ongebroken wil om verder te strijden staan

wij bijeen om en voor Deutschland, voor onze moeders, vrouwen en kinderen. Liever den dood op het slagveld dan als slaven in snerpende gevangenschap".

IN DE PLAATS VAN JOACHIM VON RIBBENTROP

Groot-Admiraal Dönitz heeft, naar van officieele Deutsche zijde wordt gemeld, Rijkminister Graaf Schwerin von Krosigk benoemd tot Rijkminister van buitenlandsche zaken. (De nieuwe functionaris beheerde tot nu toe de portefeuille van financiën. Hij neemt thans de taak van Rijkminister von Ribbentrop over (Red. U.C.)

RUST IN HOLLAND

Blijkens een Duitsch frontoverzicht blijft het in het verdedigingsgebied van Holland nog steeds rustig. Alleen in Noord-Nederland hield de geallieerde druk tegen het Deutsche bruggehoofd van Delfzijl aan. De Britten vallen daar concentrisch aan, doch zij blijven verbeterd tegenstand ontmoeten.

IN DE BOMMELERWAARD

Van Engelche zijde wordt gemeld, dat de Deutsche formaties in de Bommelerwaard tusschen Maas en Waal weer actief zijn geworden. De Britten zouden daarom hun daar gevestigd bruggehoofd hebben ontruimd (D.N.B.)

IN HET KORT

— In Weenen is een regering gevormd onder leiding van den 75 jarigen marxistischen leider Dr. Kommert, meldt Berlijn.

— In Bologna is een communist benoemd tot burgemeester.

— Uit Brussel wordt, naar „Wacht im Westen" dato 1 Mei via Genève verneemt, gemeld, dat het den koning van België niet zal worden toegestaan naar zijn land terug te keeren. De communisten hebben den koning als „ongewenscht" gekenschetst.

radiatoren van deze auto's gevuld waren met anti-vries.

11 Mei 1945.

We leren al wat Engels en als we elkaar ontmoeten zeggen we "oké"! Tijdens de oorlog betekende dit "Oranje Komt Eerdaags". We leren ook de Hoki - Poki dansen, dat gaat in hele grote groepen. Jonge meisjes zijn helemaal gek van al die mooie uniformen en leren al gauw Wat een zontje is.

Onze bevrijders strooien met sigaretten en chocolade. Vooral de Players sigaretten zijn erg gewild; op 't pakje staat ook Navie Cut. Maar Moe wil dat Engelse woord niet horen. Ook onze bevrijders zijn door het dolle heen en roken hun sigaretten maar half op. De grote peuken die ze weggooiden gaan wij verzamelen en maken daar weer heerlijke sigaretten van. Omdat je met peukjes zoeken veel moest bukken, heette dit al gauw "Buk Shag". Tijdens 't peukjes zoeken vinden we ook steeds een eigenaardig soort ballonnen. Ik had er wat mee naar huis genomen maar Pa en Moe wilden niet zeggen wat 't was, maar 't was wel vies! Later wisten we dat 't iets te maken had met "Trees heeft een Canadees".

Juni 1945.

Ik ben nu 16 jaar en ik mag mijn nieuwe pak aan, dit hebben we in de oorlog gekocht; het is gemaakt van papier-touw, maar wel stoer, met een plus four. Alleen bij regenweer zou het snel verdwenen zijn. Dit pak was gekocht bij C. en A. op de bonnen in de laatste oorlogsjaren. Met m'n broer Jan gingen we met bonnen en geld naar C en A.; toen 't pak gekocht was, was er geen papier om 't in te pakken. Buiten gekomen stond een N. S. B.-er met "Volk en Vaderland". Jan heeft er één gekocht en spreide 't uit op het trottoir. Daarin werd het pak gerold. We moesten hard weg lopen want die N. S. B.-er was pijnlijk op ons. 't Feesten ging maar steeds door, maar er moest toch wel wat gewerkt worden. Graag had ik nog naar school gegaan om wat te leren. Maar Pa en Moe zeiden: "Je kunt beter een vak gaan leren". Dorus Jongerius van de Strijkviertel kwam veel bij ons en bezorgde mij op 1 Juni 1945 een baantje als leerling-monteur in 't bedrijf van Jan Jongerius. Op een fiets (zonder banden) ben ik gaan werken in de Nachtegaalstraat in Utrecht. We kregen nog eten van de gaarkeuken en om wat aan te sterken, aten we de hele dag biskwie. We haalden auto's uit hooibergen en schuren en maakten 't voertuigenpark weer rijdbaar.

Iedere avond was er wel ergens feest,

Met groote vreugde geven wij U kennis van het zovurig verlangde afsterven van 's werelds grootste oorlogsmisdadiger

ADOLF HITLER

Oud schilder

Ridder in de order van het haken en oogenkruis met bloembollen en suikerbieten, drager van de Leugenmedaille.

Overleden aan een langdurige slepende Blitzkriegepepemie, welke gepaard ging met hevige Invasiekoorts

De mis zal worden gecelebreerd door een troep N.S.B.ers en Landwachters onder persoonlijke leiding van ex-koning Antoon de Ieder Nederlanden, welke zijn Buitenlandse baas spoedig zal volgen.

De grandiooze blijde uitvaart zal defileren door geheel UTRECHT en geschouwd worden door onze onderduikers

De begrafenis-plechtigheid zal plaats vinden op de vuilverbranding aan de overzijde van het IJ.

Max de mooiprater, ronselaar voor het Oostfront en tevens minister van Nazi-propaganda, zal om de feeststemming te verhoogen, daarvoor de in Nederland gestolen klokken en radio's ter beschikking stellen.

Op verzoek van den overledenen geen bommen.

Hot- en Swingmuziek toegestaan. Lachen verplicht

Namens de Familie
de Högere SS und Polizei,
Gruppeführer RAUTER †

Deze 'advertentie' werd tijdens de laatste oorlogsdagen nog gemaakt door studenten.

vooral veel buurtfeesten, en wat mij opviel: de Meernse meisjes werden steeds mooier. Bijna alles was nog op de bon, maar 't leven werd toch wel beter. Nog 3 bladzijden waren leeg van m'n dagboek over oorlog en hongerwinter. Deze schreef ik nog vol en daarna ging ik op beter papier verder. In mijn dagboek schreef ik nog een liedje, door mijzelf gemaakt:

*We leefden in een rare tijd
Maar nu zijn we die rotmof kwijt
Zet de zorgen nu maar aan de kant
En zing hoera voor Nederland.*

*De N. S. B. is bijna de klos
Al lopen er nog heel wat los
Maar wat maakt 't uit zeg ik
In Amsterdam zijn er 20.000 niet gepik(t).*

*Ze maken zich geen zorgen, o nee
Maar laten ze oppassen, o wee
Want dadelijk nemen we ze allen mee
Ja, daarvoor zorgt de P. O. D.
(Politieke Opsporings Dienst).*

Zo was mijn dagboek over de oorlog vol, het bleef een tijd van veel feesten. Langzamerhand kwam het normale leven weer op gang. Verenigingen werden weer opgericht, er moest hard gewerkt worden.

In m'n nieuwe dagboek staat veel van de wederopbouw en de periode 1945 - 1950 waarover ik nog eens hoop te schrijven. Tot zover enkele grepen uit m'n dagboek dat, nu bijna onleesbaar, mij in staat heeft gesteld, dit verhaal te schrijven.

Een dorpsbewoner vertelt

Koster Rijker: 50 jaar een zevendaagse werkweek

In de Zonstraat, gelegen in de schaduw van de robuuste RK-kerk in De Meern, zochten wij de heer Herman W. J. Rijker op, voormalig koster van deze kerk.

door Monique van Essen

Begin 1931 kwam Cornelis van Beek, pleegvader van de koster, naar de toenmalige gemeente Oudenrijn vanwege een boelhuus (= verkoping van inboedel en vee), voornemens zijn bescheiden veestapel uit te breiden met een paard. Deze werd gehouden bij koster Verhasselt die besloten had zijn ambt neer te leggen. Van Beek vernam van pastoor Wezenberg dat er voor Verhasselt nog geen opvolger was. De pastoor zag wel iets in het gezin van Van Beek met 4 zoons en 2 dochters en kwam al gauw met hem overeen, dat hij de kerkboerderij zou pachten en zijn zoon Herman koster zou worden.

Van Beek was daarmee uit de problemen want zijn boerderij aan de Herenweg in Utrecht (toen nog platteland), was onteigend in verband met de aanleg van het nieuwe Amsterdam-Rijnkanaal. De overige leden van het gezin konden zich, naast de werkzaamheden op de boerderij, verdienen ook bij o.a. het schoonhouden van kerk en tuin. De pastoor zag juist in Herman een goed toekomstig koster, omdat deze vanwege zijn vervulde militaire dienstplicht, gediciplineerd was en goed kon corveeën. In dienst was hij oppasser van de foerier. Hier doet zich een aardige historische gelijkenis voor, die wij u niet willen onthouden.

Pruisische deserteur

Hermans overgrootvader was in de vorige eeuw in het Pruisische leger ook oppasser van de foerier en tevens bewaarder van de geldkist. Om bijna volledig in diens voetsporen te treden werd Herman koster (afgeleid van custos), kerkbewaarder. Genoemde overgrootvader, Rijken geheten, deserteerde begin vorige eeuw uit het Pruisische leger met medeneming van huifkar, twee paarden en geldkist.

Na een moeizame tocht, waarbij een paard was bezweken, belandde hij ten-

slotte in Culemborg. Aangezien hij de sleutels van de geldkist niet in zijn bezit had, liet hij de sloten van de zwaar beslagen kist door een plaatselijke smid

doorbranden. De teleurstelling moet groot geweest zijn, toen bleek dat de geldkist leeg was. Tegen zijn verwachting in was Rijken dus niet rijker gewor-

Boerderij aan de Herenweg te Utrecht. V.l.n.r. de Pruis Rijken, zus Greetje, moeder, broer Simon, vader Rijker en broer Gerrit.
De foto dateert uit 1908.

der. Dat werd later wél zijn zoon Gerd, geboren uit zijn huwelijk met de Culemborgse Margaretha Stokman. Hij werd namelijk door de ambtenaar van de burgerlijke stand ingeschreven als Gerardus Rijker.

Na zijn huwelijk werd Gerd schaapherder aan de Herenweg in Utrecht (thans Everhard Meysterlaan). De Herenweg werd in de volksmond ook wel de Modderdijk genoemd. De veldartillerie, gelegerd in de Hojelkazerne, hield er dikwijls oefeningen met paarden en materieel. Door het hoefgetrappel veranderde het wegdek in een modderpoel. Gerd en zijn vrouw kregen een zoon Jacobus en een dochter Elisabeth. Jacobus, vader van de koster, volgde zijn vader als schaapherder op en trad op 10 november 1901 in het huwelijk met Gerarda van der Louw. Zij is, zoals men in deze streek zegt, 'jong geweest' (geboren en getogen) in Café De Halve Kous, ook wel De Sok genoemd (nu wegrestaurant De Afrit). Haar broer Simon Petrus van der Louw, bekend als Ome Piet, ging "met de pak" langs de huizen en boerderijen. "Met de pak gaan" hield in dat hij voor- en achterop de fiets in stukken zeildoek verpakt, kleding vervoerde die hij in de omgeving aan de man bracht.

(Wij hebben niet kunnen achterhalen wat de herkomst is van de naam De Halve Kous/De Sok. Informatie hierover is van harte welkom bij de redactie).

Vader Jacobus had zijn zware bestaan als herder graag eerder opgegeven, maar durfde de kudde van ± 100 schapen pas van de hand te doen na het over-

lijden van grootvader Gerardus in 1904. Jacobus werd toen boer. Hiermede kwam er een eind aan het rondtrekken met de kudde gedurende de zomermaanden, langs graskanten van wegen en de Leuserheide.

Afhankelijk van de goedwillendheid van de boeren overnachtten deze herders, op hun soms maandenlange tochten bij boeren op de til (hooizolder).

Niet alleen de wol van de schapen was een bron van inkomsten (werd verhandeld in Veenendaal), maar ook de mest. Deze werd in de schaapskooi verzameld en vervolgens verkocht aan de destijds in en om Amerongen gevestigde tabaksbouwers. De mest werd opgehaald met een platte praam en via de Vleutense Wetering, Leidse Rijn en de Kromme Rijn, via Bunnik vervoerd richting Arnhem. Zo'n tocht nam 3 tot 4 dagen in beslag.

Onze koster, Herman Rijker werd op 30 maart 1910 geboren, als vierde kind in het gezin dat woonde aan de Herenweg te Utrecht. Hij heeft zijn eigen vader nauwelijks gekend, want deze overleed aan een longontsteking toen Herman 3 jaar oud was. Zijn moeder Gerarda van der Louw hertrouwde enige jaren later met Cornelis van Beek, geboren te Benschop. Uit dit huwelijk werd nog een zesde kind, een dochttertje geboren.

Arme klompenkinderen

Herman ging naar de lagere school in de Utrechtse Malakkastraat. Omdat hij aan de "Modderdijk" woonde, ging hij

op klompen naar school. Dit was een doorn in het oog van vele ouders, die zich bij het schoolhoofd kwamen beklagen. Zij wilden namelijk niet dat hun kinderen bij "arme klompenkinderen" in de klas zaten. Hij moest de school dan ook verlaten en verhuisde naar de tweede verdieping van het gebouw, waar de arme kinderen waren ondergebracht. De ingang van deze school lag aan de achterzijde van het gebouw. Dit heeft niet lang geduurd, want kort daarna is hij naar de nieuwe school gegaan aan de Bosboom Toussaintstraat. Hoewel hij nu 10 minuten verder moest lopen en bij elkaar zo'n drie kwartier onderweg was, heeft hij het op deze school wél naar zijn zin gehad.

Na de lagere school had hij graag timmerman willen worden, maar dat was er niet bij. "Vaklieden lopen maar langs de straat ..... Je leert maar werken", sprak zijn stiefvader, die hem hard nodig had op de boerderij. Om 4 uur stond hij op om de koeien te melken, want om 6 uur moest de melk afgeleverd zijn bij de familie Van Lint aan het oude Merwedekanaal. Op 18-jarige leeftijd werd hij opgeroepen voor militaire dienst. Hij moest opkomen in Amersfoort, maar zijn ouders konden hem moeilijk missen op de boerderij. Nu wisten zij dat er op de Hoge Woerd een sergeant-majoor woonde. Zijn vader nam een zelfgemaakte kaas en ging naar de Hoge Woerd, met het verzoek zijn zoon zo mogelijk dichterbij huis te plaatsen. Dat werkte, want zijn standplaats werd gewijzigd in Utrecht, waar hij in de Kromhoutkazerne kwam.

Eenmaal uit dienst, zo hebt u al kunnen

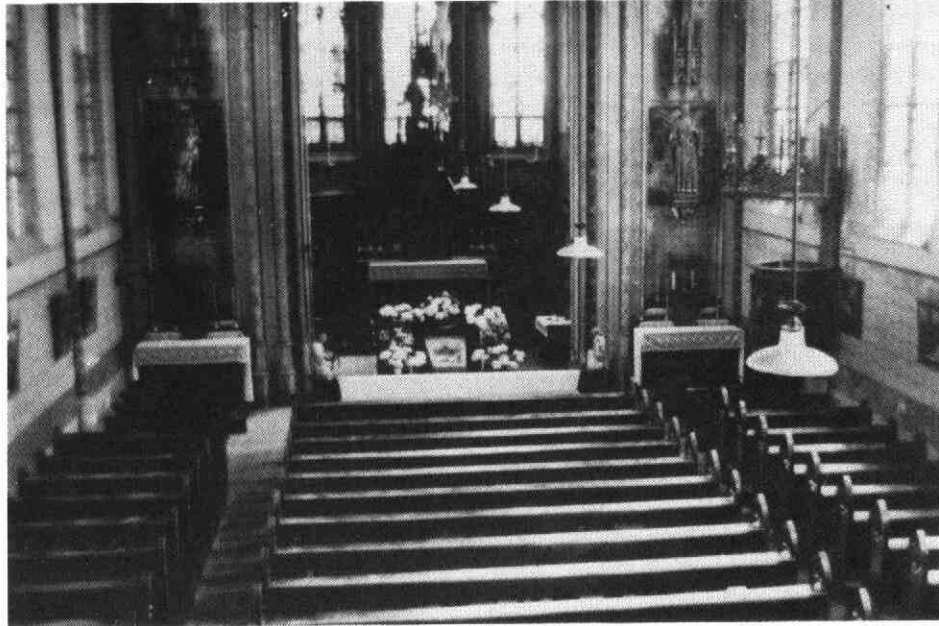

Herman tijdens zijn dienstitijd.

lezen, werd Herman koster. Hij was toen 21 jaar. Zijn moeder zei hem: "Jongen, je krijgt een zware en verantwoordelijke taak. Drie dingen moet je je hele leven goud onthouden: "Horen, zien en zwijgen". Dat het hem ook zijn hele leven is bijgebleven, blijkt wel uit zijn zorgvuldige uitingen, zich voortdurend afvragend of wat hij vertelt niet nadelig zou kunnen zijn voor andere dorpsgenoten.

Veel werkzaamheden

De koster begon zijn loopbaan in mei 1931 toen de familie verhuisde naar de kerkboerderij, gelegen ten westen van de toenmalige Rooms-Katholieke kerk aan de Rijksstraatweg, (dit gebouw, nu Metak-fabriek, dateert van $\pm$ 1860). In

Het interieur van de oude r.k. kerk.

een deel van de boerderij was een café gehuisvest, waar de boeren na de missen elkaar wekelijks ontmoetten. Zijn taak bestond uit genoemd kosterschap, onderhoud van kerk, moestuin, boomgaard en kerkhof, alsmede het grafdelven, beheer uitspanderij voor de paarden, koetsen en fietsenstalling. Hierbij werd hij overigens geassisteerd door de overige leden van de familie. Van zijn inkomen, f 520,- per jaar, zag hij zelf niets, want dit werd één keer per jaar door de pastoor en zijn stiefvader verrekend met de pacht van de boerderij. Het is begrijpelijk dat de familie op allerlei manieren probeerde een eigen zakcentje te vergaren. Zo kreeg men fooien van de boeren voor het uitspannen en stallen van de paarden. Aan de fietsenstalling verdienden zij 10 cent per fiets per week, of bij abonnementen f 5,- per jaar. En gedurende de koude wintermaanden verhuurden ze houtskoolsto-

ven tegen koude voeten in de onverwarmde kerk.

Armenbrood

In de crisisjaren stonden iedere vrijdag om beurten de bakkers Verkerk en Van Engelen om, namens het armebestuur het armenbrood uit te delen. Afhankelijk van de grootte van het gezin kreeg men een drie- of een zesponder. Een extra brood werd aan de armen bedeed bij het overlijden van een rijke boer of boerin. Zo'n begrafenis werd aangekondigd door de luidende kerkklokken. Er werd namelijk onderscheid gemaakt in eerste, tweede en derde klasse. Bij een derde klas begrafenis werd 5 minuten geluid, bij een tweede klasse een kwartier en bij een eerste klasse een half

uur. Dit laatste luiden was voor de armen het sein om tussen 9.00 en 10.00 uur een extra brood af te halen.

Dat bij overlijden zelfs nog onderscheid in klassen werd gemaakt, was de koster een doorn in het oog. Niet alleen bij het luiden der klokken werd onderscheid gemaakt, er waren ook drie soorten kleden, die tijdens de requiemmis over de kist werden gelegd. Bij verhuizing naar de nieuwe kerk heeft de pastoor gezegd, hoewel van inspraak in die tijd nog nauwelijks sprake was, dat hij alleen bereid was de klokken te luiden als dat voor iedereen één kwartier zou worden. En zo geschiedde. Ook werden de drie kleden vervangen door één nieuw.

Kogels vlogen door de kerk

Tijdens de requiemmis voor pastoor Boelens, op de eerste oorlogsdag, 10 mei 1940, ontstond grote consternatie.

Zo lazen wij in de 'Geschiedenis van de Parochie Oudenrijn', door pastoor L. J. v.d. Heiden: "Wel tragisch waren de omstandigheden, waaronder zijn uitvaart plaatshad en zijn lichaam aan de schoot der aarde werd toevertrouwd. Het was op den dag dat Nederland in oorlog geraakte. Nauwelijks was een aanvang gemaakt met het bidden der Laudens, of plotseling werd zwaar mortgeronk van vliegtuigen gehoord, zeer dicht in de nabijheid van het kerkgebouw. Onmiddellijk kwam het afweergeschut in actie en mengden zich de ontploffingen van neergeworpen bommen met het geknetter van geschut- en mitrailleurvuur. In het kerkgebouw ontstond begrijpelijkerwijze een grote consternatie: vrouwen en kinderen liepen ontsteld rond en trachtten het kerkgebouw te verlaten, hetgeen echter belet werd, omdat er dan zeker een groot aantal slachtoffers zoude zijn gevallen. Pater Edmond, Passionist, die gedurende de ziekte van de pastoor assistent in de parochie was, beklom de preekstoel en maande de opgewonden menigte tot kalme aan, daarbij opmerkend, dat men veiliger onder Gods hoede in het kerkgebouw kon blijven, dan zich buiten aan het moorddadig vuur bloot te stellen. Verder deelde hij mede, dat de uitvaartdienst zoude bekort worden tot een gelezen H. Mis, onder welke van den preekstoel de rozenkrans zoude gebeden worden. Na het luchtgevecht, waaronder een der toestellen was neergestort, had in alle stilte in tegenwoordigheid van slechts zeer weinigen de begrafenis van het stoffelijk overschot op het kerkhof plaats".

De koster wist ons te vertellen dat het Duitse vliegtuig werd neergehaald door het luchtafweergeschut, dat op de aluminiumfabriek (bij verkeersplein Hooggelegen) was opgesteld. Het stortte neer op het land van boer Buijs aan de Rijksstraatweg nr. 12. 's Middags werd pastoor Boelens in alle stilte begraven. Die begrafenis was overigens slechts tijdelijk, want zijn definitieve rustplaats vond hij later, evenals pastoor Wezenberg, op de begraafplaats bij de nieuwe kerk.

Nieuwe kerk

Pastoor Boelens is de bouwpastoor geweest van de huidige RK-kerk in De Meern. De bouw hiervan werd noodzakelijk doordat de oude kerk te klein bleek. Men besloot het nieuwe Godshuis op een meer centrale plaats te bouwen, in de geplande nieuwbouw van De Meern. Bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog was men tot aan de kap.

Foto genomen bij het tweede huwelijk van moeder Rijker. Staand v.l.n.r. buurman Gerd de Wit, zwager Bernard Overgoor, diens tweede vrouw Overgoor - de Groot, buurman Andries Oskam, tante Betje Beyer - Rijker, de vrouw van Andries Oskam, Stien v.d. Brink (huisnaaister en hulp op de trouwdag), Jan Beyer (man van tante Betje), Hanna v.d. Hove,

ome Piet v.d. Louw (koopman met de pak en broer van moeder van Beek), Hannes v.d. Hove (een vriend van vader Rijker) en Kee de Wit - Beving. Zittend v.l.n.r. Simon Rijker, Adriaan Rijker, stiefvader en bruidegom Cornelus van Beek, Greet van Jaarsveld - Rijker, de bruid moeder Gerarda van Beek - v.d. Louw met voor zich Herman Rijker en Gerrit Rijker.

Op de 14e november werd de nieuwe kerk geconsacreerd. In de namiddag werd op plechtige wijze het H. Sacrament door pastoor Koelman van de oude naar de nieuwe kerk overgebracht. De oude kerk werd in 1940 verkocht, waarna de torentjes, aan beide zijden van het gebouw, werden gesloopt. Mevrouw Rijker mocht van pastoor Koelman, opvolger van pastoor Boelens, een aandenken uit de oude kerk uitzoeken. Ze koos voor een deel uit een gebrandschilderd raam, voorstellende: Maria, Koningin der Engelen. Door bemiddeling van ene pastoor Rijk de Wiesman, tijdens de Tweede Wereldoorlog in De Meern woonachtig, vonden de gebrandschilderde ramen een nieuwe bestemming in Noorwegen. De kerk aldaar, waar De Wiesman als pastoor werkzaam was, had zware schade opgelopen bij een bombardement. De beelden, waaronder enkele houten exemplaren, alsmede de kruiswegstaties zijn naar Middelaar (Noord Limburg) verhuisd, naar een eveneens door een bombardement getroffen kerk.

Kerkklok begraven

De oude luidklok ging mee naar de nieuwe kerk en er kwamen twee nieuwe klokken bij. Zodra bekend werd dat alle kerkklokken door de Duitsers gevor-

derd zouden worden, begroef de koster de oude klok, want alleen de nieuwe stonden officieel geregistreerd.

De Duitsers kwamen, zagen dat in de toren nog plaats was voor een derde klok en vroegen de pastoor waar die derde gebleven was. Hij op zijn beurt, "onwetend" van de "begravenis", vroeg aan de koster waar die derde klok zich bevond.

Quasi verontwaardigd antwoordde de koster: "Hoe moet ik nu weten waar die is, u hebt hem destijds toch zelf aan die handelaar verkocht". Na de oorlog is de klok weer opgegraven om opnieuw dienst te gaan doen in een kerk op Ameland.

De koster getrouwd

Op 20 november 1940 vond in de nieuwe kerk de eerste huwelijksplechtigheid plaats en wel tussen Hermanus W. J. Rijker, geboren 30. 3. 1910 en Christina G. Sturkenboom, geboren 21. 5. 1911. Het pasgetrouwde paar vestigde zich aan de Meentweg nr. 2 en in de loop der jaren werd het gezin uitgebreid met drie zoons.

Zijn taken als koster in de nieuwe kerk bleven ongewijzigd. De beloning bedroeg f 18,- per week, de huur van hun huis f 7,- per week.

Herman Rijker heeft zijn vrouw leren kennen toen hij nog bij zijn ouders

woonde in de boerderij bij de oude kerk. Christina werkte vanaf haar 13e jaar, gedurende 7½ jaar als keukenmeisje bij het gezin van de uit Utrecht afkomstige edelsmid Brom, die destijds Huize Voorn huurde van de familie Barchman Wuytiers. Regelmatig bezocht zij de kerkboerderij om melk te kopen. Pastoor Boelens had al snel in de gaten dat het hier niet alleen een koper-verkoper-relatie betrof. Hij vond het zelfs nodig om bij de familie Brom te informeren "of die twee soms iets hadden".

Christina werd geboren in de toenmalige gemeente Oudenriijn. Haar moeder was Hendrika van Vliet, geboren te Lopik en haar vader was Gerardus Sturkenboom, geboren te Houten. Hij werkte destijds als koetsier bij de S. O. L., Stichtse Olie- en Lijnkoekenfabriek in Oog in Al, Utrecht. Het gezin telde 3 zoons en 2 dochters en woonde aan de Galecopperdijk, naast Hotel Den Hommel. Zij ging naar school in de Jan Pietersz. Coenstraat te Utrecht, totdat het gezin verhuisde naar de Meerndijk te De Meern. Er was in De Meern nog geen katholieke school, dus moest ze naar de openbare school, eveneens gelegen aan de Meerndijk.

Gevolg was wel dat ze samen met andere kinderen iedere dag naar de kerk aan de Rijkstraatweg moest lopen om daar de mis bij te wonen en natuurlijk voor de nodige catechismuslessen.

R. K. Kerk. Oudenriijn.

Na haar huwelijk met de koster kreeg zij niet alleen de zorg voor haar eigen gezin, maar ook assisteerde zij waar mogelijk haar man bij zijn werk.

Eigen zaak

Vlak voor de Tweede Wereldoorlog uitbrak begon de koster aan de studie voor het middenstandsdiploma. IJverig als hij was had hij zelfs de studieboeken bij zich tijdens de mobilisatie. Hij en zijn makkers waren ondergebracht in een leerfabriek te Oisterwijk. Bij aankomst van de Duitse troepen, werd iedereen gesommeerd direct de fabriek te verlaten. Ook de koster ging, maar vergat in de haast zijn studieboeken mee te nemen. De fabriek werd vervolgens in brand gestoken, waarbij alle paperassen werden vernietigd.

Natuurlijk werd het diploma toch gehaald en wel in 1942. Doel hiervan was aan huis een winkeltje in religieuze artikelen te beginnen. Dat kwam er in 1944 en is er nog steeds. Hij verkocht kruisbeelden, wijwaterbakjes, rozenkransen, kerstgroepen en liet bidprentjes drukken. Hoewel de afgelopen twintig jaar met het dalende kerkbezoek ook de omvang van de verkopen is gedaald, is er de laatste jaren toch weer een opleving te bespeuren. En niet alleen verkoopt hij aan oudere katholieken, ook aan jongere en zelfs aan niet-katholieken.

Gedurende de 50 jaar dat Herman Rijker koster is geweest werkten hij en zijn vrouw zeven dagen per week, maar altijd met plezier. Als hij eens een vrije dag had ging het echtpaar graag naar tentoonstellingen etc., die georganiseerd werden door verenigingen van bloemkwekers. Rijker maakte dan foto's van de daar opgestelde bloemstukken, om aan de hand daarvan ware kunststukken te maken. In de loop der jaren heeft hij hiermee naam gemaakt. Door de aard van de functie van koster, waren de werktijden ongeregeld. Om toch enige regelmaat in het gezinsleven te behouden, werd zoveel mogelijk om 10.30 uur koffie gedronken, om 12.30 uur geluncht en om 17.30 uur de warme maaltijd gebruikt.

40 jaar getrouwd

In november 1980 waren de heer en mevrouw Rijker 40 jaar getrouwd. Tijdens de ter gelegenheid daarvan gehouden H. Mis, ontving mevrouw Rijker voor haar jarenlange belangeloze inzet, geheel tot haar verrassing, de pauselijke onderscheiding 'Bene Merenti' (een door paus Pius IX ingestelde onderscheiding voor hen, die zich zeer

verdiensteijk hebben gemaakt voor de kerk).

Gedurende onze gesprekken ten behoeve van dit interview, heeft mevrouw Rijker zich doen kennen als een warme en bescheiden persoonlijkheid, die voor het werk van haar man als een toegewijd secretaresse een enorme steun is geweest. Groot was dan ook de verslagenheid in De Meern, toen bekend werd dat mevrouw Rijker na een kortstondig ziekbed was overleden. Bij onze vervolgens gesprekken merkte de koster herhaaldelijk op dat hij zijn 'secretaresse' zo miste, vooral als wij vroegen naar namen en data.

Onderscheidingen

Ook de koster werd onderscheiden voor zijn jarenlange trouwe dienst. Bij zijn 25-jarig ambtsjubileum ontving ook hij 'Bene Merenti' en vervolgens bij zijn 40-jarig jubileum 'Pro Eglise et Pontifice' (letterlijk: voor kerk en paus), een erekruis, ingesteld door paus Leo XIII voor bewezen trouw en goede diensten jegens kerk en paus. En tenslotte bij zijn afscheid en tevens 50-jarig jubileum ontving hij de eremedaille in zilver verbonden aan de Orde van Oranje Nassau (ter onderscheiding van hen, die zich jegens maatschappij op bijzondere wijze verdienstelijk hebben gemaakt). Bij dit afscheid, kreeg het echtpaar namens de parochianen, een reis naar Rome aangeboden. Dit is, volgens hun eigen zeggen, de reis van hun leven geweest.

Koster 'blust' bruid

Tot slot van dit interview vroegen wij de koster naar leuke anekdotes. Twee daarvan, waaruit nogmaals blijkt dat hij

Burgemeester Middelweerd spelt koster Rijker zilveren eremedaille van de Orde van Oranje Nassau op.

van alle markten thuis moest zijn, willen wij u niet onthouden.

Een bruidspaar, waarschijnlijk toch al wat nerveus voor wat komen ging, kwam aan bij de kerk, de bruid gekleed in een prachtige japon met sluier. Een van de bruiroftgasten trapt bij het betreden van de kerk op de sluier, waartegen deze niet bestand bleek te zijn en scheurde. Met een doosje naaigerei ging hij als een volleerd kleermaker aan het werk. Hielp hij zo figuurlijk een bruidje uit de brand.

Een andere bruid moest hij letterlijk uit de brand helpen.

Het was gebruikelijk dat een bruid aan het eind van de huwelijksmis een kaars, die op het altaar werd aangestoken, bij het Maria-altaar bracht. Tot schrik van de aanwezigen vatte de sluier van een onfortuinlijke bruid vlam. Dat vereiste van de koster snel handelen; met één flinke mep 'bluste' hij de bruid en sindsdien werd de kaars pas bij het Maria-altaar ontstoken.

Vanaf deze plaats danken wij onze beminlijke koster voor de gezellige uurtjes, die wij in zijn knusse huiskamer aan de Zonstraat mochten doorbrengen.

Ook zijn wij dank verschuldigd aan mevrouw C. Goes-Van Beek, alsmede aan mevrouw M. van Jaarsveld-Rijker, die bij het eindgesprek nog wat puntjes op de i hebben gezet.

Het ontstaan van de Vleutense tuinbouw

Begin deze eeuw is de Vleutense tuinbouw ontstaan. Een grote stimulans hiervoor was de Westlandse Tuin van dokter Van Dugteren. Deze modeltuin werd een begrip in Vleuten en omstreken. In diezelfde tijd werd ook het initiatief genomen voor de oprichting van de groenten- en fruitveiling in Utrecht en ook hiervoor stond het Westland model. Over beide onderwerpen kan de heer Jac. de Bruijn, o.a. oud-directeur van de Rijks Tuinbouwschool in Vleuten, als geen ander vertellen. Hij doet dat in het bijgaande artikel.

door
Jac. de Bruijn

Ida Maria State

De Westlandse Tuin werd onder de naam Ida Maria State (de herkomst hiervan is onduidelijk) hoogstwaarschijnlijk in het begin van deze eeuw gesticht door dokter van Dugteren, een huidspecialist uit Rotterdam. Het was een tuinbouwbedrijf dat naar Westlands model moest functioneren. Hiermee kreeg Vleuten haar eerste druiven- en perzikenkas. In 1904 werd Benjamin Boers, die was afgestudeerd aan de Rijks Tuinbouwwinterschool te Naaldwijk, bedrijfschef.

Tussen dokter Van Dugteren en Boers boterde het ondertussen niet erg, zodat de bedrijfschef al snel ontslag nam en voor zichzelf begon.

Stieltjes, Stobbe, Bonthuis

Wie hem opvolgde is niet bekend. Wel weten we dat eind november 1909 Cornelis Stieltjes naar Vleuten kwam en chef werd. Daar hij ongehuwd was woonde hij enige tijd als pensionaar in bij de familie Stobbe die zich in 1910 in Vleuten vestigde en waarvan Jan Stobbe koetsier/tuinbaas werd bij dokter Van Dugteren. Zij bewoonden de woning die in Koop XIII wordt aangeduid (Kaartje van 1920). Uit het huwelijk van Jan Stobbe en Grietje Kaai werd onder andere op 24 juli 1902 Marrije geboren. Later trouwde zij met de bekende Vleutense schilder Jac. Graafland van wie nog een aantal schitterende werkstukken op het gemeentehuis hangt. Hun zoon is de kassenspecialist Chris Graafland die op de Utrechtseweg 37 woont.

Na het vertrek van Stieltjes in juni 1911

Jan Stobbe.

naar Zwijndrecht werd de Groninger A. D. O. Bonthuis bedrijfsleider. Deze had zijn opleiding genoten aan de Gerard Adriaan van Swieten Tuinbouwschool in Frederiksoord.

Hij trok in de woning van de familie Stobbe die naar achteren verhuisde. Zij betrokken nu het zogenaamde koets-huis met bovenwoning (zie het in Koop XIV aangeduide pand). Ontving de familie Stobbe bezoek, dan mocht vader Jan dit 's avonds met een vierpersoons wagentje, dat eigendom was van de heer Van Dugteren, naar de trein brengen, want busverkeer was er toen nog niet. Op diverse percelen (Koop VIII, IX, XI, XIII, XVI t/m XIX) stonden vruchtbomen, gedeeltelijk met onderbeplanting van kruisbessen, witte en rode bessen en

volgens mevrouw Graafland - Stobbe zeker 10.000 zwarte bessenstruiken. Omdat er ook nog een aardbeieveld was, was het niet verwonderlijk dat tijdens de pluktijd krachten van elders moesten komen. De heer Stobbe reed dan met de I. M. S. (Ida Maria State) gemerkte wagen naar Utrecht om daar plukgegadigden (vooral jongens en meisjes) op te halen en 's avonds weer terug te brengen. In totaal konden er zo'n 50 kinderen op de wagen.

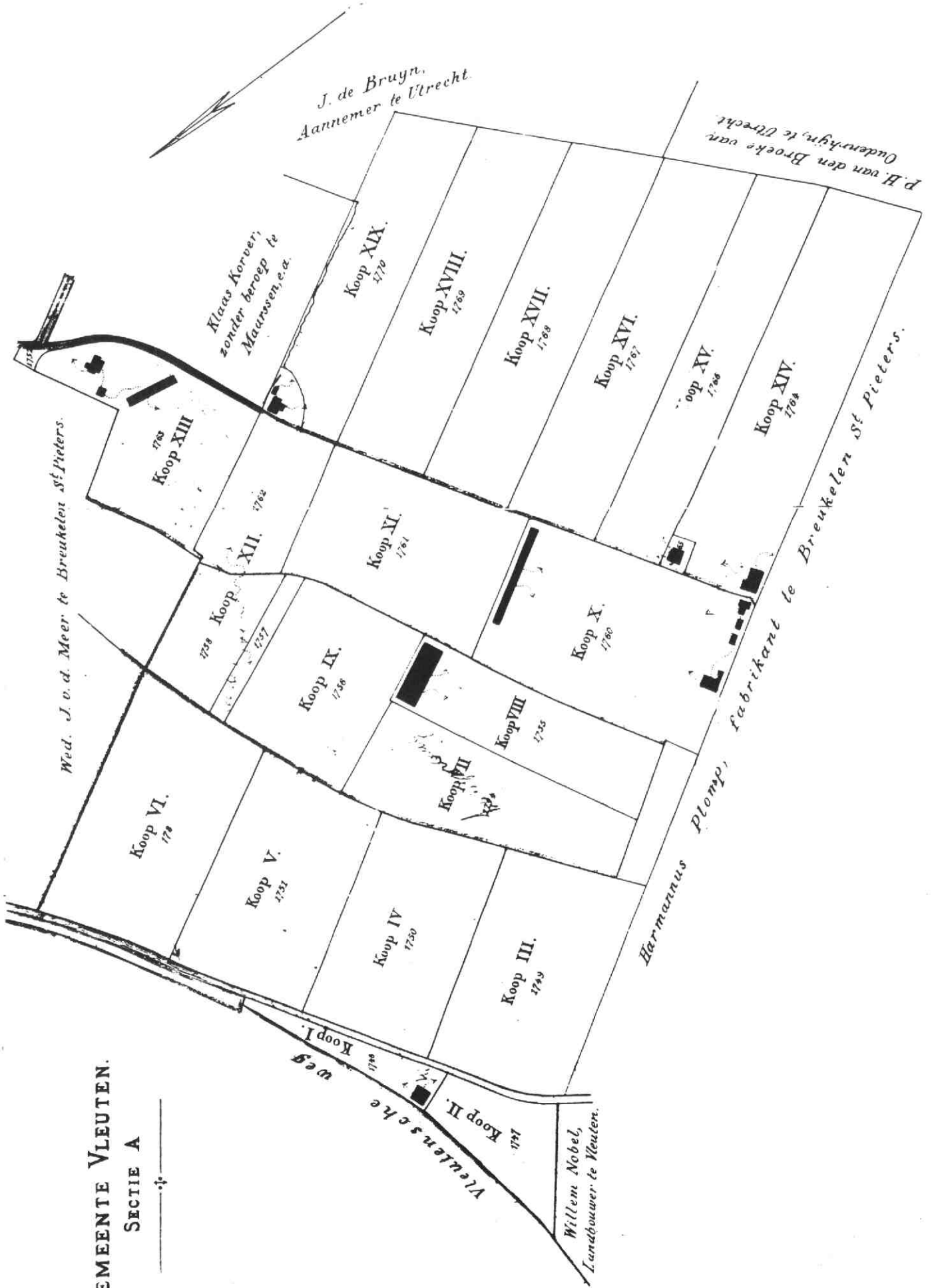
Al het fruit (druiven, perziken, bessen) werd met deze grote wagen naar de veiling op het Paardenveld (waar nu het hoofdbureau van politie staat) in Utrecht gebracht. De lading kon worden afgedekt met een wit zeil, waarop de letters I. M. S. waren aangebracht.

Groenten, zoals rabarber en asperges, werden per schuit vervoerd. Deze ging via de Vleutense Wetering naar het Merwedekanaal om ter hoogte van de Rijksmunt over te steken naar de Leidse Rijn en zo naar het Paardenveld te varen..... Op Ida Maria State moeten werkzaam zijn geweest vader De Gier, de heer Goes, Jan Mandjes, Janus Prins (die in een pand op Koop X woonde), Arie Verklei (deze woonde in een pand op Koop XIX) en Paul van den Bos.

Het einde van de tuin

Het is onbekend om welke redenen dokter Van Dugteren in 1920 zijn bezit afstootte. Volgens sommigen had de tuin als voorbeeldbedrijf moeten dienen voor joden die naar het toenmalige Palestina wilden emigreren (zionisme), maar helaas schijnt dit een fiasco te zijn geworden. Waarschijnlijk omdat joden van huis uit geen agrariërs, maar eerder kooplui zijn. Wel is bekend dat ook op andere bedrijven in de omgeving, onder andere op de 'Veldhoen' (naast 'De Hoed'), tijdelijk buitenlandse joden hebben gewerkt.

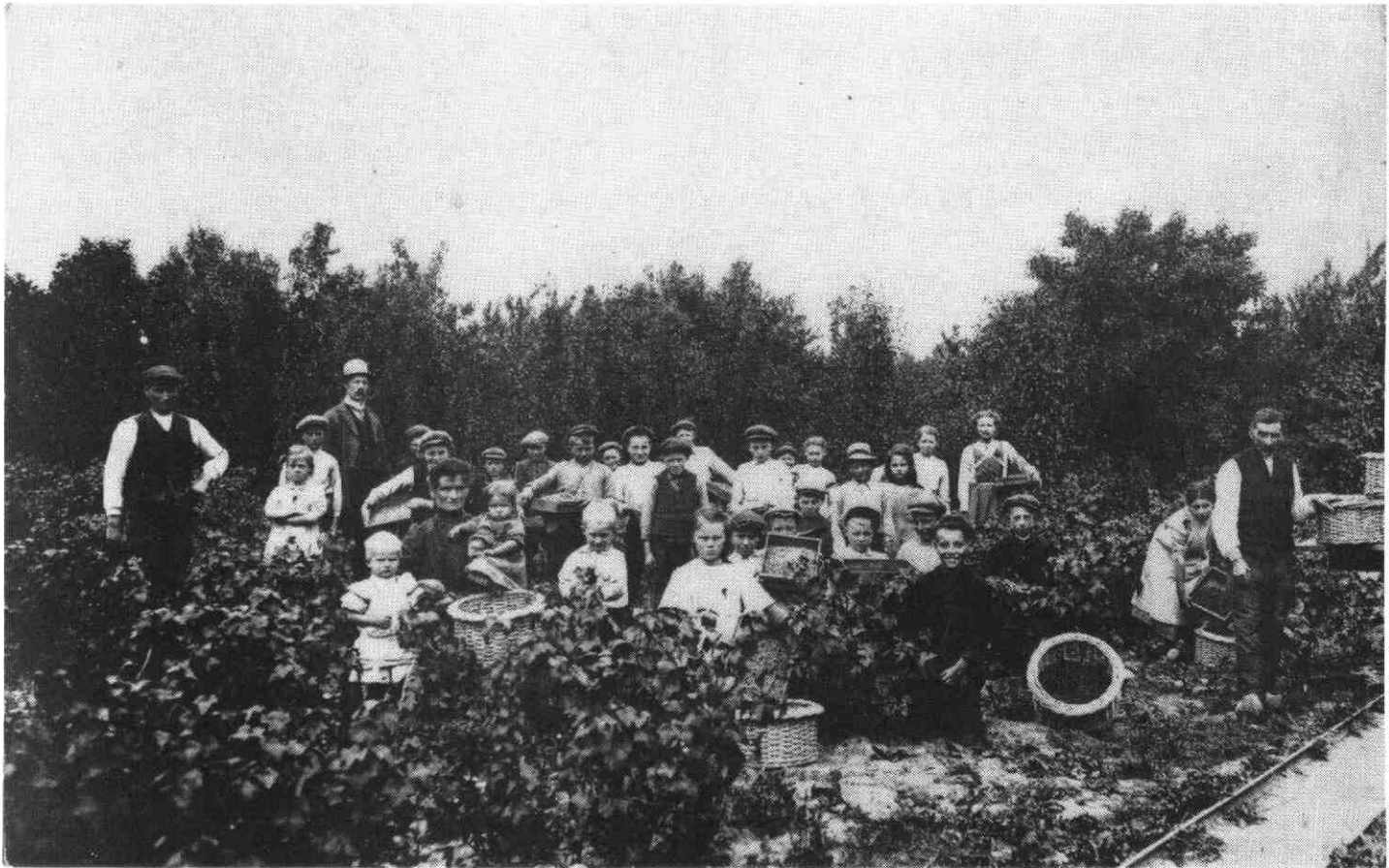
Hoogstwaarschijnlijk was Van Dugte-

GEMEENTE VLEUTEN.

SECTIE A

ren zelf ook een jood. Deze gedachte wordt versterkt door het feit dat een van de riante huizen die als vakantiewoning voor de familie was ingericht in 1920 over een badkamer beschikte. Ik vermoed dat deze ook werd gebruikt voor de rituele baden die de Israëliische godsdienst voorschrijft.

De 'Westlandse Tuin Ida Maria' wordt eind mei 1920 door notaris Th. O. M. J. Baron van Wijnbergen geveild in het notarishuis Achter Sint Pieter in Utrecht. In de omschrijving wordt de suggestie gedaan dat het complex zeer geschikt is voor een gesticht, een tuinbouwschool of een andere inrichting. De rechten van uitweg en doorvaart van de verschillende percelen worden uitvoerig opgesomd, terwijl de verdere condities de grond- en waterschapslasten behelsten. De gezamenlijke oppervlakte bedroeg ha 28.08.70.

Twee percelen hadden andere eigenaren, namelijk Koop III (groot ha 1.70, uitmuntend weiland) was eigendom van H. Plomp in Breukelen en Koop XII (groot ha 1.42.80, tuingrond waarvan een gedeelte bezet met rabarber, een grote betonnen gierput en enige rijen vruchtbomen) was het eigendom van mej. de wed. J. van der Meer uit Breukelen.

Vijf woonhuizen

Behalve boomgaarden, fruittuinen,

Bessenpluk op de Westlandse tuin. De mannen links zijn Verkley (met pet) en Bonthuis (met hoed). Links vooraan vrouw Verkley met 3 kinderen. Rechts Vermeulen en Mijntje van Gog. Rechts achteraan Martje Stobbe. (Foto: Mevr. M. Graafland - Stobbe).

tuingronden en weilanden stonden er vijf kopen met woonhuis in de aanbieding, namelijk:

Koop I, groot a 26.80, een perceel weiland met huis etc. (vroeger café Het Zwaantje) met schuur en stalling, bewoond door A. van Rooijen.

Koop X, groot ha 2.10, uitmuntend tuinland en woonhuis met achterhuis, grote druivenkas, gemetselde koestal met stalling voor 15 stuks hoornvee en drie gemetselde varkensstallen.

Koop XIII, groot ha 1.34.70, zeer geriefelijk woonhuis met kelders, serre, drie kamers en keuken, benevens boven nog vier kamers en beschoten zolder, alsmede houten schuur, druivenkas, siertuin, fruittuin en boomgaard.

Koop XIV, groot ha 2.16.70, perceel tuinland, koetshuis met bovenwoning, paardenstal met hooizolder, schuurtje, vierroedige hooiberg en afdak voor wagens.

Koop XV, groot ha 1.51.40, woonhuis bevattende beneden drie kamers, badkamer, keuken en kelder en boven vier kamers met open waranda aan de voorkant en gesloten waranda aan de achterzijde alsmede vliering, benevens perceel tuinland.

Bij de verkoop van de tuin moet ook nog een zekere heer Velder betrokken zijn geweest. Een dochter van hem,

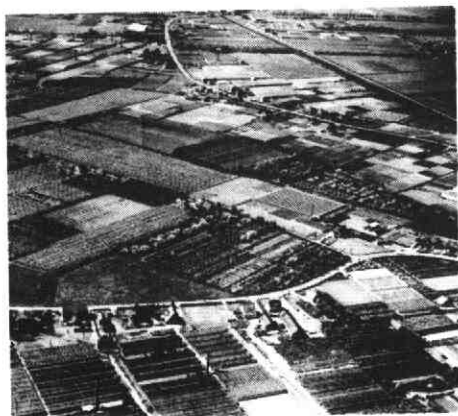
Marie, was gehuwd met Rickert P. Bonthuis, ambtenaar op het Ministerie van Landbouw, broer van de bedrijfschef Bonthuis.

De totale opbrengst van de verkoop bedroeg ca. f 140.000,-. Bonthuis was na de verkoop eerst nog in betrekking bij mevrouw Kröller om zich daarna, ca. in 1922, op Alendorp te vestigen als kweker. Intussen was hij - slechts kort - gehuwd met Anna Dijkman. Zijn bedrijf werd later aangekocht om als Vleutens Proeftuin te fungeren. De familie Stobbe verhuisde naar Vleuten.

De groenten- en fruitveiling

De grote drijvende kracht achter de groenten- en fruitveiling in Utrecht was Benjamin Boers, die op 11 mei 1887 in 's-Gravensande werd geboren en op 4 februari 1944 in Vleuten overleed.

Op de tuinbouwschool interesseerde hij zich in het bijzonder voor scheikunde. Dit zou hem later bij het nemen van bemestingsproeven bij druiven goed van pas komen. Boers was een verwoed lezer en het kon wel eens drie uur worden voordat hij ging slapen. Zijn voorkeur ging uit naar boeken over de Germaanse godenleer, geologische wordingsgeschiedenis van de wereld en naar de vele opvattingen op godsdienstig gebied en

Luchtfoto uit april 1961 van het Vleutense tuinbouwgebied. Op de voorgrond 't Zand, rechts bovenin de spoorbaan Utrecht - Vleuten.

het heidens bijgeloof. Ook nam hij kennis van Tagore (Rabindranath Thajoeck, Indisch schrijver en wijsgeer, 1861 - 1941).

Zoals eerder vermeld aanvaardde hij in 1904 een betrekking als chef-groententeelt op Ida Maria State in Vleuten. Omdat het tussen hem en zijn werkgever niet zo erg boterde nam hij na twee jaar ontslag.

Boers wilde naar Californië emigreren, maar de gezondheidstoestand van zijn vrouw Jo Lazonder, dochter van een Schoonhovense zilversmid en medeleerling van de tuinbouwschool in Naaldwijk, weerhield hem hiervan. Uiteindelijk overleed zij na een jarenlange slopende ziekte.

Na haar dood hertrouwde Boers met Helena Mulder, een domineesdochter uit het Friese Oldeberkoop, maar dit huwelijk was slechts van korte duur, want zij overleed in het kraambed.

Zijn derde huwelijk was wat dat betreft gelukkiger. Op 6 maart 1927 huwde hij in Harmelen Anna Emilie Amanda Augusta Buys Ballot die op 24 augustus 1905 in Breda was geboren. Zij was de kleindochter van de beroemde Nederlandse weerkundige Christophorus - Hendrik Didericus Buys Ballot (1817 - 1890). Anna overleefde uiteindelijk Boers en hertrouwde met J. C. Bode die vorig jaar op 26 augustus overleed.

Nadat hij bij Ida Maria State was vertrokken kocht Boers voor een bedrag van f 5300,- 2¹/₂ ha grond waarop hij

aanvankelijk rabarber, aardbeien, asperges, komkommers, meloenen en tulpen kweekte. De druiven- en perzikencassen kwamen in een later stadium.

Ontstaan veiling

Toen 's-Gravenhage zich richting Westland ging uitbreiden moesten tal van kwekers hun toevlucht elders zoeken. Aangemoedigd door Boers - die uit deze streek kwam - kwamen er velen naar Vleuten, waar ze tegen redelijke prijzen grond konden kopen. Zij richtten hun bedrijven op Westlandse wijze in en dat betekende onder meer perziken- en druiventeelt onder glas en de teelt van tomaten, sla, snijbonen e.d. Daarnaast deden de meesten ook nog wat aan bloemeteelt, voornamelijk chrysanten en fresia's.

Al spoedig kwamen ook warmoezeniers (groentenkwekers en/of -verkopers) uit de agglomeratie Utrecht naar Vleuten. Vooral zij waren gewend geweest hun produkten zelf te verkopen op markten of met een eigen wagen langs de huizen te venten. Maar Boers en anderen zochten naar een beter afzetsysteem en zij kwamen tot de conclusie dat het veilingstelsel, dat reeds in het Westland in zwang was, ook naar Utrecht moest komen.

Benjamin Boers.

Op initiatief van Boers werd, met medewerking van C. van Breenen, H. Jongeius Bzn., J. C. de Haan, J. Witteveen, J. A. Kors en P. J. v.d. Wurff, de "Vereniging Groenten- en Vruchtenveiling U en O." opgericht. Bij aanvang waren er 22 leden.

De veiling was gevestigd op het Paardenveld in Utrecht en de officiële opening vond plaats op 28 juni 1905 door de heer K. Wiersma, oud-leermeester van Boers, uit Naaldwijk.

Aanvankelijk ondervond men veel tegenwerking, vooral van de warmoezeniers. Hoewel voor de nieuwe wijze van verkoop een lans werd gebroken (o.a. door pater Weijers uit Utrecht) waren er nog heel wat kinderziektes te overwinnen. Zo waren de kwantums die werden aangevoerd klein en was de verscheidenheid van de produkten groot. Daarbij kwam dat de leden zelf ook weinig aanvoerden en de algemene vergaderingen slecht werden bezocht. De kooplieden beschouwden de veiling als concurrent en in hetzelfde jaar als de opening wilde men haar al weer opheffen. Er werd zelfs een spotdicht gemaakt waarvan het laatste couplet luidde:

"Wij willen er maar niet méér van zeggen
Maar het bijtje er maar bij neerleggen.
Want het is zeker en gewis
Dat hier geen Veiling nodig is."

Volhouden

Ondanks alle tegenslagen en tegenwerking bleef Boers volhouden. Hij was het die - wanneer anderen plotseling wegbleven met hun produkten - vanuit het Westland groenten en fruit liet aanrukken om de enkele goedwillende kopers toch gelegenheid te geven zaken te doen. In 1912 werd deze strijder voor de veilingbelangen voorzitter. Makkelijk heeft hij het daarna niet altijd gehad. Zo kon onder kooplieden op de veiling nog wel eens ruzie ontstaan. Eens was er weer zo'n herrie dat Boers de mensen niet meer de baas kon. Daarom belde hij het politiebureau en vroeg om assistentie. De commissaris vroeg hoeveel 'wilden' eruit moesten. "Tien," zei Boers, waarop er tien mannetjesputters kwa-

Voor het plaatsen van dakkapellen, dakramen, keukens, badkamers en wanden van glazen bouwstenen, stijldeuren, aluminium en houten kozijnen. Tevens plaatsen wij tegen inbraak beveiligd hang- en sluitwerk. Kunststof ramen en deuren op maat en in verschillende kleuren.

Wilt u meer weten, bel dan,

AANNEMERSBEDRIJF

3454 VK DE MEERN

H. van Vliet

Woerdlaan 2 - Telefoon 03406 - 13 15

Boers benoemd tot Ridder in de Orde van Oranje Nassau.

men die elk een koopman beetpakten en op die manier in een mum van tijd schoon schip maakten. Het resultaat was wel dat het daarna maandenlang rustig bleef op de veiling.

Een glorie dag voor Boers was dat hem de eer te beurt viel koningin Wilhelmina ter gelegenheid van haar bezoek aan Utrecht te mogen inlichten over de veiling en de tuinbouw in het algemeen. Ook met de majesteiten Emma en Juliana maakte Boers persoonlijk kennis.

In 1928 opende minister Kan de nieuwe marktterreinen aan de Croeselaan en op 3 oktober van dat jaar volgde een grote bloemen-, planten-, groenten- en fruittentoonstelling, gecombineerd met de Nationale Vee- en Slagerstentoonstelling. In dat jaar bestond het bestuur uit de volgende personen: B. Boers (Vleuten, voorzitter), C. R. Jansen (Vleuten, vice-voorzitter), P. v.d. Vlist (Vleuten, 1e secretaris), H. J. Visch (Vleuten, 2e secretaris), H. G. Holl (Utrecht, penningmeester), A. P. Pattist (Bilthoven, directeur), J. Jansen (Bunnik, lid), B. Jongeur (Utrecht, lid), C. Spijker (Harmelen, lid) en J. Koot (Utrecht, lid).

Grondlegger

Met recht maar Boers de grondlegger van Vleutens tuinbouw worden genoemd. Makkelijk heeft hij het hiermee dus niet op alle fronten gehad, maar een beloning ontving hij in de vorm van zijn benoeming tot Ridder in de Orde van Oranje-Nassau in 1931. Op 21 januari 1937 vierde hij onder grote belangstelling zijn zilveren jubileum als voorzitter van de veiling.

Ook in de politiek was hij nog actief, want in De Nieuwe Plattelander, Orgaan der Nationale Boeren- en Tuinders- en Middenstandspartij, las ik dat B. Boers kandidaat no. 9 was.

Dank

In het verloop van een aantal weken heb ik met een groot aantal mensen kunnen spreken over hun betrokkenheid met de Westlandse Tuin en de veiling. Dank aan alle medewerkers, waarvan ik hier alleen noem mevr. M. Graafland - Stobbe en de heer B. L. A. Boers, beiden te Vleuten, die bereid waren fotomateriaal beschikbaar te stellen. Verder mag niet onvermeld blijven dat enkele ambtenaren van het gemeentehuis mij, hoewel dat helaas niets ople-

verde, een kijkje gunden in het aldaar aanwezige archief.

Het kaartje uit 1920 is afkomstig van de heer R. Steenbeek uit De Meern.

Nog tal van vragen blijven echter onbeantwoord en mogelijk kunnen lezers van dit artikel mij alsnog nader inlichten, waardoor het beeld van de Westlandse Tuin helderder wordt. Bij voorbaat hartelijk dank.

Hof ter Wey

door
B. Overkleeft

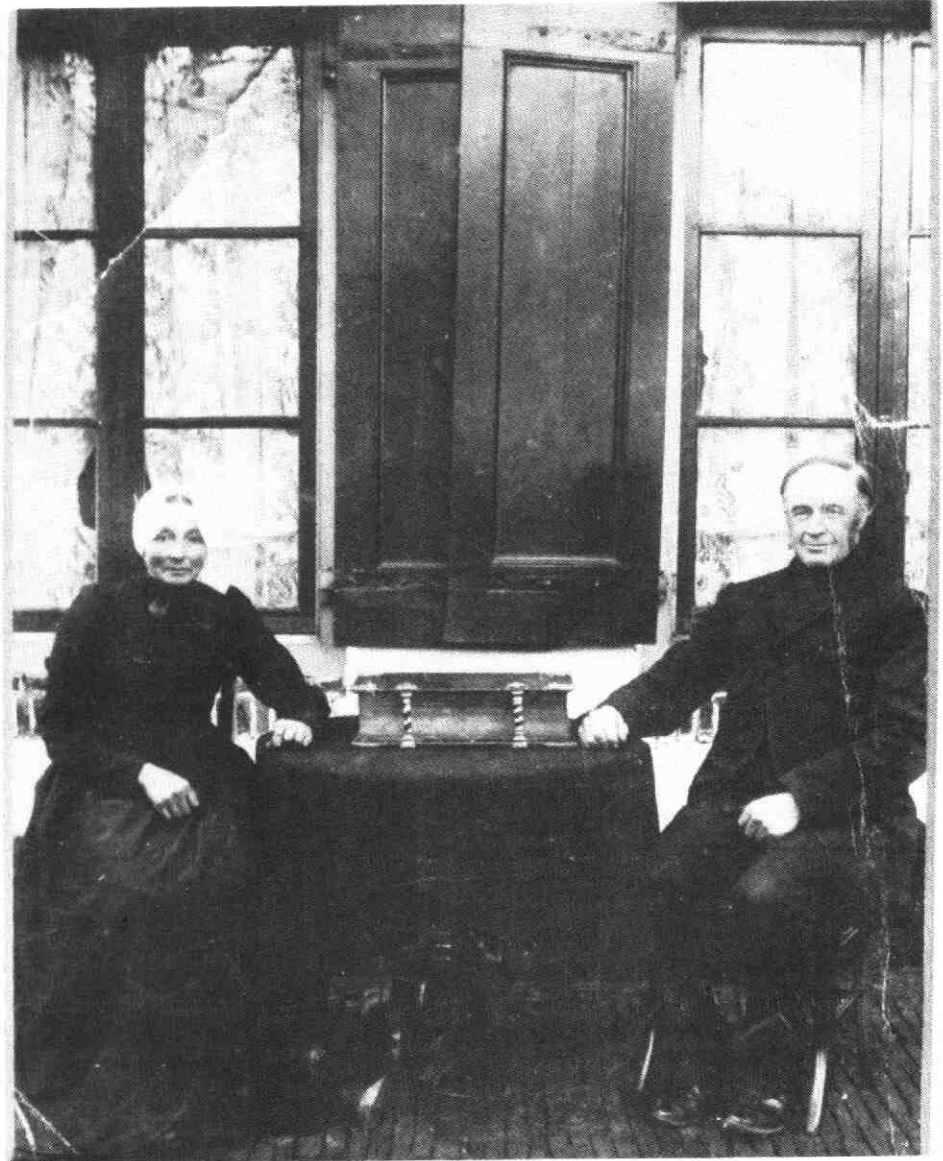
Nevenstaande foto van 1895 toont het zilveren bruidspaar Jan Doornenbal en Teuntje Oskam; zij waren op 14 april 1870 te Linschoten getrouwd. Na hun huwelijk woonden zij eerst ca. 6 jaar in Vinkeveen, daarna tot 1884 in Linschoten en vervolgens 45 jaar op "Hof ter Wey".

Jan (geboren 13 september 1843 te Harmelen en overleden 7 oktober 1937 te Linschoten) was een zoon van Pieter Doornenbal en Adriana van den Bosch, die op 17 februari 1840 in Laag Nieuwkoop waren gehuwd. Pieter werd geboren op 6 november 1813 te Breukeken en overleed op 2 juni 1900 in Harmelen; Adriana werd geboren op 28 oktober 1820 te Portengen en overleed op 17 november 1898 te Harmelen.

Teuntje (geboren 23 maart 1844 in Linschoten en overleden 17 februari 1900 in Vleuten) was een dochter van Teunis Oskam en Cornelia Verwey, die op 21 november 1841 te Tull en 't Waal waren gehuwd. Teunis werd geboren op 14 oktober 1819 te Linschoten en overleed op 26 april 1906 in dezelfde plaats; Cornelia werd geboren op 18 november 1813 te Tull en 't Waal en overleed op 22 april 1880 te Linschoten.

Op de foto zitten Jan en Teuntje op hun zilveren feest 14 april 1895 voor hun huis met op de tafel de Statenbijbel. Jan's vader had, ter gelegenheid van zijn 50-jarig huwelijk op 17 februari 1890, aan al zijn kinderen zo'n bijbel als geschenk gegeven (11 stuks!). Behalve dat dit gebaar toch wel als een teken van zijn godsvrucht moet worden beschouwd, betekende het toch ook financieel een royale gift; deze boekwerken waren ook in die tijd prijzig.

Vader Doornenbal kon het blijkbaar "nog al doen". Moeder Jaantje (Adriana) van den Bosch had wellicht zo het een en ander meegekregen; zij stamde uit een gegoede Utrechtse familie met veel bezit in de stad. Het verhaal gaat dat de vader van Jaantje, Gerrit van den

Het zilveren bruidspaar Jan Doornenbal - Teuntje Oskam met de statenbijbel voor hun huis. (Foto uit het bezit van B. Overkleeft).

Bosch, toen hij zijn boerderij in Harmelen had gekocht, deze met de kaasbrik vol zakken zilvergeld ging betalen.

De boerderij "Hof ter Wey" besloeg 5 eeuwen geleden 145 morgen (120 hectare). Het was toen verzorgingsgebied van het Catharijne Convent te Utrecht (Johanniterorde; zorg voor zieken en armen) en een respectabel bedrijf met uitgebreide veestapel, vele akkers met graan, koolzaad (voor de olie), enz. In de muur van de grote kamer was een nis uitgespaard met daarin een groot Maltezer kruis. De overlevering zegt dat het op een onzalig ogenblik met de oud-ijzerman is meegegeven.

Ook de voormalige boerderij "Groot Zand" (heeft iemand nog een afbeelding van dit prachtige huis?) en een groot gedeelte van de Westlandse Tuin hoorden daar destijds bij. Het huis van "Groot Zand" was ambtswoning van Vleutens burgemeester Van Bijlevelt. De naam Johanniterweg vindt zijn oorsprong in de relatie van dit gebied met het Catharijne Convent.

"Hof ter Wey" en de vroegere boerderij "Groot Zand" waren eigendom van Jonkheer J. H. van Haersma de With die op "Salentein" te Nijkerk woonde. Het Zand is in 1917 verkocht; de Hof ter Wey is eigendom gebleven.

Als regel begon een boer met een klein bedrijfje om, wanneer hij althans geen

Met de stier achter 'Hof ter Wey'. V.l.n.r. opa Jan Doornenbal, Marietje, een buurmeisje, Jan Oskam, Kee Doornenbal, Teuntje Doornenbal, Berendje Minne, de huishoudster van opa Doornenbal, Teunis, Doornenbal, Gerrit Doornenbal, Floor Doornenbal en Jan Doornenbal. (Foto uit het bezit van G. Doornenbal te Harmelen).

tegenspoed kende, later uitgebreider te gaan boeren. Voor Jan Doornenbal zal wel hebben meegeteld dat hij, dingende naar "Hof ter Wey" (40 hectare), reeds 2 zoons had die de leerplicht achter de rug hadden en zodoende een groter bedrijf konden runnen.

't Was sober leven en hard werken. En dat deden ze blijkbaar, want van de familie is bekend dat ze telkens van de landheer een Friese stier cadeau kregen voor de fokkerij. Daags tevoren met de trein naar Leeuwarden (de 2 oudste zoons met mijnheer de With), overnachten in het Oranjehotel en na de vee-markt met de stier (met de trein!) naar huis.

Nadat Jan Doornenbal in 1925 de boerderij had verlaten, waren er 200 gegaagden, waaruit een drietal was gekozen. Dat de heer C. van Vuuren de uitverkorene werd, vond zijn oorzaak in het feit dat zijn vrouw "een Doornenbal was". Op zijn vraag "What is in a name?" had Shakespeare hier dus het antwoord kunnen vinden.

De oorspronkelijke toegang tot de boerderij was aan de kant van de Vleutense wetering, die er toen nog ten noorden van liep. Het ijzeren hek met de naam van het huis, dat stond op de stenen brug, is nog in de schuur aanwezig. Sinds 1963 behoort de Hof ter Wey bij de gemeente Utrecht.

Uit oude correspondentie blijkt een duidelijk respect landheer-pachter wederzijds. Bij het 25-jarig huwelijk kregen de Doornenbals een antiek kabinet (klein-dochter Janna zorgt er nu goed voor) en

toen freule A. van Haersma de With ten huwelijk ging met jonkheer Schimmelpenninck, stuurden de bewoners van "Hof ter Wey" een theeservies.

Specials

Op 1 juni j.l. verscheen onze **eerste speciale uitgave**, gewijd aan het 100-jarig bestaan van de Willibrordkerk te Vleuten. Het boek kwam tot stand in samenwerking met de Willibrordparochie. Het was oorspronkelijk de bedoeling dat de omvang 50 pagina's zou bedragen en daarop was ook onze prijs gebaseerd. Het boek is echter, al schrijvend en materiaal verzamelend, uitgegroeid tot 72 pagina's en daarmee stegen ook de drukkosten. Wij menen echter dat wij, daartoe in staat gesteld door de extra financiële steun van velen, onze aanvankelijke prijs van f 15,- moeten handhaven. U krijgt voor dat geld een serie boeiende hoofdstukken over de geschiedenis van de oude dorpskerk in Vleuten, de katholieke kerk op 't Hoog en de huidige Willibrordkerk.

Het is voor het eerst dat zoveel nog niet eerder gepubliceerd materiaal uit de bronnen werd bijeengebracht en tot een samenhangend geheel gemaakt.

Onze **tweede speciale uitgave** staat reeds op stapel. Ir J. A. Storm van Leeuwen, nauw betrokken geweest bij de ruilverkaveling Vleuten, schreef een studie "Van Oude Rijn tot Leidse Rijn". Hij behandelt daarin de afwatering van het gebied in en rondom Vleuten - De Meern in de loop der tijden. Op 7 december 1385 werd door bisschop Floris van Wevelickhoven het waterschap "Heycop" genaamd "De lange Vliet" opgericht. De bisschop gaf toestemming "eenen watergang te maken ende te doen graven", die de Heycop zou gaan heten en later voor een deel Leidse Rijn. Het zal binnenkort 600 jaar geleden zijn dat deze historische gebeurtenis plaatsvond. Het waterschap "Heycop" ging op in een groter verband, maar het bestuur van het tegenwoordige waterschap "Leidse Rijn" was met ons van mening dat een gepaste herdenking van dit feit op haar plaats is. Het is dan ook in samenwerking met dit waterschap dat wij het boek van de heer Storm van Leeuwen zullen uitgeven. De omvang zal ca 70 pagina's bedragen; de prijs wordt (onder enig voorbehoud) f 20,-. U kunt het boek nu reeds bestellen bij mevrouw P. de Rooij-Goes, 't Zand 1, 3451 GP Vleuten, tel. 03407 - 1483.

Agenda

M.i.v. 1 augustus a.s. elke maandag vanaf 19.00 uur werkavond (o.a. schoonmaken en restauratie van voorwerpen) in de boerderij Thematerweg 17.

Dinsdag 20 augustus

20.00 uur, 't Zand 1, Vleuten
Algemene contactavond

Zaterdag 24 augustus

Onze kraam staat op de braderie in Vleuten.

Vrijdag 30 augustus

Wij doen mee aan de markt op de Zandweg in De Meern.

Maandag 16 september

20.00 uur, 't Zand 1, Vleuten
Algemene contactavond.

Een bladwijzer

Bij het doorbladeren van een boek kunnen er soms heel andere dingen tevoorschijn komen dan de informatie waar men naar op zoek is. Zo als dat blaadje papier, waar op een gedicht, gemaakt door Ds Welter op H. M. de Koningin:

13 Mei 1940

Neen, 't was geen vlucht, die U dien weg deed gaan,
maar volgen, waar God riep.
Wij vragen niet, wat in U is doorstaan,
een strijd, hoe bang en diep.

Wij knielen naast en met U neer,
de blik omhoog, tot God de hand.
Geef Neerland aan Oranje weer,
Oranje aan Nederland.

En kome dan, wat komen mag,
w'aanbidden, wachten stil.
Hoe zwart de nacht, hoe bang de dag,
geschiede slechts Gods wil.

Omdat het al weer 45 jaar geleden is dat deze regels geschreven werden kan het geen kwaad er enige toelichting op te geven, een toelichting die overigens vrij gemakkelijk bijeen te brengen was uit de Grote Winkler Prins en het Biografisch Lexicon voor de Geschiedenis van het Nederlandse Protestantisme.

Koningin Wilhelmina

Sinds Hitlers opgang leefde zij in de overtuiging dat een nieuwe wereldoorlog onvermijdelijk was en dat Nederland daarin betrokken zou worden. Zij ergerde zich aan wat zij aanzag voor blindheid voor de tekenen aan de wand bij de achtereenvolgende kabinetten. Buiten de ministers om liet zij zich door militaire attachés bij de Nederlandse ambassades op de hoogte houden van Hitlers oorlogstoebereidselen en door conferenties met vlag- en opperofficieren deed zij een kennis van de staat van het defensieapparaat op, die zij hanteerde als een geducht wapen in het overleg met de ministers. In 1938 - 1939 verloor zij allengs alle vertrouwen in haar raadslieden en in luitenant-generaal Reyners, chef van de generale staf, later opperbevelhebber. Na de Duitse inval op 10 mei 1940 verliet zij op maandag 13 mei 1940 op advies van de opperbevelhebber generaal Winkelmann het land.

Ds Welter

Willem Leonard Welter werd op 1 September 1849 te St Petersburg geboren.

Hij was een zoon van de predikant Willem Leonard Welter en Thalia Hermanna Bonifacia Preuyt. Hij studeerde theologie te Utrecht (1868) en was achtereenvolgens hervormd predikant te Bunnik (1874), Dedemsvaart (1880), Heemstede (1883), Zwolle (1885), Arnhem (1888) en 's-Gravenhage (1894). Hij ging in 1928 met emeritaat. Hij huwde te Nijmegen in 1874 met Rudolphine Bernardina Wagner (1850-1911). Welter was Rus van geboorte; door een maatregel van koning Willem III had hij echter de Nederlandse nationaliteit verkregen en hij voelde zich ook op en top Nederlander.

Hoewel hij zich nimmer bij een partij of richting wilde aansluiten, werd hij gerekend te behoren tot de ethische theologen. Hij beschouwde P. D. Chantepie de la Saussaye als zijn geestelijke leidsman. Herhaaldelijk sprak Welter in zijn gedichten en preken over de grote ommekeer in zijn leven teweeggebracht doordat hij Christus had leren kennen. Reeds in zijn eerste gemeente trok hij toehoorders uit wijde omtrek, waaronder begaafde kanselredenaars als Hasebroek en Ten Kate; de hoogleraar W. J. Brill wandelde graag van Utrecht naar Bunnik om Welter te horen. Zijn preken waren weldoordacht en zeer bevattelijk. Met zijn sonore, doch warme stem sprak hij meer het hart dan het verstand aan. Te Arnhem werd hij herhaaldelijk uitgenodigd om de dienst in de hofkapel

van het Loo te leiden; desgewenst preekte hij dan in het Duits.

In 1919 benoemde de koningin hem tot hofprediker. Als zodanig had Welter o.a. de taak om aan prinses Juliana catechetisch onderwijs te geven; hij leidde ook haar bevestigingsdienst tot lidmaat van de Hervormde Gemeente en wel in de Julianakerk, waaraan de prinses bij de eerste steenlegging haar naam had gegeven.

Als oud-hofprediker zegende hij in een door zijn opvolger geleide dienst in 1937 haar huwelijk met prins Bernhard en in doopte hij in 1938 prinses Beatrix.

De laatste dienst, die hij het koninklijk huis bewees en waarmee hij ook vele koningsgezinde Nederlanders een hart onder de riem stak, was dat hij, toen het vertrek van koningin Wilhelmina naar Engeland bij de Duitse invasie van mei 1940 door sommigen als een vlucht werd gelaakt, het hierboven afgedrukte, door hem zelf gemaakte, gedicht liet verspreiden.

Welter overleed te 's-Gravenhage op 30 Juli 1940.

D. W. Gravendeel

Neen, 't was geen vlucht, die U dien weg deed gaan,
maar volgen, waar God riep.
Wij vragen niet, wat in U is doorstaan,
een strijd, hoe bang en diep.
Wij knielen naast en met U neer,
de blik omhoog, tot God de hand.
Geef Neerland aan Oranje weer,
Oranje aan Nederland!
En kome dan, wat komen mag,
w'aanbidden, wachten stil.
Hoe zwart de nacht, hoe bang de dag,
geschiede slechts Gods wil.
Doe Ds Welter gemaakt op H. M. de Koningin.

73 Klei 7440.

Officieel orgaan van de Historische Vereniging Vleuten-De Meern-Haarzuilens.
5e jaargang nr. 3 oktober 1985 © 1985
Verschijnt 4x per jaar

Ingeschreven in het verenigingsregister van de K.v.K. Utrecht e.o. onder nr. V. 479360

Dagelijks bestuur:

Dr. D. W. Gravendeel, voorzitter
't Zand 35, 3451 GP Vleuten
tel. 03406 - 61793

W. H. Denekamp, sekretaris
Utenhamstraat 5, 3451 BR Vleuten
tel. 03407 - 1948

P. G. de Rooij, penningmeester
't Zand 1, 3451 GP Vleuten
tel. 03407 - 1483

A. J. van Zoeren, vice-voorzitter
Stationsstraat 34, 3451 BZ Vleuten
tel. 03407 - 1263

H. E. J. van Essen, coörd. werkgroepen
Mauritslaan 17, 3454 XP De Meern
tel. 03406 - 62992

Erelid:

Mevr. Prof. Dr. C. Isings, Soest

Redactie-sekretariaat:

Monique van Essen, Hindersteinlaan 1
3451 EV Vleuten,
tel. 03407 - 3611

Ledenadministratie/informatie:

Opgeven van nieuwe leden, mutaties en (na)bestellingen bij:
Mw. P. J. de Rooij-Goes, 't Zand 1
3451 GP Vleuten, tel. 03407 - 1483

Kontributie:

De jaarlijkse kontributie bedraagt voor
1985 minimaal f. 25,-;
postabonnement f. 35,- per jaar

Donateurs:

Minimaal f. 12,50 per jaar.

De vereniging heeft rekeningen bij de volgende instellingen:

ABN - De Meern 55.66.33.040
RABO - Vleuten 36.75.17.574
POSTGIRO 2.689.200

- Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen uit dit verenigingsorgaan is slechts toegestaan na schriftelijke toestemming van de redactie.

Illustratie voorpagina:

Boerderij Rijksstraatweg 105 te De Meern.
Een plek die behouden kan blijven!
(Foto K.B. Nanming 9-5-1969).

LOSSE NUMMERS f. 7,50

Van het bestuur

Het kan van voordeel zijn, als men ergens binnenkomt, zich voor de een of andere nietigheid te verontschuldigen. De gastheer zal genegen zijn tot vergevingsgezindheid en wellicht in die stemming op Uw verdere verzoeken wat gemakkelijker positief reageren.

Nu is dit eigenlijk een flauw smoesje als ik ermee zou willen proberen goed te praten dat nummer 3 van ons blad dit jaar te laat verschijnt. Dat is namelijk geen nietigheid maar een ernstige zaak en wij zullen er echt alles aan proberen te doen om dat niet weer te laten gebeuren.

Er zijn natuurlijk wel redenen voor en die zijn niet gelegen in de luiheid of gemakzucht van degenen die voor het tot stand komen van ons blad verantwoordelijk zijn.

De belangrijkste reden noemde ik reeds in mijn inleiding in het vorige nummer: er ontstond een ongewenste en kwetsbare situatie omdat te weinigen te veel taken te vervullen kregen.

Museum

Het gedeelte van de boerderij aan de Thematerweg 17 te Haarzuilens, ons door de gemeente als opslagruimte ter beschikking gesteld, werd door ons in de wintermaanden aangepast en als voorlopige expositieruimte ingericht. De schenkingen die met steeds groter regelmaat binnenkwamen, werden op de vaste Maandag-werkavond opgeknapt en voorlopig geschikt gemaakt voor een tentoonstelling.

Van de mensen die zich met dit voorbereidende werk verdienstelijk hebben gemaakt, wil ik toch wel een paar namen noemen: A. van den Berg, Th. van den Berg, J. W. Mandjes, A. G. van der Meer, J. Tukker, H. van Vliet en J. H. van Vuuren.

Het resultaat was dat wij op Vrijdag 20 September 's avonds aan een groep genodigden een indruk konden presenteren van hoe een streekmuseum er uit zou moeten zien. Die groep was met opzet gekozen uit de politieke sfeer, het onderwijs, het bedrijfsleven, de middenstand, de agrarische sector, enz.

Zaterdag 21 September hielden wij open dag; het bezoek was overweldigend en wij zijn er meer dan ooit van overtuigd dat wij op een zeer goede koers zitten. Een gelukkige samenloop van omstandigheden was ook dat Gedo Voorn uit De Meern juist gereed was gekomen met zijn maquette van de ridderhofstad Den Ham. Deze vond een plaats in het „museum” en oogste de bewondering van alle bezoekers. Er waren er ook die speciaal dáárvoor waren gekomen.

Dat wij onze bezoekers gastvrij konden onthalen was mede te danken aan de bereidwillige medewerking van D. W. Damen van café-restaurant De Tol, Hindersteinlaan 38 te Vleuten.

Diegenen die op die Zaterdag verhinderd waren of de berichten in de media hebben gemist, kunnen hun nieuwsgierigheid alsnog bevredigen als zij de moeite nemen een afspraak te maken via ons contactadres: Mevr. P. J. de Rooij - Goes, 't Zand 1, 3451 GP Vleuten, tel. 03407 - 1483. Eenvoudiger is natuurlijk eens langs te komen in de boerderij op een Maandagavond als daar toch door een groep nijvere lieden gearbeid wordt.

Er wordt inmiddels, samen met de gemeente, intensief gezocht naar een blijvende oplossing van ons behuizingsprobleem. Wij hopen U spoedig te kunnen melden dat er, na overleg met alle betrokkenen, een voor alle partijen aanvaardbare en aantrekkelijke vorm is gevonden om tot de stichting van een permanent streekmuseum te komen.

In dit nummer

- Van het bestuur	pag. 325
- Wie wat bewaart die geeft wat; ledenlijst	326
- 10.000 baby's	327
- De gemeentesecretarie van Vleuten sinds 1900	334
- De hervormde gemeente De Meern (I)	341
- Een pensioen in 1838	346
- Onze uitgaven	348
- Wie raadt wat dit is? Agenda	350

Wie wat bewaart die geeft wat

Door ons werden in dank, ten behoeve van onze bibliotheek en onze verzameling, de volgende schenkingen of bruiklenen aanvaard van:

J. Th. van Dijk, F. van Eedenstraat 9
Vleuten
PTT uniform

A. van Eck, Rijksweg 141 De Meern
ploeg

J. A. van Ommen, Lichtenberglaan 49
De Meern
enkele jaargangen en jaarverslagen van „Onze Gemeente”

Th. N. Voskuilen, Reyerscop 23a De Meern
aan- en afvoerslangen van gierpomp

G. H. van Munster, Pastoor Ohllaan 37
Vleuten
banketbakkersvitrine

T. van Meersbergen, Laan 1954 no. 24
De Meern
slijpsteen, Beierse vlaskam

G. J. Bos-Bokseveld, Kalverstraat 1
De Meern
oude schoolboeken

W. Leewis, Koriandergaarde 7 Nieuwegein
twee melkcontainers, een kelderwind (dommekracht)

C. H. van Zoeren, Dorpsweg 64 Maartensdijk
een grote houten schep, een baggerbeugel, een klimijzer, een melkstoeltje, een spanzaag, een hooibinder

A. C. M. Vernooij, Utrechtseweg 111
Vleuten
kaaskuip + onderstel, mangel

Aan de schenking van A. C. M. Vernooij zit een kleine geschiedenis vast. Vernooij bewaart thuis (op de Hoed) zorgvuldig een penning, die zijn vader Adrianus Johannes (geboren 25-8-1901) in 1948 behaalde bij de Provinciale Kaaskeuring Utrecht. De afbeelding op die penning was „naar het leven” gemaakt en stelde de kaasmakerij op de Hoed voor. We zien in het midden de bewuste kaaskuip met daarbij een tante van de schenker, Hendrika Agatha Vernooij (geboren 15-09-1902). Op de achtergrond, bij de kaaspers, staat zijn grootmoeder Hendrika Peterse (geboren 08-01-1864), vrouw van Cornelis Vernooij (geboren 15-10-1862).

Nieuwe leden.

Ammerlaan, P.
Baauw, H.C.
Barten, N.
Bibliotheek, Depot Koninklijke
Borst, Mw. A.
Brants, B.A.G.
Broekhuizen, C.
Brouwer, B.
Dijk, J. van
Dis, P.A. van
Ederzeel, J.G.
Eijgenraam, A.
Goeij, J.A.M. de
Goes, Mw. H.B.
Gondelach, Mw.
Goudkamp, H.
Hartskamp, G. van
Hoog, H.E.J. van 't
Hoogendoorn, H.A.
Jaarsveld, H. van
Jaarsveld-Rijker, Mw. M.A.Th.
Jong, H.W. de
Jongerius-van Kraaij, Mw. J.M.
Kinnegin, B.
Kleinwee, Th. van
Kuipers, G.
Leeuwen, J. van
Leewis-Kromwijk, Mw. A.
Meijer-Welsing, Mw. E.C.M.
Molenbeek, A.C.J.
Oord, Drs. J.G. van
Oostrom, P.G.J. van
Overkleeft, D.B.
Pos, A.J.
Rhebergen, A.M.K.
Riesthuis, G.J.A.
Rijnsoever, Mw. M. van
Rood, J.W.C.P.
Rooij, Patric de
Sar, F. van der
Schaper, C.
Smienk, J.F.
Snel, F.L.M.
Tonen-Glissenaar, Mw. A.
Valk, M.J.
Vergeer, R.J.
Verheul, C.J.
Vernooij, J.
Ververaart, A.J.
Vleugel, F.A.
Voskuilen, P.W.
Vulpen, G.W. van
Wissel, B.A. de
Wit, Mw. A.M. de
Wolswijk, J.A.

Hindersteinlaan 53
Mauritslaan 26
Stoelenmakerslaan 8
Postbus 74
Eikstraat 8
Nijveltstraat 4
Zandweg 186
Kalverstraat 6
Odenveltlaan 3
Meerndijk 74
Zandweg 5
Rijksweg 73 A
Thematerweg 14
Groenedijk 10
Mabeliastraat 13
Enghlaan 11
Kerkstraat 1
H. Dunantlaan 16
Rijksweg 16
Touwslagerslaan 201
J. Westerveelstraat 1
Emmalaan 3
Alendorperweg 50
Couperusstraat 10
Brinkstraat 6
Zandweg 33
de Ruyterstraat 18
Berkelstraat 108
J.F. Kennedylaan 38
Lagehaarsedijk 1
Meentweg 136
van Zuylenstraat 20
Johanniterweg 13
H. Heijermanstraat 38
't Zand 11
Laan 1954 10
Nassaustraat 16
Alexandralaan 2
Hof ter Weijdegeweg 18
Curielaan 7
Ridderhoflaan 37
Utrechtsestraatweg 32
Leidsestraatweg 31
Velthuizenlaan 9
Thematerweg 3
Columbuslaan 405
Thematerweg 11
Alendorperweg 1
Lichtenberglaan 58
Hoge Woerd 14
Reijerscop 23
Utrechtseweg 11
Zeilmakerslaan 83
Strijkviertel 72
Weth. de Greeflaan 11

3451 EW Vleuten
3454 XS De Meern
3454 DT De Meern
2501 AJ 's-Gravenhage
3455 SJ Haarzuilens
3454 EX De Meern
3454 HD De Meern
3454 AD De Meern
3451 ZL Vleuten
3454 HT De Meern
3454 JS De Meern
3454 JE De Meern
3455 SN Haarzuilens
3454 PC De Meern
3454 EA De Meern
3451 SR Vleuten
3454 VE De Meern
3451 EP Vleuten
3454 JA De Meern
3454 GX De Meern
3417 EN Montfoort
3451 CT Vleuten
3451 CN Vleuten
3451 AW Vleuten
3455 SK Haarzuilens
3454 JT De Meern
3454 XL De Meern
3522 ES Utrecht
3451 ZH Vleuten
3455 RN Haarzuilens
3454 AX De Meern
3454 EV De Meern
3451 GP Vleuten
3451 AN Vleuten
3451 GP Vleuten
3454 CR De Meern
3451 CR Vleuten
3455 RZ Haarzuilens
3451 ST Vleuten
3451 EK Vleuten
3451 XC Vleuten
3481 LA Harmelen
3481 EV Harmelen
3454 EB De Meern
3455 SM Haarzuilens
3526 ED Utrecht
3455 SM Haarzuilens
3451 GJ Vleuten
3454 CW De Meern
3454 VL De Meern
3454 HX De Meern
3451 GA Vleuten
3454 DL De Meern
3454 BP De Meern
3455 SB Haarzuilens

30 september 1985.

10.000 baby's

De barones in de woonwagen

Op een warme zomervormiddag was ik op consult geweest in een dorp ten westen van de stad. Bij mijn terugkeer de oprit naar het kasteel de Haar-Zuylens passerende, wilde ik een ogenblik pauzeren om een pijp te roken. Ik zette de motor tegen een boom en vlijde me neer op de brede grasvlakte langs de weg. Een eindje verder stond een kleine woonwagen; enige kinderen rolden in het gras; de hit stond rustig te grazen; de baas van het geval drensde heen en weer.

Mij in het oog krijsend kwam hij op me afgestevend. Ik dacht natuurlijk aan belarig in een of andere vorm. Maar neen, heel beleefd groette hij en vroeg of ik bijgeval naar Utrecht ging. Op mijn bevestigend antwoord vertelde hij, dat zijn vrouw heel erg ziek was geworden, dat ze elke dag een kleine verwachte en hoge koorts had. Of ik niet zo vriendelijk zou willen zijn in het gindse dorp — hij bedoelde het vlakbij Vleuten — een dokter te vragen bij zijn vrouw te komen.

Ik vertelde hem zelf dokter te zijn en bood aan even te komen kijken. Het aanbod werd natuurlijk aanvaard en wij gingen naar de wagen. Het was maar een klein voertuig in zijn soort en van binnen zo vol, dat men er zich nauwe-

Dr A. W. Ausems op zijn motor.
Foto in bruikleen van Margreet Ausems te Houten.

Met deze titel kwam in Mei 1944 bij Het Spectrum te Utrecht de vijfde druk uit van „herinneringen en overpeinzingen” van Dr A. W. Ausems.

Ausems was in 1871 geboren en wilde zich eigenlijk na zijn medische studie als plattelandsarts vestigen in Noord Brabant. Hij besepte echter dat zijn verloskundige ervaring daarvoor toch eigenlijk tekort schoot en besloot zich op dat terrein verder te bekwamen bij professor Kouwer. Het eind van het liedje was dat hij niet als huisarts op het platteland terecht kwam maar als vrouwenarts in de stad Utrecht.

In en rond die stad bouwde hij een uitgebreide consultatieve praktijk op, d.w.z. dat hij in moeilijke gevallen door huisartsen en vroedvrouwen te hulp werd geroepen; hij placht zich dan derwaarts te spoeden op de motorfiets.

De schrijver is op z'n best als hij anekdotisch wordt en gelukkig is het boekje op dit punt rijkelijk gevuld. Ik zocht wat verhalen bijeen over gebeurtenissen die zich binnen onze huidige gemeente afspeelden.

De huisjes aan de Wel te Haarzuilens in 1938.

Foto door J. Rodenburg van een schilderij van Jac. Graafland (gemeenteeigendom).
Hier ergens maakte Ausems kennis met de barones in de woonwagen.

lijks in bewegen kon. Heel achterin lag — het was terstond te zien — een zwaar zieke vrouw, die in de laatste dagen van haar zwangerschap verkeerde. Verder lag er een kindje van ongeveer een jaar oud en nog een van twee à drie jaar. De overigen vermaakten zich buiten in het gras.

Ik moest even overleggen wat hier het beste kon gedaan worden. De man vertelde, dat hij onderweg was naar Meppel voor de kermis en daarvandaan weer naar het zuiden zou terugkeren. Ik vroeg hoeveel tijd hij daarvoor nodig had? „Zowat een maand, dokter”, meende hij. Toen had ik mijn plan klaar en zei: „Vriend, rij naar Utrecht, daar ben je hier twee uur vandaan en ga naar het St. Antonius-gasthuis. Hier is mijn kaartje. Ik zal gedaan zien te krijgen, dat je vrouw en het jongste kind daar opgenomen worden en als jij dan van Meppel terugkomt hoop ik, dat je je vrouw weer gezond kunt komen ophalen. Vind je dat zo goed”? Man en vrouw vonden het prachtig en ik beloofde onmiddellijk verder te rijden en alles in orde te maken. Ik besteed mijn motor en toog huiswaarts. Daar had ik het volgende telefonisch gesprek met de portierster van het ziekenhuis. „Hallo, zuster, met Ausems. Luister eens zuster, ik

zit hier aan de weg vlak bij het kasteel de Haar, u weet wel, dat mooie kasteel van graaf van Zuijlen. Daar staat een grote reiswagen, waarvan de mevrouw plotseling heel erg ziek is geworden en dadelijk in het ziekenhuis moet opgenomen worden. Zij is onderweg naar u toe”.

„Wat zegt u, zuster, of ze familie is van het kasteel? Ja, ik geloof het wel, de wagen was tenminste op weg daarheen”.

„Een eerste klas kamer op de afdeling van zuster Hendrina? Ja, zuster, dat zal ze allicht wel wensen en denk er aan, het jongste kind van een jaar komt ook mee”.

„Of het lang zal duren, zuster? Ja, ik heb de patiënte gezegd, dat ze wel een paar weken zal moeten blijven, misschien drie of vier”.

„Wanneer ze komt? Ik denk over een paar uur, zuster. Want ik heb den chauffeur gezegd dat hij zachtjes moet rijden”.

„Ja, zuster, als de patiënte er is, wilt u me dan direct telefoneren, dan kom ik ogenblikkelijk”.

„U zult zorgen dat alles in orde is? Goed, zuster, dank u wel. Tot straks”. Ongeveer twee uur later komt voor de hoofdingang van het Antonius-gasthuis een schamele woonwagen gereden, door een magere hit getrokken. Een paar groezelige kinderkopjes kijken met grote ogen naar buiten! De man, op klompen, belt aan. Een zuster doet open. De man vertoont mijn kaartje en zegt dat die dokter hem gestuurd heeft om zijn vrouw te laten opnemen. De zuster, een andere dan met wie ik straks telefoneerde, roept zuster Landerica van de polikliniek.

Deze komt, kijkt, luistert, denkt even na, zegt niets, maar neemt haar rokken bij elkaar en kruipt in de wagen. De zieke vrouw ziende en van den man een en ander horende begrijpt zij, dat formaliteiten voorlopig uit den boze zijn. Zij ordonneert een brancard en begint de wagen uit te pakken. Eerst het eenjarige kind, toen het 2 à 3 jarige, toen al de volgende, daarna de patiënte. Onderwijl komt toevallig de directeur het ziekenhuis binnen, die de uitpakkerij aanziet en aan zuster Landerica vraagt hoeveel kinderen nog uit die wagen zullen komen en haar gelast met die verhuizing op te houden.

„Ik ben precies klaar, directeur”, zegt zuster Landerica voldaan. Na een goed kwartier ligt de zieke vrouw gereinigd,

gewassen, verschoond, heerlijk te bed, het eenjarige en het twee à driejarige kind dito dito en is pa met het resterende van zijn gezin op weg naar Meppel. „Tot over vier weken en beterschap, moeder”, zei hij.
Even later. Telefoon.
„Hallo, met Ausems”.

„Is u daar, Moeder Overste? Zo, is die mevrouw van het kasteel de Haar er nog niet? Wel een soort zigeuner op klompen, zegt u, met een woonwagen en een zieke vrouw met acht kinderen? Ja, dat klopt, die heb ik gestuurd. U hebt de patiënte en twee kinderen opgenomen? Prachtig, Moeder, dank u, ik geloof dat het erg nodig was. Ik kom dadelijk even kijken”.

„Nee, Moeder, ik kan het heus niet zeggen. Me dunkt, ze zal toch wel gauw komen. Heeft zuster Hendrina een eerste klas kamer met serre in orde gemaakt? Mooi. Maar zou ze misschien ook per abuis naar een ander ziekenhuis kunnen zijn gegaan? Dat zou toch wel kunnen”.

„Wat zegt u, Moeder, dat die mevrouw wel niet meer komen zal en dat die reisauto en die woonwagen wel een en dezelfde zullen zijn? Ja, maar ik heb toch niet van een reisauto gesproken en ook niet om een eerste klas kamer gevraagd. Daar sprak de zuster-portierster zelf

van en ik kreeg geen kans ze tegen te spreken”.

„Dat dacht ik wel, Moeder, dat u het wel goed zou vinden het arme vrouwtje op te nemen. Ik kom subiet”.

Vier weken later verscheen de woonwagen weer aan de poort van het ziekenhuis. Het vrouwtje, gezond en wel, kroop dankbaar gestemd met haar zuigeling en haar beide andere spruiten weer in haar „reisauto”.

Dodenrit

In een winternacht — het vroom hard — ging de bel lang en schel. Zo hevig, dat het wel iets ernstigs moest zijn, zodat ik in een ogenblik beneden was. Het ontsluiten van de voordeur liet, behalve een ijskoude wind, een totaal ontredderden buitenman binnen. Ongeacht de nachtelijke stilte vervulde hij met een luidruchtig gejammer het ganse huis.

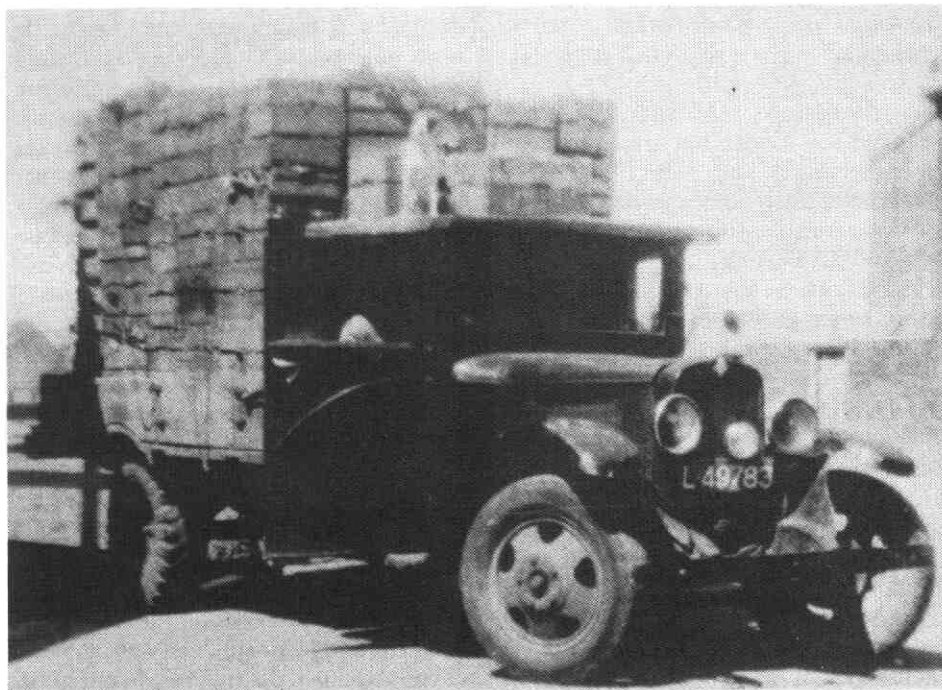
„Dokter, kom asjeblief toch gauw mee, m'n vrouw gaat dood, als ze tenminste al niet dood is. Ik kon d'r geen woord meer uit krijgen toen ik van huis ging. O God, dokter, help me toch. Ik weet geen raad as ze dood gaat. Zeven stumperds van kinderen. Heb ie niet 'n glaasje water voor me? Ik ken 't niet uithouden. De huisdokter zei dat er heel erge haast bij was — of u direct mee wou gaan. De wagen staat voor de deur, dokter.” Tevergeefs trachtte ik wat bijzon-

derheden te weten te komen, maar de man was niet tot enige samenhangende mededelingen in staat. Ik kleepte me dus vlug, greep m'n instrumenten, kroop de bontjas in en vloog de straat op. Maar zag geen auto dan een vrachtwagen aan de overkant naast het trottoir. Al rondkijkende bespeurde ik hoe zich uit de cabine van die wagen een man losmaakte, die op mij toe kwam hollen. Het was mijn overspannen boodschapper, die over zijn zenuwen heen was. „Dokter, stap u maar gauw in; 't is wel geen luxe-wagen, maar daar mot u nou maar niet naar kijken”.

Nee, het was inderdaad geen luxe-wagen, doch een gore, oude vrachtford, waarmee de groenten naar de veiling werden gereden, en de cabine was onsmakelijk en verre van comfortabel. Overdag zou ik werkelijk bezwaar hebben gehad mij van zulk een vervoermiddel te bedienen, doch thans, in het holle van de nacht en vooral waar wellicht een leven in gevaar was, viel er niet te aarzelen en met een „vooruit maar” vloog de wagen weg. Vliegen is hier wel het juiste woord, want het was verwonderlijk welk een vaart dat rammelende vehikel binnen een oogwenk wist te ontwikkelen. Denderend raasde de wagen door de koude lege straten, zwierde van het ene trottoir naar het andere, zodat ik mij stevig aan de harde zitbank moest vastklampen. De snelheid werd steeds groter; een achterwiel hotste over de

Het St Antonius gasthuis in 1910. Dit ziekenhuis was toen pas gebouwd.
Foto J. A. Moesman; gemeente-archief Utrecht, Zk 5.3.

Met een dergelijke Ford maakte Aulsems zijn "dodenrit".

rand van een vluchtheuvel rakelings langs een verkeerszuil. Geen bezwaar. Aldoor maar sneller. Het werd mij waarlijk wat al te gortig. Maar mijn zenuwachtige chauffeur wist van geen temperen.

Op het Vreeburg plotseling een hevige schok, zodat ik tegen de deur van de cabine botste. De wagen echter stoomde verder, maar een achterspatbord had thans in werkelijkheid kennis gemaakt met een verkeerszuil; het was half losgestoten en het gerammel van dit losse spatbord vermengde zich met het helse geraas van de ongeladen wagen. We stoven door de tunnel met een lawaai als een goederentrein. Het werd mij angstig om het hart en ik begon mij af te vragen, wie er eigenlijk wel in groter gevaar verkeerde: de kraamvrouw daarginder in de polder of wij in onze razende Ford. Maar het zou nog erger worden. Buiten de stad op de smalle Leidse straatweg kwamen wij op terrein, hetwelk den chauffeur-kraamheer door zijn dagelijkse ritten bekend was. Toen werd alle snelheid uit de arme Ford gehaald, die de motor maar met mogelijkheid geven kon. Het was een duivelse rit. Bij iedere draai in de weg slierde de wagen rakelings langs de bomen of vreesde ik regelrecht de Leidse Rijn in te vliegen. Onderwijl rammelde het losgeslagen spatbord op oorverscheurende wijze. Bij bruggen of uithollingen in de weg veerde ik van mijn zitplaats omhoog met het hoofd tegen het dak. Eindelijk gingen we van de straatweg af de polder in. Met onverminderde snelheid raasde de wagen over de smalle grintweg en bij elke haakse draai voelde ik het ogenblik gekomen dat wij over de kop zou-

den slaan, de sloot in. In ijzige berusting wachtte ik dit ogenblik af, want het stond bij mij vast dat deze rit het eind van mijn verloskundige loopbaan zou betekenen. Het hinderde mij alleen dat men over één, twee uur met onze gekraakte, heel of half dode lichamen het ziekenhuis op stelten zou gaan zetten en in het nachtelijk uur de slaap van mijn vriend de chirurg en van de zusters zou gaan verstoren.

Maar neen, het stond niet aldus beschreven. Plotseling snerpde een onverdragelijk remmengeknars en de wagen stond stil voor de hovenierswoning waar hij thuis hoorde. In de kraamkamer aangekomen, werd ik door den dokter en de wijkverpleegster ontvangen met ogen als theeschoteltjes zo groot van enkel schrik.

„Mijn hemel, ben je daar nou al”? voegde mijn collega mij in de alleruiterste verbazing toe. „Hoe hard heeft die Ford in 's hemelsnaam gereden? De man is nauwelijks weg of jullie bent alweer hier”!

Ik heb hem geantwoord, dat volgens mijn gevoel en bescheiden schatting de wagen zonder twijfel een Europees record moest gemaakt hebben, althans stellig wel 'n 100 à 125 km moest hebben gelopen.

En de kraamvrouw? Ja, wat de kraamvrouw betreft hadden we best met een maximum-snelheid van een 40 km kunnen volstaan, want de angst en de schrik over een voorbijgaande flauwte hadden den echtgenoot parten gespeeld. En nog waagde hij het te snoeven, dat hij best wat harder had kunnen rijden.

De terugtocht werd natuurlijk in rustiger tempo volbracht; maar die dodenrit

heb ik nimmer meer uit mijn geheugen kunnen verdrijven.

Honorarium in natura

De oorlogsjaren brachten vele veranderingen, te veel om op te noemen. En vooral toen de oorlog zo lang duurde en op alle gebied een zo grote schaarste ingetreden was. Ook de waardering van de verloskundige hulp werd een andere, beter gezegd, werd anders uitgedrukt. Iedereen had tenslotte gebrek aan alles en zo geschiedde het, dat zelfs het verloskundig honorarium geheel of gedeeltelijk in natura, in de vorm van levensmiddelen werd voldaan. De echtgenote van een kruidenier stopte je een paar malen een onse thee — voor mevrouw — in je zak. Een patiënte uit de provincie stuurde enige keren een heerlijk, groot krentenbrood. Wat een weelde was dat! Een ander zond, na een clandestiene slachting, enige malse karbonaden. Soms kreeg men onder in een mandje groenten een kleine voorraad meel of een fles slaolie toegezonden. Sommige patiënten met smalle beurs leggen tijdens de zwangerschap af en toe een kleinigheid weg, om te voorzien in de medische onkosten, die nu eenmaal aan een bevalling onvermijdelijk vast zitten. De echtgenoot van juffrouw Pieterse deed het in de oorlogsjaren anders.

Pieterse hield konijnen. Op een vunzig binnenplaatsje in de oude stad. Dit binnenplaatsje, zowat drie bij drie meter, stond vol konijnenhokken naast en boven elkaar. Het rook er hoogst onfris, hetgeen euphemistisch uitgedrukt betekende, dat het er geweldig stonk. Op een keer was ik bij Pieterse zijn vrouw. „Kom eens even mee, dokter”, zei Pieterse, „dan zal ik je eens wat laten zien”. En we gingen naar buiten op het plaatsje.

„Kijk eens, dokter, zie je die knaap”? en hij wees op een dik mormel van een konijn in een klein hokje, waarin het zich nauwelijks roeren kon. „Die ben ik aan het vetmesten voor u, dokter. Tegen Kerstmis, als mijn vrouw een kleine verwacht, is ie net goed en dan hebt u met mevrouw en de kinderen een fijn kerstmaal. U hebt het met de onkosten voor de bevalling zo schappelijk gemaakt, dat ik er nou aardigheid in heb u en mevrouw ook eens een pleziertje te doen”. Ja, wat moet je daar nu op zeggen, vooral als je helemaal niet van konijn houdt. Als je er zelfs een afkeer van hebt! Enfin, ik deed verrast en stribbelde wat tegen. Mijn vrouw was ook het tegendeel van enthousiast, maar wist wel een gezin, waar het beest stellig welkom zou zijn.

Ik heb het konijn bij zijn leven nog een keer gezien. Het was toen zo dik, dat ik Pieterse vroeg of hij niet bang was, dat hij het dier tegen Kerstmis zou moeten uitzagen. Misschien is dit ook wel gebeurd, want toen het ondiep daags vóór Kerstmis thuis kwam en in de keuken werd geëtaled met een wortel in zijn bek — zoals de slaggers doen bij hun kalfs- en varkenskoppen met Pasen — leek het wel een halfwas varken. Het konijn werd in dankbaarheid aanvaard en met Kerstmis geconsumeerd; maar niet door ons! Niet steeds was het in die oorlogsjaren zo gemakkelijk je honorarium-in-natura te „toucheren”. Transport van levensmiddelen bleef steeds gevaarlijk vanwege de voortdurende contrôle door de politie bij de toegangen tot de stad.

Een boer in de Vleutense polder vroeg mij of hij een deel van zijn nota mocht voldoen met een kwart varken. Een van die dagen zou hij een varken laten slachten; hij wist er in de stad zijn afnemers voor. Ik kon natuurlijk niet anders dan toestemmen en heb mijn portie op zekere dag via den groenteboer thuis gekregen. Hoe dat varken in de stad getransporteerd werd? Ik zal het u vertellen. Op een avond reed een auto het boeren-erf op. Daarin nam op de achterbank de zoon van den boer plaats. Naast hem, in de andere hoek, werd . . . het geslachte varken rechtop gezet met een jas en een broek aan; om de hals een dikke bouffante, die tot over de snuit reikte; een uilenbril op en z'n hoofd omhuld met een wollen doek. Voorin de chauffeur-eigenaar van de wagen. Zo bereikte het vrachtje veilig de oude spoorweg-overgang aan de Vleutense weg. Zoals men

weet was deze overweg dikwijls gesloten wegens het aldaar overdrukke treinverkeer. Meestal was daar in de omgeving een surveillerende agent. Het was dus een gokje voor den chauffeur of die overweg open zou zijn. Natuurlijk gingen de bomen omlaag, juist vóór de auto ter plaatse was. Handig draaide de chauffeur een beetje opzij van de weg, uit het licht van de elektrische lantaren en spiedde rond naar een eventuelen agent. En ja, wat een pech, handen op de rug drentelde op een afstand een politie-man heen en weer. Kreeg de auto in zicht. Kwam langzaam in de richting gescharreld. „Navond chauffeur”, en hij loerde in het duistere binnenste van de wagen. „Navond agent”, — „'n Zieke, chauffeur”? — „Zoals je ziet, agent; moet naar het ziekenhuis; dubbele longontsteking met pleuris; — 't moet heel erg met hem zijn. — Als die beroerde bomen nou maar niet zolang gesloten bleven”. Gelukkig, ze gingen omhoog. „Voorzichtig, chauffeur, het hobbelt hier erg”, zei de bezorgde agent. „Komt in orde, agent”, en de chauffeur reed door, de singel af, negeerde het ziekenhuis en reed naar zijn garage, waar een afgesloten box tot sectielokaal was ingericht en de lijkschouwing benevens de ontleding van de patiënt werd verricht.

De Utrechtse hoveniers

Gedurende mijn verloskundige werkzaamheid heb ik opmerkelijk dikwijls verkeer in de hoveniersgezinnen van mijn woonplaats. De hoveniers maken in Utrecht een heel apart, op zich zelf staand deel van de bevolking uit. Over verschillende uithoeken van de stad ver-

spreid, vormen de hoveniers van Pijsweert, van Abstede, Kranenburg, Soesbergen en Rotsoord een onmiskenbaar geheel; laat het zijn dat zij door kleine nuanceringen van stand, — die zij zelf heel precies aanvoelen, — onderling lichtelijk verschillen. Het is een trouwhartig volk, eenvoudig, rustig, gemoe-delijk, nooit opgewonden, eerlijk, werkzaam, taai, gezond, alcoholvrij. De mannen zowel als de vrouwen zijn als regel van een duidelijk pycnisch type. De gezinnen zijn dus rijk aan kinderen. Aan nieuw-malthusianisme of periodieke onthouding wordt niet gedaan, zelfs niet gedacht. Zij zijn voor het grote merendeel katholiek, met een kleine enclave van Oud-katholieke religie buiten de Weerd.

Pycnisch als ze zijn, trekken de vrouwen zich van een zwangerschap en bevalling niet zo bijster veel aan. Zij reageren er nauwelijks op. Ondanks de zwangerschap en ettelijke jonge kinderen, verzorgt menige hoveniersvrouw des ochtends nog de „spinaat” op het land. Op wat regen en natte knieën bij het krui-pen over de akker wordt daarbij niet gelet. De verzorging van het middagmaal kost niet veel hoofdbreken een voorbereiding; desondanks is de middagpot in al zijn eenvoud krachtig en overvloedig en het is een lust het gezin's middags aan tafel te zien. De kinderen, door-gaans goed gebouwd, hebben geen Engelse ziekte, doch wangen als ronde rode appeltjes en heldere kijkers. Ze zijn niet onzindelijk, want evengoed als de bossen andijvie en worteltjes royaal worden afgespoeld vóór ze op de wagen komen, worden de kinderen des Zaterdags in 'n warm sopje grondig ontdaan

Links de spoorwegovergang in de Vleutenseweg ca 1910, gezien in de richting van de stad. Prentbriefkaart gemeente-archief Utrecht; neg. nr. C 25.454.

Rechts dezelfde overgang in 1935, gezien in tegenovergestelde richting. De situatie was nauwelijks gewijzigd. Foto A. van de Pol; gemeente-archief Utrecht, Vleutenseweg 1935 (2).

van de aankleefsels, die de transpiratie en het contact met de goede moeder aarde gedurende een ganse week op de lichaampjes vormt.

Vele hoveniersvrouwen trekken met hun man dagelijks op de groentewagen de stad in en houden dit niet zelden vol tot daags vóór de bevalling. Dit mag haar niet als een afkeurenswaardige onverschilligheid of domheid worden aangerekend. Het is eenvoudig een gevolg van het feit, dat zij zwangerschap en bevalling rekenen tot de heel gewone gebeurlijkheden van het huwelijksbestaan. Want mocht er iets bijzonders aan de hand zijn waarvoor medische bemoeienis nodig is, dan onderwerpen zij zich zonder tegenpruttelen aan de gegeven voorschriften; men heeft er geen patiënt aan.

De bevalling verloopt overeenkomstig hun pycnische constitutie, d.w.z. als regel voorspoedig. Maar de hoveniersvrouw is zeer gevoelig en dankbaar voor de hulp, die de verloskundige haar daarbij biedt. Zij waardeert dit des te meer, omdat haar eigen natuur op geven is ingesteld. Ook zal zij, godsdienstig als ze is, met groot vertrouwen de bijstand van de hemel afbidden, doch ook op kinderlijk gelovige wijze alle heiligen tegelijk om hulp smeken. „Antonius, help me toch”. En wat later: „Als jij het niet doen wilt, Antonius, help jij me dan Benedictus”. Water van Lourdes, Ignatiuswater, reliquieën en andere sacramentalia komen in de moeilijke uren der benauwenis op het tapijt.

Voor menige barendende met niet al te ontwikkeld onderscheidingsvermogen, schuilt hier een gevaar voor profanatie. Een hoveniersmoeder meende bijvoorbeeld dat de goede afloop niet zozeer aan de hulp van den verloskundige had gelegen dan wel veel eerder aan het „ei van Witte Donderdag”, dat ze bij de geboorte van het kind verzwoeg. Het heet, dat zo'n ei niet bederft en een heel bijzondere kracht heeft. Toen de bevalling plaats vond was het inmiddels zeven maanden geleden sedert het ei de kip verlaten had en het stonk dus verschikkelijk. Hoe ze er in slaagde het in te slikken, was mij een raadsel.

Ook het vrouwtje dat „zand uit de melkgrot” op haar borst strooide om de kleine tot zuigen te bewegen, zocht haar hulp in de verkeerde richting. Dit „zand uit de melkgrot” stamt nl. uit een grot, waarin Sint Joseph, Maria en het kindje Jesus overnachtten op de vlucht naar Egypte. Toen Maria haar Kind voedde, vielen er enige druppels melk op het zand van de bodem der grot. Dit zand zou door monniken uit een klooster daar in de buurt verzameld zijn en schijnt nog steeds verkrijgbaar ergens

in Nederland. Waar, zeg ik niet.

Soortgelijke dingen liggen trouwens alle meer of minder in de sfeer van de naïef gelovige hoveniersters.

In het begin van deze eeuw vond een Belgische slimmerik, een koopman, bij de hoveniers grote aftrek van een celluloid crucifix op gedoft wit satijn, omge-

De hovenier Nicolaas Cornelis van Kraaij, geboren 12-04-1886 te Utrecht.

ven door een brede lijst. In die lijst zat een speeldoosje; als je op een knopje drukte begon het ding de Wacht am Rhein of zo iets te spelen! Het geheel was iets afgrijselijks. Er bestaan nog vele exemplaren van. Als afschrikwekkend curiosum zouden ze misschien voor het Aartsbisshoppelijk museum enige betekenis kunnen hebben.

Een staaltje van diep overtuigd vertrouwen op de hulp van boven beleefde ik jaren geleden niet hier in Utrecht, doch in een Brabants heidorp. Een van mijn schoonzons, dokter aldaar, had mij nodig voor een consult. Toen ik 's avonds naar Utrecht terug wilde rijden was er plotseling — het was in October — zulk een ondoordringbare mist komen opzetten, dat ik mijn vertrek voorlopig moest uitstellen. Een uurtje later werd mijn schoonzoon naar een kraamvrouw ontboden. Heel spoedig kwam hij terug. Hij was zeer blij dat ik niet had kunnen vertrekken, want er was een heel ernstige complicatie. „Komt u maar gauw mee”. We kwamen midden op de hei aan een kleine boerenwoning. Door het achterhuis binnentredend trof mij daar een bouwsel van kunstbloemen, papieren versiersels en brandende kaarsen, een paar me-

ters breed en hoog, te midden waarvan een kleine plaat, die Peerke Donders voorstelde. Peerke Donders, de heilige Tilburgse missionaris uit onze West, was daar vlak in de buurt geboren en genoot begrijpelijkerwijs in de omgeving grote verering. Toen de patiënte geholpen was zei mijn schoonzoon: „Nou, moedertje, je mag wel blij zijn dat die dokter uit Utrecht toevallig nog hier was. Als die mist een poosje later was gekomen, dan was hij net weg geweest en dan had ik je naar Tilburg, naar het ziekenhuis moeten brengen”.

„Zo, dokter”, zei het vrouwtje langzaam en peinzend, „maar ik wist wel, da Peerke veur alles zurgem zou. Zo . . . zo . . . Peerke het dieje mist gestuurd om oe vaoder hier vast te houe . . . Dank je, Peerke, dank je . . . En gij ook, mijnheer den dokter uit Utrecht, zijt wel bedankt”.

Een paar dagen later bezorgde de post mij een dikke, vette haas. Hij had de strik nog om zijn nek! Ik denk echter niet, dat Peerke ook aan het succes van die hazestrik debet zal geweest zijn.

De hoveniersmoeder houdt van haar kindje. In de zeer typische hovenierstaal noemt zij het haar „lief sallemaandertsie”, haar „lekker donderstraaltsie”, haar „sodemeraokeltsie”. Deze zonderlinge liefkozingswoorden doen je wel vreemd aan; maar ze zijn oprecht gemeend. Tussen haakjes, men wete dat de verkleiningsuitgang „je” door de hoveniers veelal gewijzigd wordt tot „tsie”. Zij spreken niet van een kwartje, doch van een „kwaartsie”.

De hovenierster is een goede zoogster. Zij speelt het soms klaar 's morgens met haar groentewagen, alleen of met haar man, door de stad te trekken en in de loop van de voormiddag — als een poes naar haar jongen — even terug te keren ter wille van de voeding. Anders wordt een voeding overgeslagen en door een flesmaaltijd vervangen, toegediend door een eventuele grootmoeder, tante of dienstmeisje.

De Utrechtse hoveniers blijven hun beroep trouw; zij kiezen geen ander. Vandaar dat ettelijke familienamen onder hen karakteristiek zijn. In denk aan de namen Jongerius, de Groot, Verheul, Miltenburg, Gresnicht en nog enkele andere minder veelvuldige. Niet zo zelden dragen man en vrouw dezelfde naam, zonder dat zij familie van elkaar waren. De moeilijkheden vanwege gelijkkluidende namen worden dan dikwijls ondervangen door een bijnaam. Toch blijft het voor den buitenstaander, in casu den verloskundige, dikwijls een grote moeilijkheid zijn patiënten te indentificeren, waar de gezinnen zo groot en de families zo uitgebreid en gelijkna-

mig zijn.

Want het verschaft je niet veel licht als een patiënte je, ter verduidelijking, meedeelt dat zij, „u weet wel, mijnheer”, de dochter is van Kee van Door van HeineMeu. En als die dochter zich dan komt beklagen, dat zij in de laatste tijd zo „vloeibaar” is, maar tegen het nodig geachte onderzoek bezwaar maakt omdat ze zo „schuwbaorend schaamteloos” is, dan moet men met de gebruikelijke hoveniersterterminologie al ordentelijk op de hoogte zijn om zich spoedig te kunnen oriënteren.

Eenmaal was ik in afwachting van het 100e kleinkind van een achtenswaardige oude hovenierster. En zie, — de natuur houdt ook wel eens van een grapje, — het was een tweeling. Sindsdien is het aantal nog vermeerderd. Als je een dozijn getrouwde zoons en dochters hebt, allemaal met veel kinderen, dan is zo iets zeer goed mogelijk.

Het grote kindertal is bij de hoveniers geen beletsel voor de harmonie van het huwelijk. Integendeel, de hoveniershuwelijken zijn gelukkig. Geen enkele maal maakte ik kennis met een ongelukkig huwelijk. Ongetwijfeld hangt dit voor een groot deel samen met hun pycnische natuur en overigens met hun hoge opvatting van het huwelijk als sacrament. Echte vroomheid, grote arbeidszaamheid, matigheid, een iewat stugge maar toch hartelijke liefde voor de kinderen, maken, dat conflicten achterwege blijven en stempelen de huwelijken tot ideale verbintenissen. Zelden of nooit heb ik gelegenheid gehad een ernstig verschil van mening waar te nemen. Kleinere, nu ja, die komen in de beste huwelijken voor.

Op een keer vroeg ik, hoe de nieuwe wereldburger heten moest. „Jan”, zei moeder, „maar mijn man wil hem Piet laten noemen”. De man zei niet veel; maar ik voelde dat er onraad broeide. Het kind kwam van de doop terug als Jan. Maar de volgende ochtend liet de vader het kind bij de aangifte op het stadhuis inschrijven als Piet. Doch dit viel bij de kraamvrouw niet in goede aarde. De man werd onmiddellijk naar het stadhuis teruggezonden om het te laten veranderen. Maar wie denkt dat dit zo gemakkelijk geschiedt, kent onze ambtenarij niet. Wat eenmaal in de registers van de burgerlijke stand staat opgetekend, blijft er in en alleen een gerechtelijk vonnis kan dit veranderen. Dat kost geld en niet weinig! Het kind bleef dus Piet genaamd. De pastoor echter was coulanter en veranderde in zijn doopboek Jan in Piet. Vader had zijn zin, doch moeder bleef een tijdlang zeer boos.

De hoveniers hebben in de omgang een

eigenaardige, ik zou haast zeggen, gemoedelijke gemoedelijkheid over zich; vooral als de kennismaking reeds enige of vele jaren oud is. Zij gaan er zeer gemakkelijk toe over hun dokter te tutoyeren; daarbij is het een bewijs van grotere vertrouwelijkheid, als men niet langer dokter X. genoemd wordt, doch mijnheer X. Er zijn er zelfs, die in het persoonlijke onderhoud dit mijnheer gemakshalve ook maar weglaten. En, ik moet zeggen, zonder ook maar in het minst tekort te doen aan het respect voor persoon of waardigheid.

Ook tijdens de baring verloochent zich die gemoedelijkheid niet. „Ik ken toch nog wel effe naar den barbier gaan, dokter? Want 't zel zeker nog wel 'n hortsie duren, niet”?

Een andere pa zat in de kraamkamer rustig achter de kachel te slapen, toen het geschrei van de pasgeborene hem wakker maakte.

Op een keer zat ik naast het bed. Bij elke wee klaagde de barende: „Och, Piet, kom toch eens bij me, help me toch”. Maar Pa ijsbeerde zo'n beetje heen en weer tussen kamer en keuken en kwam niet. De baker was doende aan de luierman en de wieg. Tenslotte zei ik met nadruk: „Piet, jongen, kom toch eens hier bij je vrouw”. Waarop hij: „Dokter, ze bedoelt mijn niet, ze bedoelt de baakster, die hiet Piet; ik hiet geen Piet, ik hiet Dorus”. En Dorus bleef ijsberen als tevoren . . . .

De hovenierster Maria Kersten, geboren 17-01-1867. Zij was de echtgenote van Johannes Verheul.

Een gemoedelijkheid die te ver gedreven was, beleefde ik, toen een collega mij voor een patiënte aan de buitenkant van de stad op een afgelegen hoveniers-

plaats kwam halen. Ter plaatse aangekomen bleek de aanstaande vader afwezig. Hij was even in de schuur zijn varkens gaan voeren. Ook de baker was „effies” weggegaan; ze was haar eigen kleine thuis gaan helpen in afwachting van de terugkeer van den dokter. Ook de schoonmoeder had de woning verlaten; ze kon nog wel even naar huis „naar het eten kijken” en zou dadelijk terugkomen. Wij vonden dus, behalve de kraamvrouw, niemand in het huis dan de geit en wat kippen. De collega en ik maakten van de nood een deugd en hielpen samen de kraamvrouw. Daarna druppelde de belangstelling van de familie, in de vorm van den man, de baker en de schoonmoeder geleidelijk weer de kraamkamer binnen. Toestand van moeder en kind bevredigend. Gemoedrust van de overigen gelijk aan die van de geit en de kippen. Collega en ik in uitbundige transpiratie, half vanwege het werk en half vanwege de zomerse hitte.

Het was geen gemoedelijkheid meer doch domheid, die ik ondervond bij een kraam„heer”, die op latere leeftijd met een oudere vrouw was getrouwd. De eerste baring duurde zeer lang en zeurde erg. Totdat de man mij op zekere moment voorstelde mijnheer Pieterse er eens bij te halen.

„Pieterse, Pieterse”, vroeg ik, „je bedoelt . . . toch . . . niet . . . de veearts, denk ik”?

„Precies, dokter, die bedoel ik. Ik heb met meneer Pieterse zo dukkels achter de koei gezeten om het kalf te halen! Die speelt 't hier met de vrouw ook wel klaar”.

Nu, ik speelde het zelf wel klaar, ook zonder veeartsenijkundige assistentie. Maar ik had die middag een schone gelegenheid mij te oefenen in de deugd der zelfbeheersing. Geruime tijd later vertelde ik op het achterbalkon van de tram het geval aan den ouden heer Pieterse, die het verhaal zeer vermakelijk vond en zich, geloof ik, een beetje gestreeld voelde.

D. W. Gravendeel.

Niet alleen onze gemeente, maar ook het personeelsbestand van de gemeentesecretarie heeft de laatste decennia een enorme groei gekend. In dit artikel wordt — in vogelvlucht — een overzicht van het ambtenarenkorps dat sinds begin deze eeuw in Vleuten werkzaam is geweest. De informatie werd verstrekt door de heren J. J. Th. Sprong (oud-ambtenaar) en J. P. M. Versteeg (hoofd Algemene Zaken).

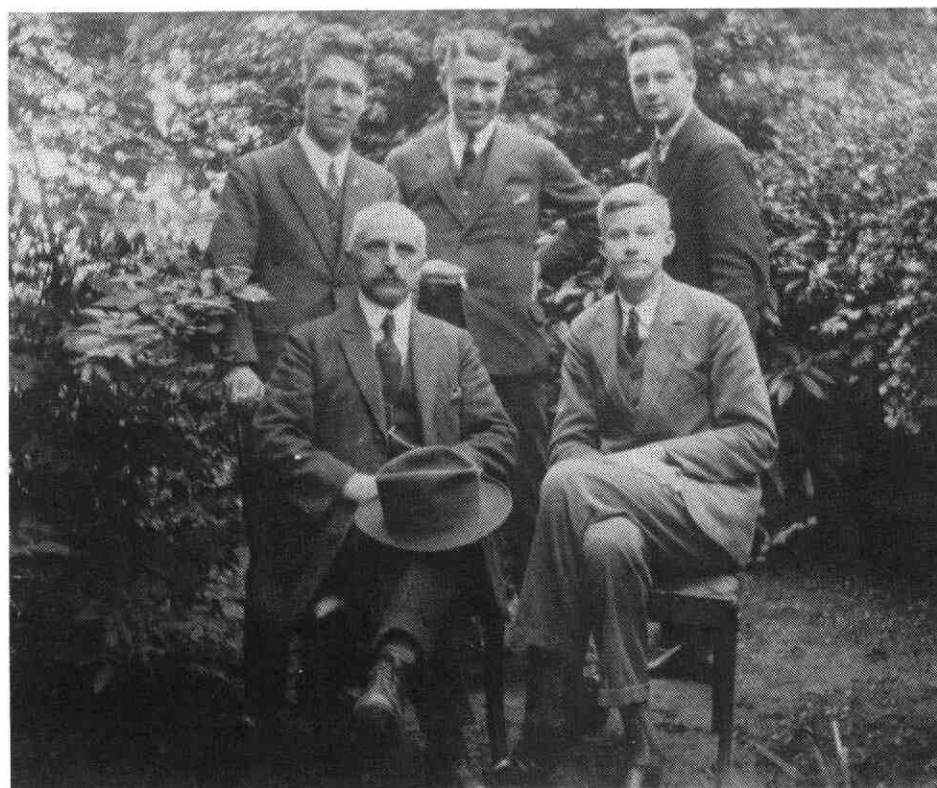
De gemeentesecretarie van Vleuten sinds 1900

Sinds de Vleutense en Haarse burgemeester jhr. Barchmann Wuytiers rond 1900 de scepter zwaaide is er heel wat veranderd in beide gemeenten. Alles ging in de eerste helft van deze eeuw heel geleidelijk en dat kwam uiteraard ook in uiting in het aantal ambtenaren dat op het gemeentehuis werkte. Lange tijd bestond de gehele bezetting van de secretarie van Vleuten en Haarzuilens namelijk maar uit enkele personen.

Toen Barchmann Wuytiers naar Amersfoort vertrok zag secretaris Hondelink zijn carrière beloond met het burgemeesterschap dat hij — tot aan zijn overlijden in 1915 — ruim 13 jaar bekleedde. Buiten de burgemeester bestond het ambtenarenkorps in die periode uit twee personen, de heren Edelbroek en Van Zoeren. De laatste werd de nieuwe secretaris van Vleuten

Een kijkje in het interieur van het gemeentehuis in 1920. De secretarie met doorkijk naar de burgemeesterskamer. Links zitten de heren Huisman en W. van Woudenberg en rechts staat de heer Hooft Graafland.

en Haarzuilens. In zijn werk werd hij vele jaren bijgestaan door W. van Woudenberg, de latere secretaris (benoemd in 1923) van Oudenrijn.

Burgemeester en secretaris

Na het overlijden van Van Zoeren werden zijn werkzaamheden in 1923 overgenomen door de in 1915 benoemde burgemeester J. A. Verder.

Natuurlijk moest er wel een waarnemend secretaris komen en dat werd Jo Versteeg die inmiddels - evenals Antoon Migo - de personeelsbezetting op de se-

De in 1929 ten gemeentehuize werkzame ambtenaren, gefotografeerd in de tuin van het gemeentehuis. Zittend v.l.n.r. H. Rikkers en J. Boere. Staand: Antoon Migo, Jhr. Van Doorn en Jo Versteeg.

Het gereedmaken van de distributiestamkaarten in de raadzaal van Haarzuilens in 1939. Op de foto Antoon Schouten, Antoon Migo, Pim de Neree van Babberich en Jaap Sprong.

cretarie was komen versterken. In die tijd werkten ook de heren Hooft Graafland en Huisman enkele jaren op het gemeentehuis.

Waterleiding

Door de activiteiten van de gemeentebesturen van Vleuten en Haarzuilens namen de werkzaamheden toe. Zo kregen de gemeenten een elektriciteitsvoorziening en een waterleidingnet (Stichting Drinkwaterleiding West-Utrecht), terwijl er ook meer zorg werd besteed aan het net van grind- en zandwegen. De heer C. A. van Beusekom uit Maarssen werd gemeente-opzichter (later werd dit gemeente-architect genoemd) die deze functie tegelijkertijd ook uitoefende voor de gemeenten Maarssen, Houten en Harmelen. Voor de uitoefening van zijn werkzaamheden kreeg hij de beschikking over een fiets, zodat de baan ook z'n gezonde kanten kende.

Ook de heer H. Rijkers kwam (in 1925) het ambtenarenkorps versterken. Hij was een stokdove ambtenaar die tot 1939 zijn werk als schrijver en bevolkingsambtenaar verrichtte.

Volontairs

Toen de crisis in de dertiger jaren steeds sneller om zich heen greep moester er extra voorzieningen worden getroffen. Er kwam (paradoxaal genoeg in de crisistijd) meer werk en dientengevolge meer personeel. Financieel reikte de polsstok toen natuurlijk niet ver en daarom trokken veel gemeentebesturen zogenaamde volontairs (vrijwilligers) aan. Ook in onze omgeving kwam op

die manier de een na de ander op het gemeentehuis werken. Uit de eigen omgeving waren onder meer enige jaren 'vrijwilliger' Thijs van Dijk, Jhr. Van Doorn, Clemens Jüte uit Maarssen, Pim de Neree van Babberich uit Utrecht, Theo van Dijk uit Harmelen, Gerard van Herden uit Utrecht, Jaap Sprong en Jan Teunissen.

In 1935 kwam er een aparte afdeling Sociale Zaken. De uit Nederlands Indië gerepatrieerde veearts H. Hendriks - die in huize Nieuwlust aan de Parkweg in Vleuten woonde - werd ambtenaar voor sociale aangelegenheden. Ver hoefde hij

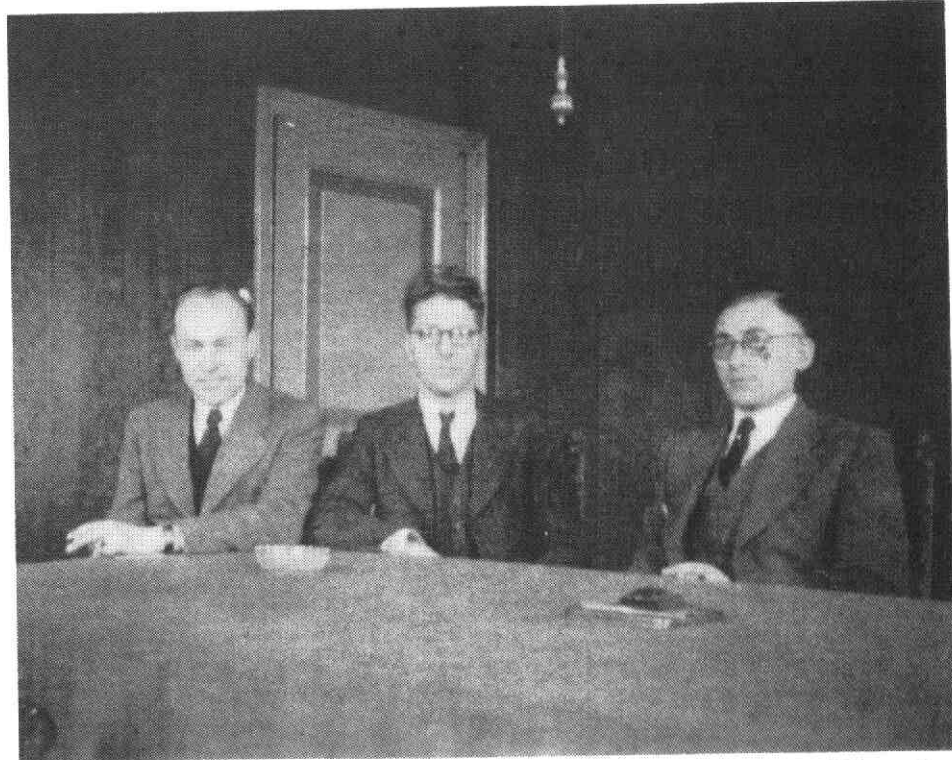
nooit te lopen, want kantoor hield hij aan huis. Dit deed hij tot 1939. Toen vertrok de heer Hendriks.

Datzelfde jaar kwam de heer J. Linschoten het ambtenarenkorps versterken en al spoedig werd hij de leider van het inmiddels gevormde distributiekantoor dat - eveneens - aan huis werd gevestigd. Een van de eerste ambtenaren op dit kantoor werd de volontair Antoon Schouten uit Utrecht. Het bureau Sociale Zaken werd nu gevestigd ten huize van de familie Stekelenburg in de Dorpsstraat en Harry Verder, eerder volontair op de secretarie - de gemeente spaarde in die jaren heel wat uit - werd belast met de werkzaamheden.

Gemeente-ontvangers

Uit het voorgaande moge duidelijk zijn dat men op het gemeentehuis met een ernstig gebrek aan ruimte kampte. Om die reden was ook het kantoor van de Vleutense gemeente-ontvanger daar niet ondergebracht. De functie was vele jaren in handen van de familie Van Dijk. De houthandelaar Everardus van Dijk droeg het werk in 1932 over aan zijn zoon Theo, die daarop ruim 30 jaar lang de financiën van de gemeente beheerde.

Ook de gemeente-ontvanger van Haarzuilens kon niet terecht in het gemeentehuis. Tot aan zijn benoeming - in 1946 - als secretaris van Vleuten (en later ook De Meern) vervulde Jo Versteeg deze functie. Hij werd opgevolgd door Jaap Sprong die in 1954 als gevolg van de

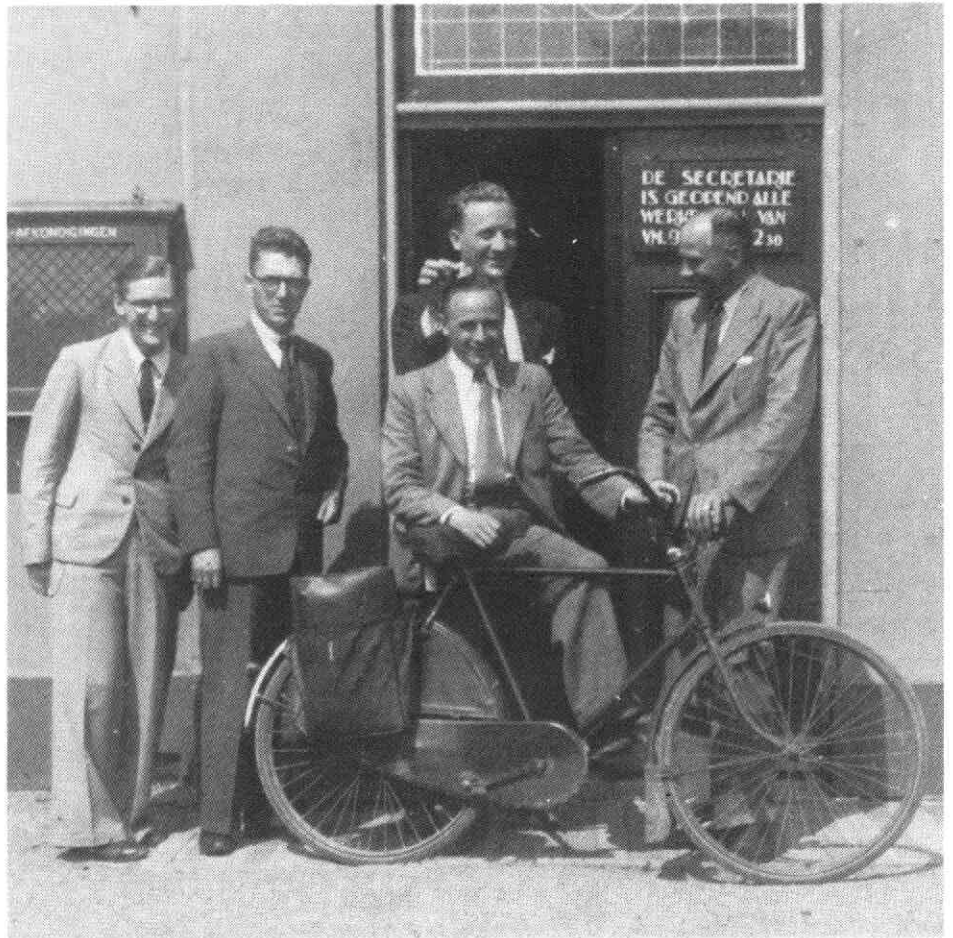
In 1942 waren ook ter secretarie werkzaam de heren v.l.n.r. Harry Verder, Antoon Migo en Gerard van Herden.

annexatie van de gemeente op wachtgeld kwam.

Eerste vrouw

Na het vertrek van burgemeester Verder in 1945 was zijn ambtgenoot van Harmelen en Veldhuizen, de heer Koningsbruggen, de waarnemend hoogste ambtenaar in Vleuten en Haarzuilens. De na-oorlogse op- en uitbouw begon. De eerste vrouwelijke ambtenaar (in die tijd een ware doorbraak!) was Lien Miltenburg die van 1947 tot 1952 ook haar bijdrage leverde aan de door burgemeester Van der Heide (in december 1946 gekomen) ingezette onstuimige groei leverde.

Toen steeds duidelijker werd dat de plannen om Vleuten, Haarzuilens, Oudenrijn en Veldhuizen samen te voegen in de nieuwe gemeente Vleuten-De Meern zouden doorgaan, werd in snel tempo aan de uitbreiding van het personeelsbestand gewerkt. De annexatie zou immers veel werk betekenen en de vele grote wijzigingen op allerlei terreinen zouden de nodige spoed eisen. Door dit alles bood het gemeentehuis in 1954 onderdak aan zo'n 20 ambtenaren. Voor de huisvesting moest wel steeds weer opnieuw ruimte worden geschapen zodat in de daarop volgende jaren ook

Antoon Mook (met fiets) temidden van het overige gemeentepersoneel (1947).

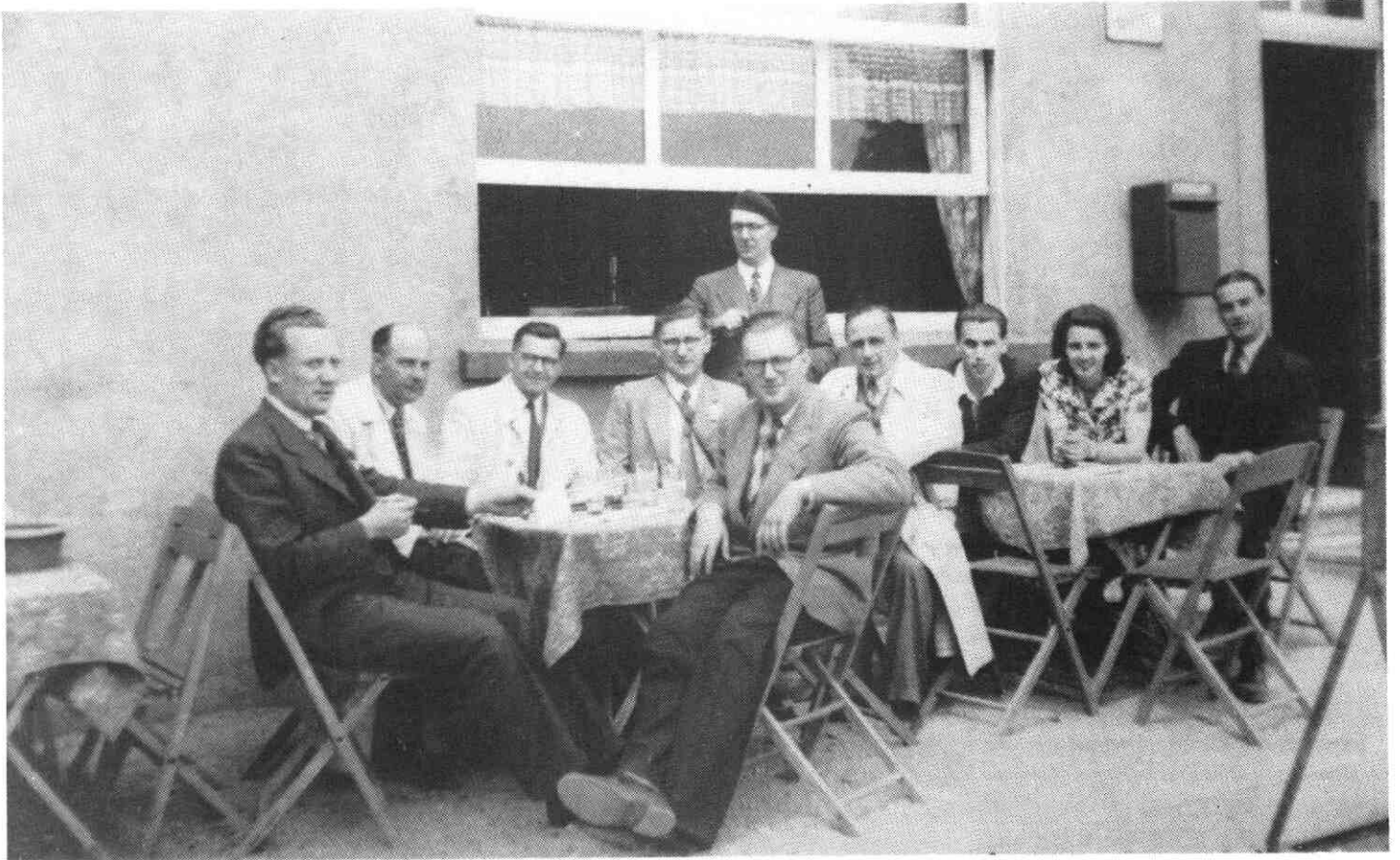
In 1948 was Antoon Migo 25 jaar in gemeentedienst en ter gelegenheid daarvan werden zijn vrouw en hij gehuldigd. v.l.n.r. Jaap Sprong, burgemeester v.d. Heide, Lien Miltenburg, mevrouw v.d. Heide, Jo Versteeg, A. Kastelein (bedrijfsleider D.W.U., Drinkwaterleiding West-Utrecht), rijksveldwachter A. Koenhein, Jaap Mijderwijk, Rien Klink, Drikus de Jong (boekhouder D.W.U.), gemeente-ontvanger Theo van Dijk, Han Teunissen (toen leerling ambtenaar, nu wethouder in Venlo) en gemeentebode Nico Boeijen. Op de voorgrond de heer en mevrouw Migo.

Op 11 september 1985 werd deze foto van het gemeentepersoneel genomen. Gehurkt ziet u op de voorste rij v.l.n.r.: M.J.M. Knijff (Gem. ontwikkeling), A.D.H. Punt (Gem. ontwikkeling), mw. E.M.A. van de Berg-Koot (Interne Zaken), P.H.M. van den Bosch (Welzijn, bureau Onderwijs), mw. J. Stil (Welzijn), H. Slagter (Bouwkunde), mw. J.T. van Wijnbergen-Nijholt. (Comptabiliteit en Bedrijven), mw. M.G. van Assem. (Financieel Beleid), mw. C.J. van de Brink-Sukking (Comptabiliteit en Bedrijven), mw. M.E. de Reuver (Interne Zaken), mw. J.C.M. la Fontaine-van de Lit (Gem. Ontwikkeling).
 Staand v.l.n.r.: C.M. Vendrik (Welzijn hfd.afd.), R. Koster (Interne Zaken), W.J.J. Daalhuizen (Bouwkunde), Drs. J.J.L. Hufner (Welzijn), M. Schenk (Weg- en Waterbouw), mw. C.C.M. van Zuilen-Jongorius. (Huishoudelijke dienst), Ing. D.A. de Haan. (Bouwkunde hfd. afd.), D. Veldhuis, (Bouwkunde), H.H.W. van den Bosch (Gemeentebode), Ing. R.D.G.W. de Jong Jhr. J.S. de Ranitz. (Algemene Zaken), A.P. Zwartkruis (Gemeentesecretaris), H.G.M. Pouw (Welzijn), mw. W.J.M. Beumer-Versteeg (Interne Zaken), mw. J. van Eijk (Interne Zaken), J.W. Schoonderwoerd (Financieel Beleid hfd. afd.), L. Elzinga (Financieel Beleid), mw. C.P. Gerwig (Sociale Zaken/Huisvesting), J.W. Frauendorf (Sociale Zaken/Huisvesting), C. Smit (Financieel Beleid), C.J. van Neutegem (Welzijn), J.C. van Yperen (Comptabiliteit en Bedrijven), P.J.N. Boij (Gem. ontwikkeling hfd. afd.).

Tijdens de opnamen waren de volgende personen niet aanwezig: J.P.M. Versteeg (Algemene Zaken hfd. afd.), A. ten Boden (Algemene Zaken), mw. C.C. Stravers-van Barneveld (Algemene Zaken), J.G.A. van Dartel (Financieel Beleid), W. Hermsen (Comptabiliteit en Bedrijven hfd. afd.), J.W.N. Jansen (Comptabiliteit en Bedrijven), mw. E. de Wilde-Derksen. (Comptabiliteit en Bedrijven), H.J. Schoenmakers (Comptabiliteit en Bedrijven), mw. K.S. Bok (Comptabiliteit en Bedrijven), H. Sadhoeram (Comptabiliteit en Bedrijven), A. Vanhijfte (Burgerzaken, hfd. afd.), mw. G.F.M. van Klaveren (Burgerzaken), mw. M.G.C. van Rooijen-Gram (Burgerzaken), mw. I. Pouli (Burgerzaken), mw. M. Boeijen-Uijtewaai (Burgerzaken), A. de Heer (Gem. ontwikkeling), mw. C.M. Zwier-van Dam (Gem. ontwikkeling), mw. M. de Lucht-Thijs (Welzijn), H.L. de Vries (Onderwijs), P.F.A. van der Zandt (Interne Zaken hfd. afd.) H.J. Schalkwijk (Sociale Zaken/Huisvesting hfd. afd.), mw. A.G. Spaans-Veenbrink (Sociale Zaken/Huisvesting), Mw. W. van der Meijs-Dijkers (Sociale Zaken/Huisvesting), F. Krijgsman. (Sociale Zaken/Huisvesting), A.W.M. Goes (Sociale Zaken/Huisvesting), mw. H.D. Geluk (Sociale Zaken/Huisvesting), mw. C.G.M. Dries-van Doorn. (Sociale Zaken/Huisvesting), J.N. de Wolf (Personeelszaken), mw. B.I.M. Knopper-Kroon (Personeelszaken), P.L. Kranenburg (Personeelszaken hfd. afd.), A. Auée (Bouwkunde), A. H. Boot (Bouwkunde), Ing. J. Moltmaker. (Weg- en Waterbouw hfd. afd.), Ing. J.P. Steenbeek (Weg- en Waterbouw), Th. Baars (Weg- en Waterbouw).

Uitstapje van het gemeentepersoneel in 1950 naar Elten. v.l.n.r. Jaap Sprong, Jo Versteeg, burgemeester v.d. Heide, Rien Klink, Vic. van Kempen, Antoon Migo, Antoon Mook, Jan Kemme, Lien Miltenburg en Nico Boeijen.

In de tuin bij het gemeentehuis (1958). V.l.n.r. Rien Klink, Jaap Sprong, Menno Visser, Piet van der Zandt, Ans Michies en Jan Kemme.

de nodige verbouwingen werden gepleegd.

Tot 1974 heeft burgemeester Van der Heide leiding gegeven aan de groei van de gemeente. Daarbij kreeg hij de steun van een uitgebreid ambtenarenkorps dat van 1946 tot aan zijn overlijden in 1966 werd 'aangevoerd' door gemeentesecretaris Jo Versteeg. Het was een periode waarin - vooral door de gemeentelijke herindeling van 1954 - veel werk moest worden verzet. De functie van Versteeg werd per 1 januari 1967 overgenomen door Albert Zwartkruis, tot die tijd hoofd van de afdeling Gemeentelijke Ontwikkeling van de secretarie en als sinds 1951 werkzaam in Vleuten (-De Meern).

Nieuwe samenvoeging

Toen burgemeester Van der Heide in 1974 om gezondheidsredenen zijn werkzaamheden moest beëindigen, werd hij na een interimperiode waarin wethouder Kool het burgemeesterschap vervulde - per 1 juli 1974 opgevolgd door de toenmalige burgemeester van Montfoort en Willeskop mr. H.A.C. Middelweerd. Deze burgemeester had eigenlijk per 1 september 1985 zijn functie wegens pensionering moeten neerleggen maar is waarnemend burgemeester geworden in verband met de eventueel

In 1961 werd deze foto gemaakt tijdens het uitstapje van het personeel. Op de voorgrond zit Hans Versteeg, daarachter staan v.l.n.r. Emmy van der Belt, Joke Goes en Jannie van Eijk. Op de 2e rij: Jan Schoonderwoerd, Piet van der Zandt, Dirk Schevers, Jo Versteeg en Theo van Dijk. 3e rij: Jos de Reuver, Albert Zwartkruis, Jaap Sprong, Jan Kemme en Rien Klink.

komende gemeentelijke herindeling, waarbij Harmelen en Vleuten - De Meern worden samengevoegd.

In verband met de veelheid en de veelzijdigheid van de werkzaamheden werd van de ambtenaren steeds meer specialisatie gevraagd. Dit bracht met zich mee, dat ter secretarie meer afdelingen gevormd werden, zoals Interne Zaken, Sociale Zaken, Comptabiliteit en Bedrijven, Personeelszaken en Welzijnszaken. In 1985 is de situatie zo, dat de secretarie negen afdelingen kent, terwijl de dienst gemeentewerken in twee secties is verdeeld, namelijk de Bouwkunde en Weg- en Waterbouw, waaronder de buitendienst ressorteert. Aangezien ter secretarie thans 57 en bij de binnendienst van gemeentewerken 11 functionarissen werkzaam zijn, zou het noemen van namen nu een droge opsomming worden.

Rest nog te vermelden, dat gemeente-secretaris Albert Zwartkruis met ingang van 1 november 1985 wegens het bereiken van de VUT-gerechtigde leef-

Het elftal van het secretariépersoneel, zoals dat in de jaren zestig menige wedstrijd in competitieverband speelde. Zittend v.l.n.r. Joop Leygraaff, Joost Kits Nieuwenkamp, Herman Hellema, Dirk Schevers, Chris Faas. Staand: Albert Zwartkruis, Nico Boeijen, Kees van der Plas, Ton van de Berg, A. H. Boot, Gerard van der Heide en Piet van der Zandt.

tijd de gemeentedienst zal verlaten. Zijn (in verband met de op handen zijnde gemeentelijke herindeling) tijdelijke opvolger wordt het huidige hoofd van de secretarie-afdeling Gemeentelijke Ontwikkeling, Piet Boeij.

De hervormde gemeente De Meern (1)

In 1977 verscheen van de hand van de heer Jac. de Bruijn uit De Meern een boek waarin hij de geschiedenis van de Hervormde Kerk in zijn woonplaats beschreef. Geheel nieuw was deze materie niet voor hem, want al eerder had hij een studie naar het verleden van de Hervormde Gemeente Harmelen afgerond en op papier gezet.

Het boek dat de heer De Bruijn over het (hervormd) kerkelijk wel en wee in De Meern schreef geeft een zo volledig mogelijk beeld over hetgeen zich in deze plaats in de voorgaande jaren allemaal heeft afgespeeld. Vrijwel geen gegeven dat boven water kon worden gebracht blijft daarin onvermeld. Het resultaat telt dan ook zo'n 450 pagina's. Daarbij is een groot deel van de tekst in het oud-Nederlands omdat deze integraal werd overgenomen uit akten en brieven die De Bruijn in verschillende archieven aantrof.

Daarom is een en ander niet altijd voor iedereen even makkelijk leesbaar. Toch is de geschiedenis van de Hervormde Gemeente De Meern interessant genoeg om nog eens onder de aandacht te brengen. Vandaar dat Jac. de Bruijn en Gerrit Jan Bel besloten die nogmaals op papier te zetten, zij het nu in een wat leesbaarder en luchtiger vorm. Daarbij werd afgezien van veel 'ballast' die wetenschappelijk gezien zeker verantwoord is, maar om die reden eerder thuishoort in een in boekvorm verschenen studie dan in dit blad. Het resultaat is een aantal artikelen waarvan u in dit nummer de eerste aflevering aantreft.

Vanaf 1400

De eerst bekende kapel in De Meern dateert uit het jaar 1400 en was waarschijnlijk van nog ouder datum. Hij stond op dezelfde plaats waar zich nu de Hervormde Kerk bevindt en diende voor de verspreiding van het katholieke geloof. Wat dat betreft kon er toen worden gesproken van een rustige tijd, want de christelijke godsdienst kende toen nog slechts één richting.

Dat veranderde in de zestiende eeuw toen het protestantisme zich ontwikkelde. Een van de uitingen tegen de (over)heersende katholieke zienswijze was de beeldenstorm die in ons land in 1566 plaatsvond. De bevolking gaf toen duchtig uiting aan haar gevoelens wat tot gevolg had dat vrijwel geen kerk of beeld bleef gespaard.

De verhoudingen werden er in de jaren die volgden niet beter op, want de Nederlanden probeerden toen onder de Spaanse overheersing uit te komen. Omdat kerk en staat als één gezien moesten worden trof de wrevel en wrok van onze voorvaders ook vurig het katholicisme.

Katholieke geloof verboden

Zo verbood het gemeentebestuur van de stad Utrecht op 18 juni 1580 de uitoefening

---

door
Jac. de Bruijn
en
Gerrit Jan Bel

---

van het roomse geloof. In december volgde ook een verbod voor het bijwonen van de samenkomsten die de roomsen in het geheim hielden. De Staten van de provincie Utrecht deden dat jaar ook een duit in het zakje. De voorname maatregel was het verbieden van de roomse eredienst en wat werd genoemd het roomse bijgeloof en afgoderij die, zoals men zei, niet kon worden geduld in christelijke kerkgebouwen. Daarnaast gebood men dat de Christelijke dienst op gereformeerde (= hervormde) wijze zou moeten worden gehouden.

Vooruitlopend op een gang van zaken die zelfs vandaag de dag nog steeds niet heeft plaatsgevonden verklaarden de Staten meteen dat de roomse kerk had opgehouden te bestaan. De paus en zijn aanhang werden beschouwd als de grootste vijanden van de staat en dit bracht ook met zich mee dat er geen sprake meer kon zijn van 'bona ecclesiae'; goederen die aan de kerk toebehooren. Evenals in de andere provincies

beschouwde de Utrechtse overheid zich daarom als eigenaresse van de kerkelijke bezittingen.

Op 26 augustus 1581 verscheen het 'Plakkaat van de Staten van Utrecht' waarin het roomse geloof nog eens uitdrukkelijk werd verboden. De pastoors werd te verstaan gegeven dat in het vervolg alleen nog maar uit het Oude en Nieuwe testament mocht worden gepreikt.

Nu worden maatregelen over het algemeen makkelijker uitgevaardigd dan opgevolgd en zeker op het platteland gevoelde men vaak niet sterk de behoefte de hervormingen van de ene op de andere dag door te voeren. Niet zelden gingen de pastoors op de oude voet door met hun werkzaamheden, zodoende als 'staatsvijanden nummer één' de overheid tartend. Dat kon natuurlijk niet goed gaan en net zo adequaat als de gemeente handelt wanneer aan de Prins Hendrikweg in Vleuten een erf moet worden ontruimd, zo kloek trad men ook toen op. Al na zes jaar, namelijk in juli 1587, werden de pastoors die weigerden met de nieuwe leer mee te gaan afgezet en benoemden de Staten in hun plaats hervormde predikanten.

Harde woorden, maar ook nu werd dit alles op het platteland vaak nog niet al te serieus genomen. De Utrechtse kerkeraad zag dit proces met lede ogen

Edle, Eerw. H. Dekey en Capittel
van Oude-Munster t' Utrecht

Vertoony, met bevoorlyche eerbiedinge, de Gemeente Oude
Joannes Costerus' Predicant aen Meern, ic Ed. Eerw. H. H.
overdavige dicke, sou dat de Capittel, tot de Godsdienst gedieneet,
sien is vervallen, en wotfahit, om dat Godsdienst te pluyge, met als minne
Predichsteel en aflyttel wort gevoer, en int middes van't lichte, tot
verbeteringe van 'mooglyklyc' de Capelle in sijn predichst; daerbyens wotfahit-
lyche banchen, een poutalck van de inganch en de volder niet te weeren,
veranderinge van oude versleten vloer, verbeteringe van getdach, en op
tafel tot uytdeeling van des Heers H. Avontmeel dicke verlijc te worden;
En also de Capelle niet is geest tot sijn wotfahitlyc gods, als ic Ed. Eerw.
H. ginst, te nemen mij onst tot licht tot de lichte; omdredde te verhoeden,
dat de Ed. Eerw. H. H. (volgens sijn gewone librale gelycghyt ic ges de
Godsdienst, en de plaets daer de lichte moet gelycghyt word) gelycghyt de
ginstige sijn aen reparatie der lichte te goud, en van sijn behouf-
tighe, tot des Heers dienst, te verlijc. Hier op een favorable
antwoorde te wachende, etc.

De brief die ds. Costerus in 1646 aan het kapittel van Oud Munster schreef.

aan en ruim vijftien jaar later, in maart 1593, was men het wachten zo moe dat de Staten werd verzocht nu eens orde op zaken te stellen. Het gevolg was dat er een commissie werd gevormd die zich op de hoogte zou stellen van de toestand in de verschillende dorpsgemeenten.

Bezoek aan De Meern

In de tweede helft van dat jaar werd ook De Meern bezocht. Men constateerde een 'arm en vervallen kapelleken' dat echter zodanig was opgeknapt dat hierin ook school kon worden gehouden. De functie van schoolmeester-predikant werd vervuld door Arnoldus Steenlant van Hulst die hiervoor 50 gulden per jaar ontving. Hij deelde de commissie mee slechts twee of drie diensten te hebben gedaan, waarna ondermaarschalk Novelt hem het predi-

ken had verboden. Nieuwsgierig geworden voelde de commissie hem eens nader aan de tand ten aanzien van zijn religieuze gevoelens en deze bleken toen eerder rooms dan hervormd.

Arnoldus had ook een vrouw en acht kinderen. Hij liet weten haar voor getuigen te hebben getrouwd, maar niet voor de kerk en verklaarde dat laatste ook geensins van plan te zijn. De eerst bekende 'hervormde' predikant in De Meern kan wellicht met enig recht als een kneusje op zijn vakgebied worden gezien, maar nu we er wat afstandelijker tegenover staan zal moeten worden toegegeven dat voor f 50,- 'sjaars ook geen wonderen mochten worden verwacht.

De commissie dacht er toch enigszins anders over. Ze kreeg er lucht van dat Arnoldus in de omgeving ook bekend stond als een duivelbezweerder en iemand die de kunst verstond heksen

hun toverkracht te ontnemen. Daarbij gevoegd dat men hem eerder als paap (= pausgezinde) dan als een hervormde predikant kon zien deed men het dringende advies hem te verwijderen uit De Meern.

Dat gebeurde, waarop de omstreden verbreider van het geloof richting Tienhoven vertrok. Of hij daar met gejuich werd binnengehaald valt te betwijfelen, want toen de commissie later in die plaats kwam kreeg ze te horen dat daar enkele maanden een paap uit De Meern werkzaam was geweest die uiteindelijk door de Tienhovenaren was verjaagd omdat hij een slecht leven leed en door iedereen werd gehaat. Wie op zulk een wijze wordt verzocht de gemeentegrenzen achter zich te laten moet het toch wel bont hebben gemaakt en het is daarom niet ondenkbaar dat men in De Meern uiteindelijk niet zo ongelukkig is geweest met het bezoek en advies van de commissie.

Combinatie met Vleuten

Wat er in de daarop volgende jaren met de Meernse kapel is gebeurd is niet geheel duidelijk. Het kan zijn dat ze werd gesloten, maar omdat de commissie die De Meern had bezocht een combinatie met Vleuten voorstelde is het ook heel goed mogelijk dat de predikant van Vleuten zich bezighield met de zielzorg. Bekend is wel dat in juni 1626 de bevolking verzocht predikanten uit Harmelen en Vleuten bij toerbeurt zo nu en dan diensten te laten verzorgen.

In oktober 1627 stonden gedeputeerde staten toe dat — ter bevordering van de godsdienst — de kapel van De Meern wordt gecombineerd met de kerk van Vleuten. Een jaar later verzocht Vleuten vereniging met De Meern. Dat werd toegestaan en voortaan zou dominee Thomas Sloosius, die van 1620 tot 1670 in Vleuten stond, om de drie weken zondagsochtends preken. Daarmee verdiende hij f 60,- per jaar.

Eén kerkdienst in de drie weken is niet veel. Zo dachten ook de gelovigen in De Meern er over en in 1643 werd hun verzoek ingewilligd om op alle zondagsochtenden een dienst te laten houden. Dit zou gebeuren door proponenten (kandidaten-predikanten) die hun kerkelijk examen nog moeten afleggen). Degene die daar evenwel wat bedenkingen tegen had was Ds. Sloosius, al moeten zijn motieven eerder in de materiële sfeer worden gezocht. Hij zag immers zijn extra verdiensten in gevaar komen en pas nadat de classis (onderafdeling van een provinciaal kerkbestuur) de toezegging deed dat hij zijn tractement zou mogen behouden bleken zijn bezwaren al snel van overkomelijke aard te zijn.

Helemaal tevreden met het reilen en zeilen zoals dit Sloosius voor ogen stond waren de gemeenteleden naderhand nog niet, want een jaar later gaven zij opnieuw uiting aan enig ongenoegen. De inkomsten van de collectes die tijdens de diensten van de proponenten werden gehouden kwamen, tot veler tevredenheid, onder het beheer van Jan Gijsbertsen. Wanneer dominee Sloosius echter zijn predikaties hield ging deze er kennelijk van uit dat de afstand die de kerkbezoekers van hun penningen deden volledig moest zijn en verdween hij na afloop met de opbrengst richting Vleuten zonder over de besteding hiervan naderhand ooit verantwoording af te leggen.

Een andere klacht was dat de Vleutense predikant dikwijls niet eens in de drie, maar niet zelden eens in de zes weken

een bezoek bracht aan De Meern hoewel de gemeente toch tussen de 70 en 80 personen telde.

1. Johannes Costerus 1645 - 1647

Vanaf 1645 staat De Meern als een afzonderlijke kerkelijke gemeente vermeld. De grens tegen Vleuten werd gevormd door de Alendorperwetering en het gebied omvatte de heerlijkheden (een heerlijkheid is het gebied van een heer) Veldhuizen, Reierscop, Rosweide, Lichtenberg (vroeger Kerspel Harmelen), Oudenrijn, Heicop, Papendorp en Galecop. De laatste drie hadden tevoren tot de Utrechtse parochies behoord.

Een diaken (degene die met de zorg voor de armen is belast) was al aanwezig, maar er moest nog een predikant worden beroepen. Omdat er nog geen volledige kerkeraad was werd het beroep door de classis uitgebracht. Gegadigde was de proponent Johannes Costerus Dan. Fil. (zoon van Daniël). Hij was een zoon van de Houtense predikant Daniël Costerus en Barbara Jans van de Burch. Nadat hij op 6 juni 1645 zijn examen had afgelegd werd hij op 24 juni bevestigd.

In de ruim twee jaar dat Costerus predikant in De Meern was doopte hij tweemaal en bevestigde hij zeven huwelijken. Soms ging dat onder het motto: beter laat dan nooit. Zoals bij de weduwnaar Jan Leenaerts uit Jutphaas en Janneke Aerts uit Reierscop. Nadat hun voornemen om te trouwen driemaal in de kerk was afgeroepen (als er drie huwelijkse geboden, proclamaties, in een of andere kerk waren gedaan, kon men met een bewijs daarvan elders trouwen) werden zij in de echt verbonden. Haast hadden zij daarbij niet getoond, want het bewijs dat de drie verplichte proclamaties waren gehouden dateerde van 25 juni 1639, maar toen zij voor dominee Costerus verschenen was het 28 april 1647. Vandaar dat de plechtigheid ook werd bijgewoond door hun kinderen, want de tussenliggende periode hadden ze geenszins afzonderlijk doorgebracht.

De omstandigheden waaronder dominee Costerus moest preken waren niet al te best. Dat leidde er toe dat hij in 1646 naar het kapittel* van Oudmunster schreef. Hij liet weten dat de kapel erg vervallen was en een nieuwe preekstoel, een afscheiding van het koor, banken, een portaaltje bij de ingang om de kou te weren, vernieuwing van de oude versleten vloer, verbetering van het dak en een tafel ten behoeve van het H. Avondmaal nodig had. Hij eindigde zijn schrij-

ven met de verwachting dat er een gunstig antwoord zou komen zodat snel met het reparatiewerk kon worden begonnen.

Het mag duidelijk zijn dat de dominee over het vermogen beschikte in klare taal uiteen te zetten waar de schoen wrong. Of het kapittel hierop ook actie heeft ondernomen is niet bekend. Wel zeker is dat Costerus zijn langste tijd in De Meern had gehad. In december 1647 vertrok hij namelijk voor de kamer van Zeeland van de Oost-Indische Compagnie naar Oost-Indië. Tijdens de reis overleed hij ná de derde maart 1648. Tijdens de periode dat De Meern z'n eerste dominee had werden er zeven paren in de echt verbonden en vond er tweemaal een doop plaats.

2. Abraham(us) van Rodenburg 1647 - 1648

Ook de tweede dominee die in De Meern stond kon geen blijvertje worden genoemd. Omdat er nog geen kerkeraad was werd de Utrechtenaar Abraham(us) van Rodenburg op 7 november 1647 door de classis beroepen, de 8ste geëxamineerd en de 24ste (volgens andere bronnen de 25ste) van die maand bevestigd.

Al in augustus van het jaar daarop vertrok hij naar Heeze en Leende (ten zuid-oosten van Eindhoven), werd in augustus 1651 te Zegveld beroepen, was in 1678 veldprediker, legde het ambt neer in 1694 en ging toen in Kamerik wonen waar hij op 16 mei (andere bronnen: 6 mei) 1702 overleed.

3. Petrus Ab Eykhout 1649 - 1653

Petrus Ab Eykhout (Eikhout) was een Utrechtenaar. Als proponent werd hij in 1649 beroepen, geëxamineerd en bevestigd op de 25ste juni. Hij stierf in mei of juni 1653.

4. Adrianus van Sijpesteijn 1653 - 1704

Na in acht jaar tijd doorgang te hebben geboden aan drie dominees kreeg De Meern eind augustus 1653 een predi-

* Een kapittel was een college van kanunniken of domheren, dat de bisschop bijstond in zijn bestuur. Als stichters van kerken bezaten zij het zogenaamde patronaats- of collatierecht. Dit is het benoemingsrecht van pastoors en predikanten. De kapittels waren vrij rijk omdat zij landerijen e.d. bezaten. Bij een Grondwetwijziging in 1922 werden zij pas officieel afgeschaft.

Edelachtbare Joor, h^{er} Deke by Capit-
Tulard van Oude Willems.

Ik socht voortdurend de kerke van Weddy, of hadre
J^{er} hadre sodanich koud, holpe, ofte gelyck by hadre out
vdest of posseliet, walek sodanich is dat noyt by indutse
A dinge de kerke gelyck is met dinge af slijtinge
maer vouten altijt opdy of wrij, daer vande noot indutse
te getingh koud, gelyck werd, doch so indt maer dat
me met partij soude moete accordeerde: wenselich dat
dat partij wiert adugdelijc het nodige berode adut sjet
hij door hadre brant vdermicht, dy daer na door de kerke
gecomet van partij met geweld afgebroode, het selve
for seckte opte timmeren, dat het hadre by het oer
door de kerke getimmeren, dy 7 a 8 iare gestad hebberde
van partij is afgebroode, de kerke het selve weer maekte
optimmeren, dy het hadre by de toer door partij so ver-
getelt dy so wort voltoijt wort de kerke daer van vrij
dy liber dy sijde. Althoe hebber sonder oyt partij
van over te moey: als mede dat partij hadre
tuy van hadre het daer altijt begaue dy onderhoude
soo de Joor Capit: ont hier wille slijck, koud
na hadre geloude ont oyt tijt stalle, slijck gelyck
dy willek verlijck, dit doudt etc.
sijt halt dy na de kerke doudt
Draamich van by de stadj willekant
van Weddy

kant die zich wel de tijd gunde de tuin rond zijn pastorie enkele malen tot bloei te zien komen. Uiteindelijk bleek hij zelfs niet weg te branden, want bijna 51 jaar lang bezette Adrianus van Sijpesteijn de preekstoel. Een record waarvan zonder meer kan worden gezegd dat dit niet meer zal worden gebroken. Adrianus werd als 26-jarige op 30 augustus 1653 bevestigd en overleed toen hij 77 jaar was op 20 augustus 1704 als Deputatus Classis (= een afgevaardigde van de classis die o.a. kerkvisitatie deed). Hij was gehuwd met Cornelia van Dijk Verhoef en het echtpaar kreeg vijf dochters en drie zonen. Een van die zonen, Hendricus, werd eveneens dominee en stond van 1664 tot 1686 in Doorn, daarna in Thamen (Uithoorn) en werd eind juni 1709 bevestigd in Montfoort. Na de Montfoortse gemeente maar liefst 32 jaar lang te hebben gediend (de appel valt niet ver van de boom) ging hij op 16 maart 1741 met emeritaat. Hij overleed twee dagen later.

Reparatie glaswerk

Op 26 juli 1669 schreven inwoners van De Meern een brief aan het kapittel van Oudmunster waarin ze zich beklagden over de slechte toestand van de kerk. Het glaswerk was zeer oud en niet overal meer aanwezig, maar omdat de gemeente zelf niet over de financiële middelen beschikte om een reparatie te laten uitvoeren vroeg men het kapittel om steun. Het verzoek werd gehonoreerd en de reparatie werd opgedragen aan de Meernse smid Bartholomeus Vermuel.

Onenigheid

Helaas is het niet altijd pais en vree rond de kerk geweest. Het tegen het schoolhuis aangebouwde toilet (dat toen nog een plee was, maar dat zeg je tegenwoordig niet meer) viel op een kwade dag ten prooi aan de vlammen. Het onontbeerlijke hokje werd door de kerk weer opgebouwd, maar dit kon kennelijk geen goedkeuring vinden in de ogen van een der omwonenden. Wellicht was de plaats van wederopbouw een andere dan voorheen en te dicht bij de woningen van de bezwaarde. Of dit iemand van weinig woorden was is niet bekend, wèl dat hij het optrekje weer tot de grond toe afbrak. De geschiedschrijving vermeldt zelfs dat er met geweld is afgebroken.

Wat mogen wij ons daarbij voorstellen? Kreeg afbreker het tijdens zijn werkzaamheden aan de stok met een inzittende? Met zekerheid weten doen

wij het niet, maar logisch lijkt het ons in zo'n geval wel. Bovendien zullen de ook van nature meer gemoedelijke geesten onder u begrijpen dat je naderhand toch niet meer zo lekker zit.

Er ontstond dus een Geschil. Temeer daar de rancuneuze gevoelens van de buurman zich tevens richtten op enig hekwerk van de kerk dat hij óók met de grond gelijk maakte. Namens de kerkeraad wendde dominee Van Sijpesteijn zich daarom tot het kapittel met het verzoek te bemiddelen. De afloop van deze geschiedenis is helaas niet bekend.

Interieur vernield

Het rampjaar 1672 (toen we oorlog voerden met Frankrijk, Engeland en de bisschoppen van Munster en Keulen) ging zeker niet ongemerkt voorbij aan De Meern. Deze gemeenschap lag namelijk in de treklinie van de Franse soldaten en bekend is dat plundering toen tot de bron van inkomsten van een huursoldaat behoorde. Ook de kerk kwam er niet ongeschonden van af. Vandaar dat Adrianus van Sijpesteijn naderhand het kapittel om steun verzocht. De vijandelijke militie had het interieur van de kerk en het schoolhuis volledig vernield, zo schreef hij. Kerkdiensten houden en het schoolhuis bewonen was dientengevolge niet meer mogelijk. Een timmerman had een raming gemaakt van de kosten die het herstel zou vergen, maar helaas had men geen andere inkomsten dan de armenpenningen uit de collectezak en deze waren juist bestemd voor het onderhoud van de schoolmeester en de armen. Er schoot dus niet veel over. In het verleden hadden de ingezetenen van De Meern wel gecollecteerd voor het onderhoud van de kerk in Vleuten, zo liet Van Sijpesteijn weten, maar van die kant hoorden ze nu ook helemaal niets meer.

Huwelijken en dopen

Tijdens zijn ambtsperiode schreef dominee Van Sijpesteijn 116 huwelijken in. Ook de oud-burgemeester van Utrecht, Nicolaas Hamel, werd in de registers vermeld nadat hij zich op 29 mei 1660 in de echt had laten verbinden met Helena Rucen. Een plezierige dag voor vele partijen, want de collecte voor de armen leverde het zeker niet onaanzienlijke bedrag van vijftig gulden en zeven stuivers op.

Niet alles verliep even soepel wanneer twee gelieven meenden elkaar te hebben gevonden. Zo ging het huwelijk tussen de Meernse Geertie Jans en Hendrick Gijsbertse uit Culemborg niet door

omdat de vader van Geertie het afkondigen van de geboden (het driemaal kenbaar maken van het huwelijksvoornemen) tegenhield.

In de voor- en naoorlogse jaren (rond 1672) trouwden en doopten veel mensen uit Harmelen in De Meern, waarschijnlijk omdat de kerk in Harmelen door de Fransen was verwoest. Om die reden trouwden op 27 februari 1676 ook de schoolmeester Reinier van der Doos en Marie Pieters van Dijk hier. Of het een echt blijde dag voor Reinier was valt enigszins te betwijfelen, want op 12 februari (één dag voor zijn ondertrouw) was hij namelijk door de kerkeraad geschorst ten aanzien van het voorlezen en zingen. Reden was het feit dat zijn bruid hoogzwanger was. Op 23 april werd het kind gedoopt.

Het gevolg van veel huwelijken was dat de dominee ook regelmatig kon dopen. Hij deed dit bij 110 kinderen (53 jongens, 56 meisjes, eenmaal geslacht onbekend), waarvan 6 onechte.

Na vrijwel 51 jaar in De Meern actief te zijn geweest overleed Adrianus van Sijpesteijn op 20 augustus 1704. Waarschijnlijk had men niet meer gerekend op een plotseling verscheiden van deze taaie doorbijter, want het duurde nog geruime tijd (tot 12 juli 1705) voordat zijn opvolger werd bevestigd.

Vleutense predikanten en ouderlingen

Daar er meermalen een Vleutense predikant als consulent (= predikant die een vacante gemeente tot raadsman dient) in De Meern dienst heeft gedaan worden degenen die in de hierboven beschreven periode op de predikantenlijst van Vleuten stonden hieronder vermeld.

- 1588-1589 : Gosuinus Picardus (vertrokken naar Wijk bij Duurstede)
 1593 : Gerardus Stratenus
 1612 : Florus Gerritse van Ens (overleden 1617)
 1617-1619 : Dirk Raphaëlsz. Camp-huysen (afgezet om zijn Remonstrantse gevoelens)
 1620-1670 : Thomas G. Sloosius (overleden te Purmerend eind 1672)
 1671-1711 : Bartholdus van Hattem (overleden 1711)

Een pensioen in 1838

"Wij ondergeteekenden, Vrouwe Everdina Josepha Leydel, echtgenoot van en ten dezen geadsisteerd en geautoriseerd door den mede ondergeteekenden, den WelEdelGestrengen Heer Cornelis van Dam, grondeigenaar, wonende binnen Utrecht aan de Kromme Nieuwe Gracht, - en vrouwe Jacoba Maria Leydel, echtgenoot van en ten dezen geadsisteerd en geautoriseerd door den mede ondergeteekenden, den WelEdelGeboren Heer Hymen Bart van Zijll van den Ham, grondeigenaar, wonende te

door
Dr D. W. Gravendeel

Vleuten op den huize den Ham, - willende vergelden de diensten door Marcelis Kok aan onzen vader, den WelEdelGestrengen Heer Joseph Leydel in deszelfs verzorging bewezen, - verklaren hierbij aan denzelfen toe te kennen, en ons te verbinden aan hem zijn leven lang gedurende uit te keeren, eene somma van vier gulden per week, welke gerekend zal worden aanvang genomen te hebben met den eersten dezer maand. -

Geteekend te Utrecht, den tienden November 1800 acht en dertig

E. J. van Dam geboren Leydel
C. van Dam
J. M. van Zijll van den Ham geboren Leydel
van Zijll van den Ham"

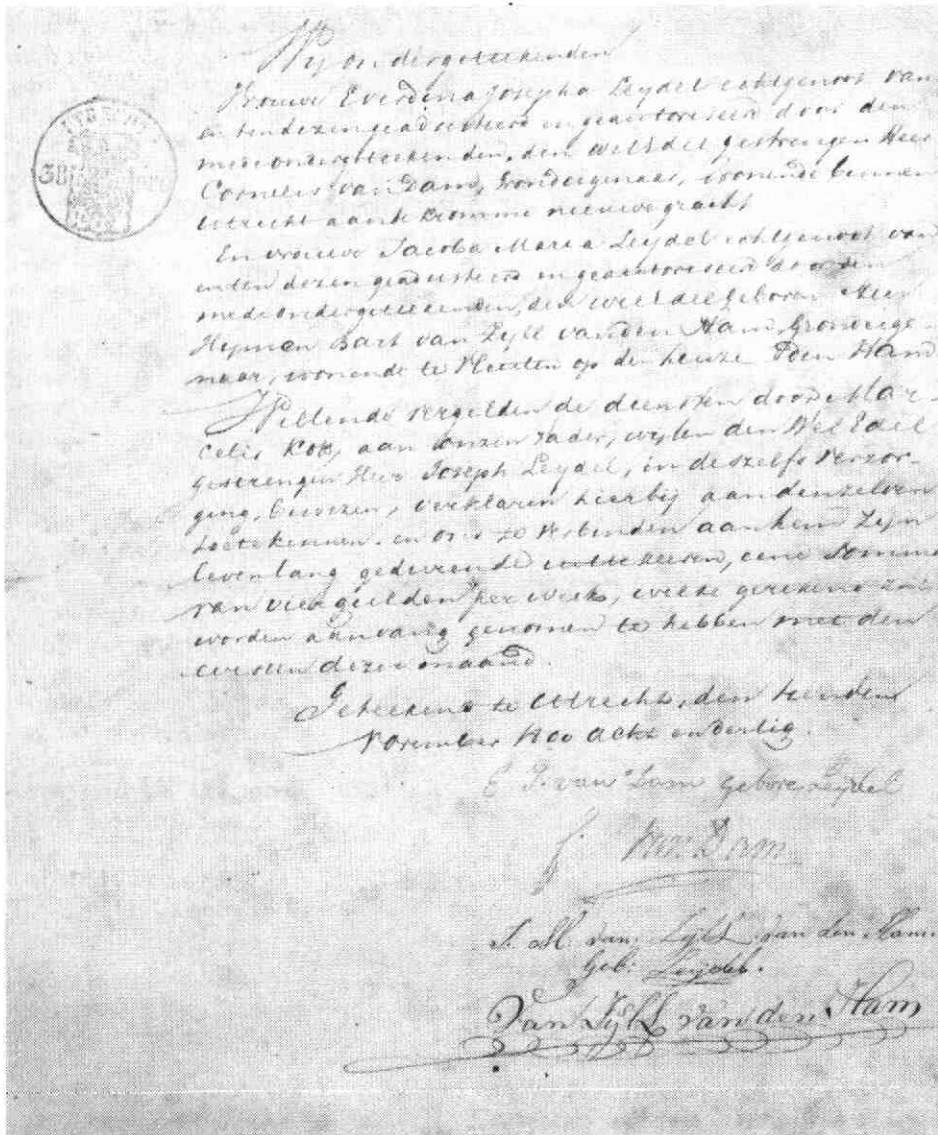
Parochie-archief

Deze akte kwam te voorschijn in het archief van de Willibrordparochie te Vleuten, zonder dat mij enig verband met dat archief duidelijk werd. Wat was de rol van Marcelis Kok temidden van dat illustere gezelschap van WelEdelGestrenge en WelEdelGeboren Heren en Vrouwen?

Op 20 Juni 1820 kocht Joseph Leydel, Heer van Veldhuizen, Oudenrijn en Heicop, het huis den Ham van Paulus Marinus van Bijlevelt. Joseph was toen 60 jaar oud en had een carrière achter de rug als luitenant-kolonel en Commissaris van Oorlog in Indië. Zijn wieg stond in Pruisen, waar hij op 19 September 1760 te Erlingen werd geboren als zoon van Joseph Leydel en Maria Kaiser. Hij was gehuwd met Everdina van Hall, die ca 1771 te Dieren was geboren. Het echtpaar had zich gevestigd op huize Welgelegen te Oudenrijn.

Ik weet niet hoeveel kinderen zij hadden, maar er waren in ieder geval twee dochters, waarvan Jacoba Maria ca 1806 te Batavia was geboren; de andere heette Everdina Josepha.

Jacoba Maria trouwde al jong (18 jaar!), op 10 Februari 1824 te Ouden-

De acte van pensioen-verlening.

Gezicht op het huis Welgelegen, nu Leidseweg 132.

Foto E. A. van Blitz en Zn. ca 1925. Gemeente-archief Utrecht neg. nr. C 9.984.

rijn, met Hijman Bart van Zijll, die ca 1791 te Haastrecht was geboren als zoon van Egbert van Zijll en Maria van der Storm. Papa had voor een woning gezorgd en het paar nam zijn intrek op het huis den Ham.

Everdina van Hall stierf op 14 Maart 1837 te Oudenrijn; haar overlijden werd aangegeven door de kasteleins Gerrit van Peer en Ferdinand Arnink. Het beroep van de aangevers zal wel verband houden met de nabijheid van den Hommel.

Joseph Leydel volgde haar op 22 Augustus 1838; hij stierf eveneens op Welgelegen. De aangevers van zijn overlijden waren de grondeigenaar Bernardus Jacobus Trompert en, wederom, de kastelein Ferdinand Arnink.

Toen de boedel geredderd was, beseften de dochters kennelijk dat zij toch iets moesten doen voor de man die hun oude vader (hij was 78 jaar geworden!) zijn laatste, eenzame jaar had doorgehouden. Zij beloonden hem met een weeggeld van f 4,- en dat "*zijn leven lang gedurende*". We moeten daar niet min over denken; het betekende een jaarinkomen van f 208,- en dat was meer dan een half pastoorstractement in die tijd.

Marcelis Kok

Wie was nu Marcelis Kok?

Hij werd op 21 September 1799 geboren op de buitenplaats Heemsmade, als zoon van Bernardus Kok en Gijsje Wessels, en op diezelfde datum in de katholieke kerk op 't Hoog gedoopt door pastoor Adolf Tellegen.

Bernardus was waarschijnlijk boerenknecht op Heemsmade en ook Marcelis staat in de boeken vermeld als "*arbeider*" of "*werkman*". Hij was dus ca 38 jaar toen hij zijn verzorgende taak verpulde.

Het bevolkingsregister wordt in Vleuten bijgehouden sinds 1850. Tussen dat jaar en 1865 woonde hij, ongehuwd, op het adres Wijk A no. 176 (tegenwoordig Schoolstraat 15), samen met zijn moeder Gijsberta Wessels, die weduwe was. Waar en wanneer zijn vader overleed heb ik niet kunnen vinden.

Zijn moeder overleed op 8 Mei 1852 op 90-jarige leeftijd te Vleuten. Zij was geboortig van Maarsseveen, een dochter van Thomas Wessels en Maria van Rossum. Vermoedelijk is Marcelis ook omstreeks die tijd verhuisd naar Wijk A no. 93 (tegenwoordig Dorpsstraat 32).

Er staat aangetekend dat hij op 8 Mei 1883 vertrok naar Utrecht, maar daar heb ik hem niet terug kunnen vinden. Intussen waren Jacoba Maria Leydel en haar man Hijman Bart van Zijl al lang overleden, de eerste op 5 Augustus 1857 te Velp en de laatste op 18 Juni 1864 te 's-Gravenhage.

Aannemende dat de uitbetaling van het weeggeld gewoon door is gegaan, dan moet Marcelis daar minstens 45 jaar lang profijt van hebben gehad; hij incasseerde dan in totaal f 9.360,-.

Onze uitgaven

Gezicht op het dorp Vleuten
Tekening door Nicolaas Wicari
1770

JANUARI

1	2	3	4	5
	6	13	20	27
	7	14	21	28
1	8	15	22	29
2	9	16	23	30
3	10	17	24	31
4	11	18	25	
5	12	19	26	

1986

M
D
W
D
V
Z
Z

FEBRUARI

5	6	7	8	9
	3	10	17	24
	4	11	18	25
	5	12	19	26
	6	13	20	27
	7	14	21	28
1	8	15	22	
2	9	16	23	

Onze speciale uitgave I-1985

Bekend als het „Willibrordboek” en ook geschreven als directe aanleiding het 100-jarig bestaan van de Willibrordkerk in Vleuten, reikt toch de behandelde **kerkgeschiedenis** veel verder terug dan die laatste honderd jaar. Te beginnen bij de kerstening van deze streken rond 700 na Christus en vervolgens voorzichtig veronderstellende dat omstreeks het jaar 1000 toch wel een eerste kerkgebouw te Vleuten zou kunnen zijn opgetrokken, belanden de schrijvers bij de oude kerk in Vleuten waarvan toch wel dingen worden gezegd die niet eerder bekend waren. Aan de hand van waarnemingen, berekeningen en redering worden in dertien bladzijden plattegronden en silhouetten geschetst van de mogelijke toestand vóór 1200, vóór 1300, vóór 1500 en in 1600.

Wist U bv. dat er in de huidige hervormde kerk in Vleuten, in de vloer van het liturgisch centrum, nog twee prachtige grafstenen te zien zijn? Eén stamt er uit 1507 en was van Adam van der Haer, de andere is laat 16de eeuws en behoorde aan de gezusters Philippota en Mechteld Utenham.

De uit 1507 daterende grafzerk van Adam van der Haer in de Hervormde kerk te Vleuten.

Historische Vereniging
Vleuten - De Meern - Haarzuilen

Lions Club
Vleuten - De Meern

De kalender 1986

Het bestuur van onze vereniging besloot ook dit jaar, in samenwerking met de Lions Club, een historische **kalender** uit te geven. De opbrengst zal, zoals vorig jaar reeds werd bekend gemaakt, in het bijzonder worden besteed voor opbouw en inrichting van ons streekmuseum. Uit onze reeds vrij omvangrijke fotoverzameling van prenten in het Rijksar-

chief te Utrecht kozen wij een zestal, voornamelijk landschappelijke voorstellingen uit de laatste helft van de 18de en het begin van de 19de eeuw. Het ditmaal gebruikte papier doet de prenten nog beter uitkomen terwijl het kalendarium wat traditioneler is. De prijs bedraagt f 9,50 exclusief verzendkosten.

Overigens hebben de katholieken na de reformatie nog ruim twee eeuwen lang hun doden begraven in en rond de hervormde (gereformeerde) kerk, tot zij in 1828 hun eigen begraafplaats kregen op 't Hoog waar sinds 1714 hun „schuilkerk” stond. De geschiedenis van dat laatste, sinds de eeuwwisseling geheel verdwenen, godsdienstig centrum, beslaat in het boek twintig pagina's die het lezen ten volle waard zijn. De statie op 't Hoog verzorgde immers in het verleden het gebied van Vleuten, Harmelen, Spengen, Kockengen en De Meern. Menigeen zal ook niet weten dat het

Grafzerk van de gezusters Philippota en Mechteld Utenham in de Hervormde kerk te Vleuten. Laat 16de eeuws.

rond 1800 maar een haar heeft gescheeld of de katholieken zouden tijdens het pastoraat van pastoor Tellegen (1795 - 1818) weer in het bezit zijn gekomen van „hun eigen” oude kerkgebouw in het dorp.

De laatste hoofdstukken gaan over de huidige Willibrordkerk. Daar is veel fotomateriaal van en dat wordt vanzelfsprekend kwistig gebruikt om de geschiedenis van de laatste honderd jaar te illustreren.

Het boek (72 pagina's) is nog verkrijgbaar.

De prijs bedraagt f 15,- exclusief verzendkosten.

Onze speciale uitgave II-1985

Ir J. A. Storm van Leeuwen schreef „Van Oude Rijn tot Leidse Rijn”, een boek van ca 76 pagina's dat gezamenlijk met het waterschap Leidse Rijn door ons wordt uitgegeven. De schrijver was destijds nauw betrokken bij de ruilverkavelingswerkzaamheden en hij weet dus waar hij over spreekt.

De „oorsprong” van de Oude Rijn bij park Voorn, gezien vanaf de Rijksstraatweg.

Op 7 December aanstaande zal het zes eeuwen geleden zijn dat de toenmalige landsheer van Utrecht, bisschop Floris van Wevelickhoven, bij open brief vergunning gaf aan „onsen goeden luden (= personen die in het bezit waren van grond en/of bepaalde rechten) van der Ecclesien (= kerken), Cloosteren, Ridderen ende Knapen van der stat Utregt, ende van den lande (= de provincie Utrecht) die gheërvet zijn tot (= te) Jutfaes beneden den Rijn (= de Vaartse Rijn, dus het Nedereind van Jutphaas), in Galencoop, in Heyencoop, op Raven, in de Rosweyde, ende tot Papendorp” een uitwatering te graven langs Kockengen naar de Vecht bij Breukelen. Deze watergang ging later de Heycop heten. Ruim een kwart eeuw later, namelijk op 1 October 1413, verkregen de „goede luyden, die gelant sin op Reynerscoop ende op Bylevelt, tusschen den Meerendyck ende Haenwyker kae (= de latere Hollandse kade)” bij handvest van Willem van Beieren, graaf van Holland, het recht een uitwatering te maken vanuit de Oude Rijn bij Harmelen naar het IJ. Deze watergang zou eveneens langs Kockengen lopen, maar van daaraf noordwaarts door de Ronde Venen naar de Amstel worden aangelegd. De nieuwe waterlossing zou de naam Bijleveld krijgen.

Watermolen in de polder Vleuterweide, 1954.

Deze voor die tijd grote waterstaatkundige werken hadden al een lange voor-geschiedenis en zouden tot aan de tegenwoordige tijd worden gevolgd door een reeks van andere werken. Ook andere waterschappen moesten om verschillende redenen vaak wijzigingen aanbrengen in hun afwateringssystemen. Aan het slot van deze ontwikkelingen heeft

de aanleg van het Amsterdam - Rijnkanaal geleid tot belangrijke aanpassingswerken en ingrijpende veranderingen. Het spreekt vanzelf dat deze activiteiten hun stempel hebben gedrukt op de topografie van de streek. De bewoners ervan moesten voortdurend maatregelen nemen om hun hoofd letterlijk en figuurlijk boven water te houden. De voornaamste gebeurtenissen van waterstaatkundige aard in het gebied, dat — behoudens de oostelijke en de zuidelijke begrenzingen — ongeveer overeenkomt met dat van het huidige waterschap

Bord vervaardigd ter gelegenheid van de opheffing van het waterschap Heycop 1-1-1980.

Leidse Rijn, zijn door Storm van Leeuwen te boek gesteld. De tekst is toegelicht met een groot aantal kaarten, prenten en foto's. Om de ontwikkelingen gedurende de vele eeuwen overzichtelijker te maken is de stof verdeeld in vier hoofdstukken, die elk weer zijn onderverdeeld in paragrafen (dertig in totaal). De technische aspecten zijn beperkt tot die, welke niet gemist konden worden om de samenhang van de feiten te kunnen begrijpen.

De prijs bedraagt f 20,- exclusief verzendkosten.

Bestellingen van de bovengenoemde uitgaven kunnen worden opgegeven bij ons contactadres: Mevr. P. J. de Rooij-Goes, 't Zand 1, 3451 GP Vleuten, tel. 03407 - 1483.

Wie raadt

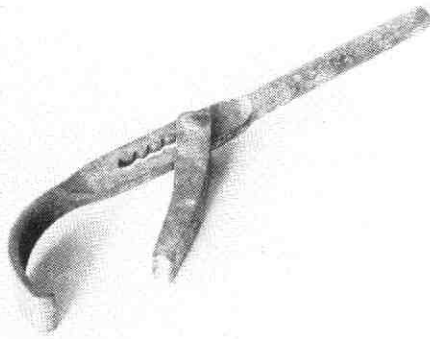
Op Dinsdag 30 April j.l. waren wij op **Koninginnedag in Vleuten** met een voorwerp dat door niemand kon worden thuisgebracht. Sommigen kwamen in de buurt door te veronderstellen dat het bij het wekken gebruikt zou zijn, maar de meesten waren het spoor bijster, getuige de van wilde fantasie sprekende oplossingen: hulpstuk bij 't maken van rieten zittingen, mollenklem, een apparaat, telefoondraadspanner, onderdeel van een potkachtje.

Het voorwerp was echter een „pandekselklem”. Met enige goede wil kan het worden beschouwd als de voorloper van de pressure cooker, hoewel het deksel wel erg goed op de pan moest sluiten om tot enige drukontwikkeling in de pan te komen.

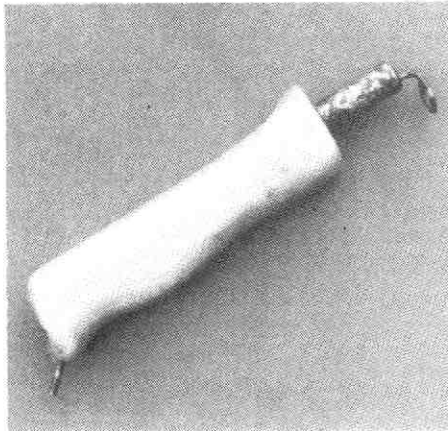
dit

Op Zaterdag 24 Augustus j.l. stonden wij met onze kraam op de **braderie in Vleuten** met een „oplegijzer voor buitenbanden”. Van de goede raders komt, na loting, in aanmerking voor de prijs: W. Polak, F. Koolhovenstraat 32, 3555 VJ Utrecht. Ook hier kende de fantasie geen grenzen: bandenlichter, hoefijzerverwijderaar, tang om hete pijpen uit het vuur te halen, waterpomptang, hakkensloper, trommelspanner, flessenopener, tang om koppelingen los te draaien, kuipersgereedschap.

wat

Op Vrijdag 30 Augustus j.l. toonden wij op de **markt in De Meern** een „pezen-trekker”; dat is een hulpmiddel om bij werkzaamheden aan de carrosserie sierstrips (pezen) aan te brengen. De prijs hiervoor werd gewonnen door R. Fokker, Prins Hendrikweg 13, 3451 CK Vleuten. Er werd ook gedacht aan een gasaansteker, soldeerapparaat, draadspanner, flesopener, handvat van een compressor, rietbastafstroper, tandartsinstrument (!).

is?

De prijswinnaars krijgen de door de Historische Vereniging en de Lions Club gezamenlijk uitgegeven kalender 1986.

Agenda

Elke Maandag vanaf 19.00 uur **werkavond** (o.a. schoonmaken en restauratie van voorwerpen) in de boerderij Thematerweg 17 te Vleuten.

Dinsdag 15 October

20.00 uur, 't Zand 1 Vleuten. Algemene **contactavond**. Iedereen met vragen, plannen of ideeën is welkom.

Dinsdag 22 October

20.00 uur, café-restaurant De Tol, Hindersteinlaan 38 Vleuten. Onze voorzitter Dr D. W. Graven-deel laat U aan de hand van **dia's** zien waar een historische vereniging zich zoal voor interesseert. Op onze leden wordt gerekend, andere belangstellenden zijn eveneens van harte welkom.

Zaterdag 26 October en Zondag 27 October

13.00 - 16.00 uur, boerderij Thematerweg 17 Vleuten. Ons **museum** is op deze twee dagen voor alle belangstellenden geopend tijdens de genoemde uren. Degenen die tot nu toe niet in de gelegenheid waren, moeten nu echt niet verzuimen een kijkje te komen nemen want het is beslist de moeite waard.

Dinsdag 12 November

20.00 uur, 't Zand 1 Vleuten. Algemene **contactavond**. Iedereen met vragen, plannen of ideeën is welkom. Bovendien is het er ook altijd erg gezellig.

Presentatie special „Van Oude Rijn tot Leidse Rijn”.

Dit boek zal waarschijnlijk in de laatste week van November verschijnen. De juiste datum kan nog niet worden opgegeven omdat er over de wijze van presentatie nog moet worden overlegd. Let dus op de aankondiging in de media!

Voor het plaatsen van dakkapellen, dakramen, keukens, badkamers en wanden van glazen bouwstenen, stijldeuren, aluminium en houten kozijnen. Tevens plaatsen wij tegen inbraak beveiligd hang- en sluitwerk. Kunststof ramen en deuren op maat en in verschillende kleuren.

Wilt u meer weten, bel dan,

AANNEMERSBEDRIJF

3454 VK DE MEERN

H. van Vliet

Woerdlaan 2 - Telefoon 03406 - 13 15

Officieel orgaan van de Historische Vereniging Vleuten-De Meern-Haarzuilens.
5e jaargang nr. 4 december 1985 © 1985
Verschijnt 4x per jaar

Ingeschreven in het verenigingsregister van de K.v.K. Utrecht e.o. onder nr. V. 479360

Dagelijks bestuur:

Dr D. W. Gravendeel, voorzitter
't Zand 35, 3451 GP Vleuten
tel. 03406 - 61793

W. H. Denekamp, sekretaris
Utenhamstraat 5, 3451 BR Vleuten
tel. 03407 - 1948

P. G. de Rooij, penningmeester
't Zand 1, 3451 GP Vleuten
tel. 03407 - 1483

A. J. van Zoeren, vice-voorzitter
Stationsstraat 34, 3451 BZ Vleuten
tel. 03407 - 1263

H. E. J. van Essen, coörd. werkgroepen
Mauritslaan 17, 3454 XP De Meern
tel. 03406 - 62992

Erelid:

Mevr. Prof. Dr C. Isings, Soest

Redaktie-sekretariaat:

Monique van Essen, Hindersteinlaan 1
3451 EV Vleuten,
tel. 03407 - 3611

Ledenadministratie/informatie:

Opgeven van nieuwe leden, mutaties en (na)bestellingen bij:

Mw. P. J. de Rooij-Goes, 't Zand 1
3451 GP Vleuten, tel. 03407 - 1483

Kontributie:

De jaarlijkse kontributie bedraagt voor 1985 minimaal f 25,-;
postabbonement f 35,- per jaar

Donateurs:

Minimaal f 12,50 per jaar.

De vereniging heeft rekeningen bij de volgende instellingen:

ABN - De Meern 55.66.33.040
RABO - Vleuten 36.75.17.574
POSTGIRO 2.689.200

- Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen uit dit verenigingsorgaan is slechts toegestaan na schriftelijke toestemming van de redaktie.

Illustratie voorpagina:

Eiland met twee torentjes, 17de eeuw, overblijfsels van de voormalige riddershofstad Voorn.

Foto F. C. J. van Baaren, 1975

LOSSE NUMMERS f 7,50

Van het bestuur

Zo af en toe, en naar we zullen hopen in de toekomst meer af dan toe, lopen je toch nog wel eens de kriebels over de historische rug. Ironisch, sarcastisch, badinerend of gewoon gekscherend bedoeld, het komt toch wel aan, zo'n opmerking over een mogelijke afbraak van de Broederschapshuisjes in Vleuten, ten behoeve van het verkeer.

Hoe je 't ook bekijkt, het betekent dat we op onze hoede moeten blijven voor de zogenaamde lineaal-denkers, de lieden die, achter een bureau gezeten, een rechte streep trekken waar een weg moet komen en dan vervolgens alles weggummen wat die streep belemmert. De ware planoloog sloop zo min mogelijk, maar past zorgvuldig bestaande objecten in in nieuwe plannen. Hierdoor hoeft men ook minder bevreesd te zijn voor het teloorgaan van de leefbaarheid en men zal ook geen moeite hebben een wijk "een hart" te bezorgen.

Onze vereniging beleefde zaterdag 30 november j.l. een feestdag. Voor 't front van een grote schare genodigden had ik de eer het eerste exemplaar van het boek "Van Oude Rijn tot Leidse Rijn" te mogen aanbieden aan onze burgemeester. Zoals u weet, werd het boek geschreven door Ir. J. A. Storm van Leeuwen en het verscheen als nummer II in onze serie van speciale uitgaven. Wij hebben daarmee een traditie bevestigd, die bij nummer I nog slechts in de bedoeling kon liggen.

In aansluiting aan bovengenoemde presentatie was 's middags ons museum voor alle belangstellenden geopend. Ondanks het slechte weer was de belangstelling enorm, wat toch wel een bewijs is dat zo'n ontmoetingsplaats er moet zijn. Wij zijn daarom van plan het museum voortaan elke laatste zaterdag en zondag van de maand open te stellen, 's middags van 13 tot 16 uur. Let ook op onze agenda en op de doorloopagenda's in de media.

Daartoe is het wel nodig dat het museum op die dagen "bemand" is. Om niet steeds weer een beroep te moeten doen op altijd maar weer dezelfde personen — die zich overigens geen moment beklagen — roep ik u op u voor deze taak beschikbaar te stellen.

U treft in dit nummer van ons blad een acceptgirokaart aan, waarmee u uw contributie voor 1986 kunt voldoen; ik beveel deze warm aan in uw aandacht.

Ik wil graag alle medewerkers, leden, belangstellenden, onze adverteerders, kortom allen die ons een goed hart toedragen, danken voor hun steun in het afgelopen jaar en ik besluit met u en onze vereniging alle goeds toe te wensen voor 1986.

D. W. Gravendeel
voorzitter

In dit nummer

- Van het bestuur	pag. 351
- Van Oude Rijn tot Leidse Rijn	352
- Een dorpsbewoner vertelt	356
- Een dorp verandert	362
- Het centrum van Vleuten in de zomer van 1967	362
- Het grondbezit van de Heren van Voorn	365
- Wie wat bewaart die geeft wat	376
- Agenda	376

Van Oude Rijn tot Leidse Rijn

door

Ir. J. A. Storm van Leeuwen

Velen onder U zullen weten, dat bij de uitvoering van waterschapswerken meestal geen rekening kan worden gehouden met gemeentelijke grenzen. Dat was — hoewel in iets mindere mate — ook in het verleden het geval. Werken van meer dan plaatselijke betekenis, zoals de aanleg van hoofdwaterkeringen en uitwateringsvlieten of de bouw van gemeenschappelijke sluizen en molens, strekten zich toen al uit over verschillende gerechten. Gerechten waren de voorlopers van de tegenwoordige gemeenten en waterschappen.

Het gebied, dat in de speciale uitgave van de historische vereniging*) wordt besproken, bezit eveneens zo'n waterstaatkundige samenhang. Het is daarom veel omvangrijker dan het werkgebied van deze vereniging. De begrenzing is globaal als volgt bepaald. In het oosten beginnen wij bij Breukelen en gaan zuidwaarts langs de Vecht, de westelijke stadsbuitengracht, de Vaartse Rijn en de Doorslag tot aan de Hollandse IJssel; van dat punt af wordt deze rivier naar het westen gevolgd tot nabij Montfoort; de westelijke grens loopt vanaf de IJssel over Harmelen tot aan Kockengen; in het noorden is de grens gelegd langs de Grote Heycop en de Kleine Heycop tussen Kockengen en Breukelen.

De bewoners van het grootste deel van deze gronden hebben eeuwenlang grote afwateringsproblemen gekend. Zij voerden het overtollige water aanvankelijk door de Oude Rijn af naar het lager gelegen westen, maar door verschillende oorzaken kwam daar een eind aan. De Stichtenaren moesten andere wegen zoeken om hun hoofd letterlijk en figuurlijk boven water te houden. Om deze reden is de geschiedenis van de waterstaatszorg aan weerszijden van de Leidse Rijn tussen Utrecht en Harmelen heel boeiend voor degenen, die zich daarin verdiepen.

In de Algemene Inleiding van het boek heb ik erop gewezen, dat veel feiten reeds door anderen zijn verzameld en

beschreven. Die gegevens zijn zoveel mogelijk aangevuld en daarna samengebracht in deze kroniek. Daarbij is een geografische verdeling van het gebied gemaakt langs de Leidse Rijn. Dat is niet alleen gedaan ter wille van de overzichtelijkheid, maar vooral omdat de waterstaatkundige ontwikkelingen beoorden en bezuiden de Leidse Rijn ieder een eigen richting hebben gevolgd. De Harmelerwaard moet daarbij tot de zuidelijke groep worden gerekend. Pas in de jaren vijftig van deze eeuw is dat onderscheid tussen noord en zuid gevallen.

Het is niet mijn bedoeling hier een samenvatting te geven van de kroniek. Ik zal alleen enkele hoofdpunten ervan aangeven aan de hand van vier in het oog vallende feiten.

Middeleeuwse ontginningen

Het uitgangspunt van mijn verhaal is de periode van de middeleeuwse ontginningen. De hoger gelegen rivierkleigronden, zoals in Vleuten, waren het eerst bewoond en in cultuur gebracht, maar deze nemen in ons gebied maar een kleine oppervlakte in. Het is vooral de openlegging geweest van het Utrechts-Hollandse veengebied — men sprak destijds van de „wildernis” — die de grondslag heeft gelegd voor de latere waterstaatkundige ontwikkelingen. Dat wordt weleens over het hoofd gezien. De ontginners waren namelijk al dadelijk verplicht het teveel aan water op een doelmatige manier af te voeren, wilden zij de grond voor de landbouw kunnen gebruiken. En zij hebben dat met veel inzicht en voortreffelijk gedaan door het graven van vlieten, weteringen en kavelsloten. De topografie van het polderland is toen al bepaald, zoals de opvallende rechtlijnigheid en de ligging van evenwijdig lopende wegen, kaden, waterlopen en kavels. Zelfs de polderwetering, waar later een deel van de Heycop en ook de Leidse Rijn zouden komen, is uit die tijd afkomstig. Dat zullen veel mensen hier niet zomaar willen aannemen, maar als U het boek leest zult U er misschien anders over denken. Er komen trou-

wens wel meer meningen in voor die afwijken van de gangbare. Soms heb ik daar zelf een vraagteken bij geplaatst.

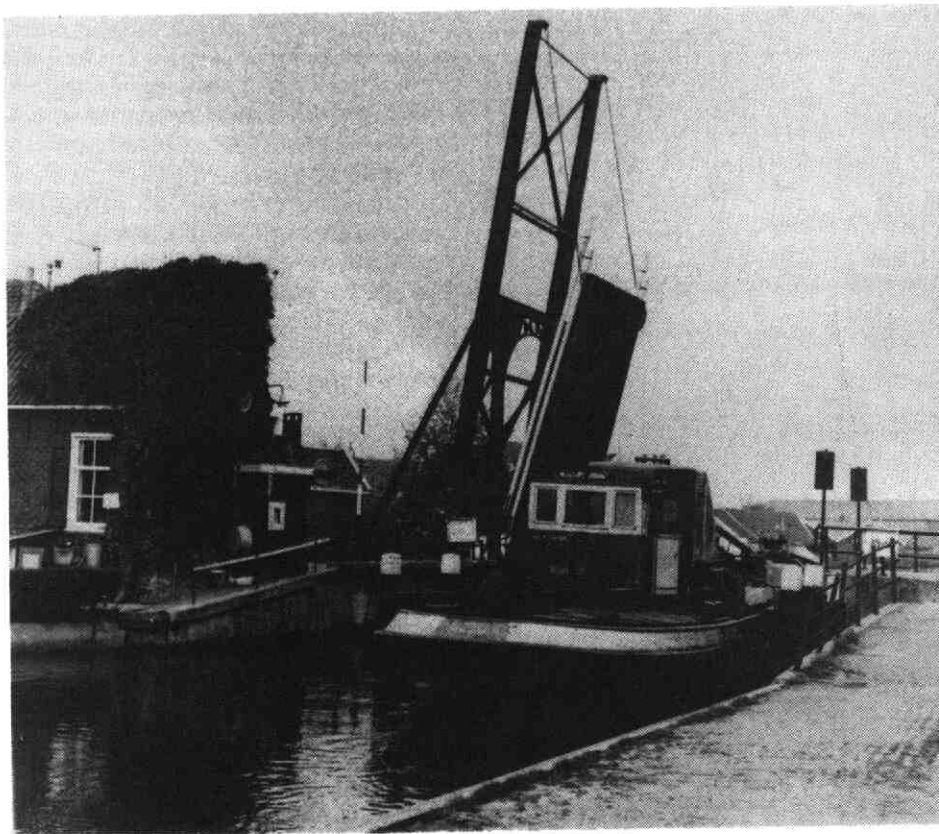
Uitwatering Stichtse landen

Het tweede hoofdpunt van deze geschiedenis wordt gevormd door de vroegere uitwatering van de Stichtse landen door de Oude Rijn op Holland. Ik heb daar zopas al even op gedoeld. Het Sticht van Utrecht strekte zich in de twaalfde eeuw uit tot aan het tegenwoordige Zwammerdam. Daar lag toen de staatkundige grens. Op die cruciale plaats brachten de Hollanders omstreeks 1160 een dam in de Oude Rijn aan omdat zij grote wateroverlast ondervonden van het sneller toestromende water uit de Utrechtse veenontginningen. Dit euvel werd versterkt door de verzanding en uiteindelijke verstopping van de monding van de Oude Rijn bij Katwijk. Toen de dam was gelegd, was om zo te zeggen niet Leiden meer in last, maar Utrecht. Deze afsluiting, de bekende Swadenburgerdam, werd in 1165 op last van het toenmalige hoogste gezag in dit deel van de Nederlanden, de Duitse keizer Barbarossa, weer geopend, maar de oude situatie is nadien nooit meer volledig hersteld. Dat blijkt uit het verloop van mijn verhaal.

In 1220 en 1226 sloot de bisschop van Utrecht — die toen ook de wereldlijke macht over het bisdom bezat — met de graaf van Holland een overeenkomst, die van doorslaggevende betekenis is geweest voor de waterschapsgeschiedenis van deze streek. Naar alle waarschijnlijkheid werd toen al beslist welke Utrechtse gronden op Holland mochten blijven afwateren en welke niet. Ik denk dat ook de aanleg van de Meerndijk in verband moet worden gebracht met deze overeenkomst.

Afdamming Hollandse IJssel

De derde belangrijke gebeurtenis vond plaats omstreeks 1285. Toen werd de bovenmond van de Hollandse IJssel afgedamd. Ook daarmee waren Hollandse belangen gemoeid. Het is daarom niet verwonderlijk, dat graaf Floris de Vijfde zich voor de totstandkoming van

Gezicht vanuit het oosten op de brug over de Oude Rijn te Zwammerdam in mei 1968. De brug werd een jaar later opgeheven. Hier liet de Hollandse graaf Floris III kort voor 1165 de Swadenerdam in de Rijn leggen, waardoor het uit het oosten afstromende water werd tegengehouden en niet Leiden, maar Utrecht in last kwam. De dam werd in 1165 op last van de Duitse keizer Barbarossa opengemaakt en later vervangen door een brug. De gebeurtenissen op deze plaats hebben voor de geschiedenis van de waterstaatkundige toestand in West-Utrecht verstrekkende gevolgen gehad.

Foto J. A. Storm van Leeuwen, Utrecht, 8 mei 1968.

dat werk sterk heeft bijverd. Door deze afsluiting bij de Lek traden lagere ebstanden op in de IJssel en konden de meeste polders bezuiden de huidige Leidse Rijn en de Oude Rijn tot aan Gouda toe zuidwaarts op de IJssel gaan afwateren.

Deze toestand heeft niet lang geduurd. De IJssel begon dicht te slibben omdat er geen doorstroming meer in plaats had. De waterstanden waren niet laag genoeg om het polderwater — dat toen nog zonder bemaling moest worden geloosd op het buitenwater — af te laten lopen. De grondgebruikers ten zuiden van de Leidse Rijn dienden naar andere mogelijkheden om te zien om het teveel aan water kwijt te raken. Naar de Oude Rijn terugkeren was niet mogelijk. De landen ten oosten van de Meerndijk konden volgens mij niet meer op Hollands gebied uitwateren vanwege de overeenkomst van 1220/1226, die overigens iets later van kracht kan zijn geworden. De landen ten westen van de Meerndijk tot aan Harmelen — waar aan het eind van de dertiende eeuw de grens tussen het Sticht en Holland was

komen te liggen — hadden zich in 1363 uitgekocht van de uitwatering door het Land van Woerden en door Rijnland. Om deze redenen zijn de Heycop en de Bijleveld aangelegd.

Landen beoosten de Meerndijk

De eigenaren van de landen beoosten de Meerndijk kregen in 1385 toestemming van de bisschop van Utrecht om een waterlossing te graven naar de Vecht bij Breukelen. Zij maakten zoveel mogelijk gebruik van bestaande watergangen, zoals het gedeelte van de tegenwoordige Leidse Rijn tussen De Meern en de Heldam. Het kanaal liep vanaf de Heldam in de richting van Den Ham en volgde daarna een kort stuk van de Oude Rijnarm, die oudtijds van Vleuten naar Harmelen had gestroomd. Bij De Wel lag toen vermoedelijk al een dam. Het water ging vervolgens in noordelijke richting naar Kockengen. Iets voorbij dat dorp, bij de toen nog niet bestaande Joostendam, groef men de watergang weer oostwaarts naar Breukelen. Daar mondde de terecht zo genoemde Lange Vliet of de Heycop uit in de Vecht, beneden-

strooms van de kerk. Deze toestand bleef lang bestendig, ook toen de door de Heycop uitwaterende polders gezamenlijk werden bemalen. De Heycop fungeerde daarna als boezemwater.

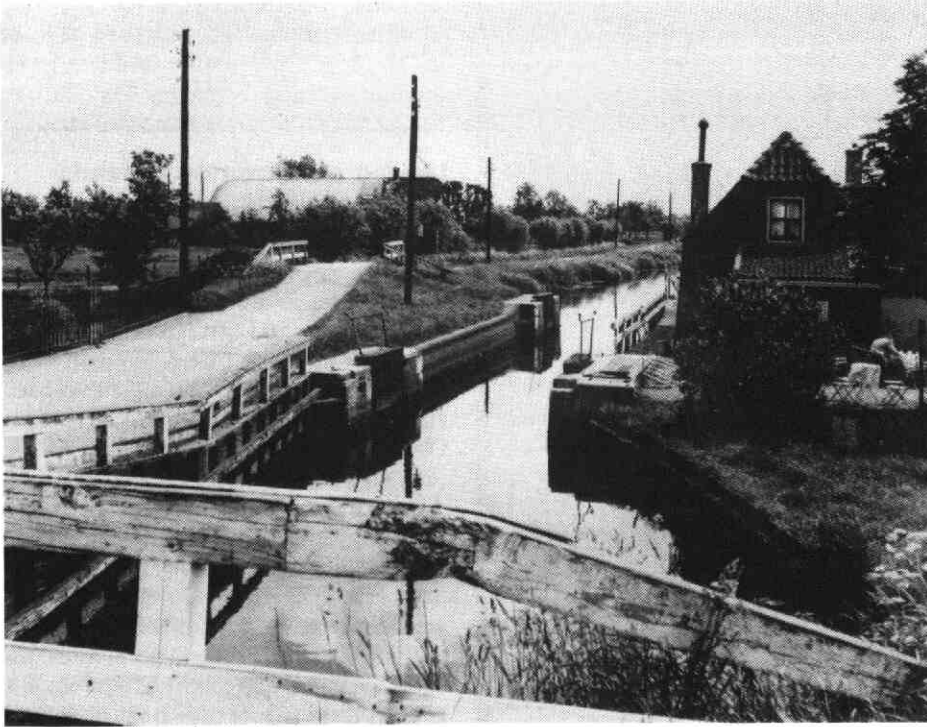
Landen bewesten de Meerndijk

Nog geen dertig jaren later, namelijk in 1413, kregen de eigenaren van de westelijk van de Meerndijk gelegen gronden tegen betaling van een som gelds aan de graaf van Holland het recht een uitwatering te maken en te houden op de Amstel. Vanaf Harmelen volgden zij de benedenloop van de Vleutense Oude Rijn tot aan de dam bij De Wel (dus stroomopwaarts) en groeven vandaar af een waterlossing, die langs Kockengen en door de Ronde Venen naar de Amstel benoorden Uithoorn liep. Het gedeelte in de Ronde Venen werd omstreeks 1677 vervangen door de tegenwoordige Geer en de Heinoomsvaart tot aan de Kromme Mijdrecht. De gehele waterlossing tussen Harmelen en de Amstel kreeg de naam Bijleveld.

Omdat de Harmelerwaard niet meer als vanouds op de Oude Rijn kon afwateren moesten de grondgebruikers daarvan eveneens gebruik gaan maken van de Bijleveld. Met uitzondering van de Harmelerwaard gingen ook de Bijleveldse polders over tot een gemeenschappelijke bemaling.

De aanleg van de Heycop en die van de Bijleveld zijn voor die tijd geen geringe prestaties geweest. Zoals ik al zei, waren zij nodig om het teveel aan water in het gebied ten zuiden van de latere Leidse Rijn af te voeren naar de Vecht en de Amstel. De benoorden de Leidse Rijn gelegen gronden hebben ook wel moeilijkheden met hun afwateringen gekend, maar niet zulke grote als de vorige groep.

Het kan bijna niet anders zijn dan dat de Vleutense landen kort na de overeenkomst van 1220/1226 hun overtollige water op de Vecht gingen lozen door de Proostwetering. Deze wetering voerde ook het wateroverschot van de Hooge Weide af. De gronden in Haarzuilens maakten gebruik van de Haarrijn, terwijl de meer noordelijk en oostelijk gelegen polders oorspronkelijk eigen uitwateringsvlieten naar de Aa of naar de Vecht bezaten. Een deel van deze vlieten werd later vervangen door de Lange Vliet. Ook hier paste men op den duur bemaling toe. Alleen de hoge Vleutense landen zijn tot op heden op natuurlijke wijze blijven afwateren, echter niet meer door de Proostwetering.

De Heldamsluis in de Leidse Rijn ten oosten van Harmelen vormde vroeger de scheiding tussen het water van de Heycop (rechts van de schutsluis) en dat van de Bijleveld (op de voorgrond). Geheel vooraan de houten brug met stenen landhoofden. Links de brug in de Zandweg over de Heycop, waar deze laatste naar het noorden afbuigt. De sluis stond onder normale omstandigheden open, omdat er na het opruimen van de Stadsdamsluis en het uitdiepen van de Leidse Rijn in 1951/1953 geen peilverschil meer bestond tussen beide boezemwateren. Deze foto werd vanuit het westen gemaakt, twee jaren voordat de sluis, de brug en de woning rechts werden afgebroken.

Foto J. A. Storm van Leeuwen, Utrecht; mei 1958.

Het Amsterdam-Rijnkanaal

De vierde mijlpaal langs onze weg door de tijd en de ruimte wordt gevormd door de aanleg van het Amsterdam-Rijnkanaal in de jaren dertig van deze eeuw. Het graven van dit belangrijke vaarwater heeft sedert de totstandkoming van de Heycop en de Bijleveld de meest ingrijpende gevolgen voor ons gebied gehad en uiteindelijk geleid tot de tegenwoordige waterstaatkundige toestand.

De provincie Utrecht stelde plannen op, die een verandering van de afwateringen van de Leidse Rijn, de Heycop en de Bijleveld beoogden, terwijl in Vleuten - De Meern, Harmelen en Kockengen ruilverkavelingen tot uitvoering kwamen, die ten dele samenhangen met die plannen. De Leidse Rijn werd in open verbinding gebracht met het Amsterdam-Rijnkanaal, waardoor de Heycop en de Bijleveld tot aan Kockengen hun functies als afwaterings- en scheepvaartkanalen verloren. Ook het gebied van de Vleutense wetering onderging grote veranderingen. Daar kwam een nieuw systeem voor de afwatering en de watervoorziening met een groot aantal peilregelende kunstwerken.

De vereenvoudigingen en verbeteringen waren echter niet alleen van technische aard, er waren ook maatregelen van bestuurlijke en administratieve aard nodig. De begrenzingen en indelingen van de waterschappen moesten telkens worden aangepast aan de gewijzigde omstandigheden. Deze regelingen mondden in 1980 uit in de oprichting van het waterschap Leidse Rijn. De begrenzing van het gebied daarvan komt grotendeels overeen met die van de streek, welke in het boek is behandeld. Dat is niet toevallig. Verreweg de meeste van deze gronden hebben sinds de aanleg van de Heycop en de Bijleveld doorlopend met elkaar te maken gehad. Ik ben blij, dat het bestuur van de Leidse Rijn daarin aanleiding heeft gevonden mee te werken aan deze uitgave.

U zult wel begrijpen, dat zoveel gebeurtenissen gedurende zo'n lange periode in het boek niet anders dan vrij oppervlakkig konden worden beschreven. Ik heb mij soms moeten beperken tot al of niet technische feiten en jaartallen. Het verhaal is daardoor, ondanks het vochtige onderwerp, hier en daar wat droogachtig geworden, om in termen van de streek te spreken. Gelukkig konden dankzij het royale formaat en het grote aantal bladzijden van deze uitgave veel afbeeldingen en kaarten

Gezicht vanuit het oosten op de plaats te Harmelen, waar de Bijleveld (rechts voorlangs de bomen van de Joncheerelaan stromende) zich afsplitste van de Leidse Rijn (rechts op de voorgrond en links verdwijnend tussen de gebouwen). De foto is genomen toen de Bijleveld nog in open verbinding stond met de Leidse Rijn. Aan het eind van de jaren zestig is de bovenmond afgesloten met een houten damwand, waarin een afsluitbare opening is gemaakt voor het inlaten van water uit de Leidse Rijn. Oorspronkelijk maakte de Bijleveld deel uit van de Vleutense Oude Rijn; het water stroomde toen naar Harmelen toe, dus in de omgekeerde richting. Links het bewaard gebleven gedeelte van het Leidse Jaagpad achter de huizen van de Dorpsstraat. Op de achtergrond de Bavokerk.

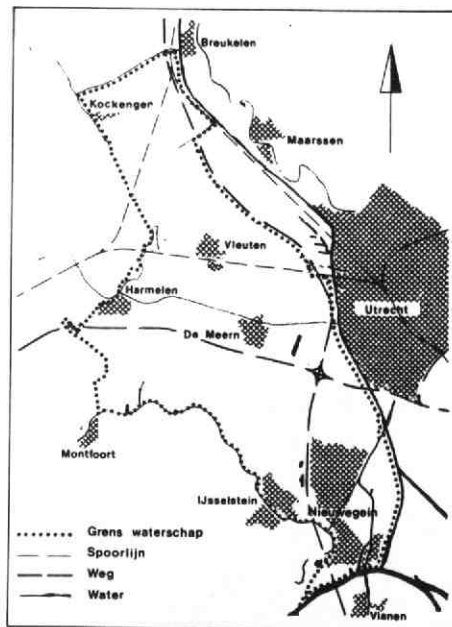
Prentbriefkaart collectie C. A. Siegert, Harmelen.

Gezicht vanuit het zuidoosten op de Kantonnaleweg tussen de Welbrug en de Kortjakse brug in Haarzuilens. Links de Bijleveld en rechts de Heycop, die gezamenlijk, maar met verschillende peilen, in de richting van Kockengen stroomden. De Kortjakse brug lag over de Bijleveld en is tussen de populieren langs de weg nog net te zien. De Kantonnaleweg, indertijd een zandweg, liep in de vorige eeuw van Zuilen door Vleuten en over de Breudijk naar de straatweg bij de Kleinjanbrug (Harmelen).
Foto Landinrichtingsdienst, Utrecht; juli 1958.

worden opgenomen. De eerstgenoemde zijn gemaakt van prenten, foto's en voorwerpen uit overheidsarchieven, van de Landinrichtingsdienst, van musea, van gemeenten, van waterschappen, van particulieren en van mijzelf. Bijna teveel om op te noemen. Voor het kaartmateriaal mocht ik in ruime mate gebruik maken van exemplaren uit het archief van de provinciale griffie. Daarmee kon ik veel wetenswaardigheden uit de centrale bibliotheek van de provincie toelichten.

Hoe je onverwacht aan aardig illustratiemateriaal kunt komen, toont het volgende voorbeeld. Het boek bevat de afbeeldingen van drie herinneringsborden van Delfts blauw, die uit dezelfde tijd stammen, namelijk eind 1979. Het bestaan ervan was nagenoeg alleen aan de bezitters bekend. Het eerste bord, dat is vervaardigd ter gelegenheid van de opheffing van het waterschap Heycop, werd al vroeg ter beschikking gesteld door de heer Voskuilen in Reyerscop. Een half jaar later kwam het tweede tevoorschijn uit een kast van het waterschapshuis in Vleuten. Het herinnert aan de opheffing van het waterschap Bijleveld. Op het derde bord is de

Kaartje van het waterschap Leidse Rijn, waarop de ligging en de grens van het waterschap zijn aangegeven. Naar een in 1983 uitgegeven kaartje bij de toelichting op de aanslag van de waterschapslasten in 1984.

opheffing van het waterschap Vleutense wetering vastgelegd. Daarmee kwam de heer Zwartkruis aandragen om de serie

nog op tijd te kunnen completeren. Alle drie de waterschappen gingen tezamen met Kortrijk, Oudegein, Portengen en een klein gedeelte van het waterschap Kromme Rijn op 1 januari 1980 het nieuwe waterschap Leidse Rijn vormen. Zo kwamen er drie bijzondere afbeeldingen in een bijzondere uitgave te staan. Ik dank iedereen, die mij met gegevens en illustraties heeft geholpen deze kroniek te schrijven.

* Ir. J. A. Storm van Leeuwen, Van Oude Rijn tot Leidse Rijn. Een speciale en gezamenlijke uitgave van de Historische Vereniging Vleuten-De Meern-Haarzuilens en het Waterschap Leidse Rijn, 1985.

Te bestellen bij mevrouw P. J. de Rooij-Goes, 't Zand 1, 3451 GP Vleuten, tel. 03407 - 1483. Prijs f 20,-, exclusief verzendkosten.

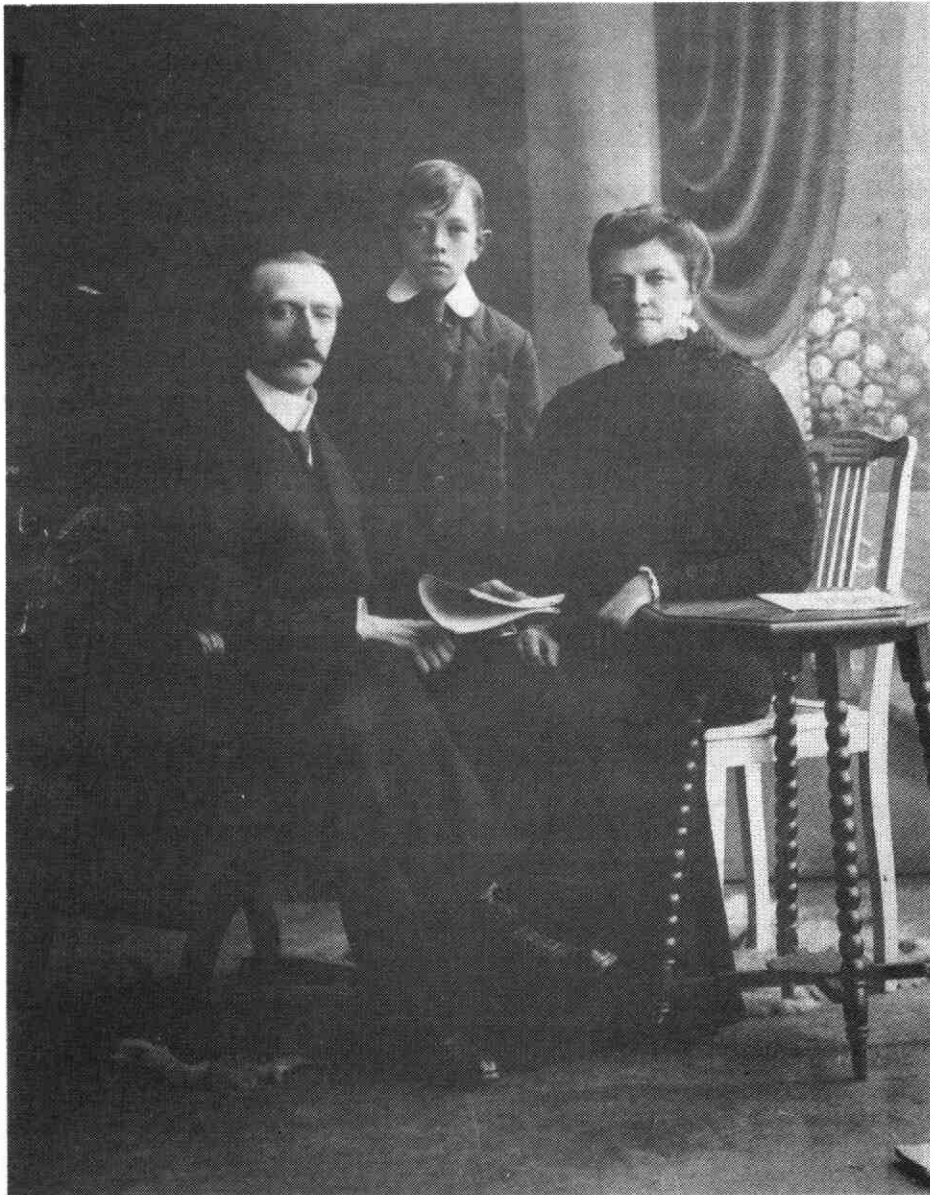
"Een dorpsbewoner vertelt . . . . ."

Op zoek naar een dorpsgenoot als hoofdpersoon voor onze rubriek 'Een dorpsbewoner vertelt', werd ons van diverse zijden ingefluisterd, dat het huidige Vleutens Nieuwsblad een wandelende voorganger had in de persoon van Arend J. van Zoeren. Dit werd ons bevestigd door de reeks aardige anekdotes, die wij uit zijn mond mochten optekenen.

Arend Johannes van Zoeren werd op 30 december 1906 geboren te Vleuten, als eerste en enig kind van Johanna Helena Snapper en Martinus Reinardus van Zoeren, secretaris van de gemeenten Vleuten, Haarzuilens en Oudenrijn. Op 5 augustus 1920, Arend was toen 13 jaar oud, overleed zijn moeder. Drie jaar later kwam ook zijn vader te overlijden en Arend bleef achter met zijn stiefmoeder Louise Emilie Manche, met wie zijn vader was hertrouwd. Arend doorliep de christelijke lagere school te Vleuten en de mulo te Utrecht. Na zijn diensttijd bracht hij korte tijd door buiten Vleuten en keerde in 1934 naar zijn geboortedorp terug om er een slagerij te beginnen. Drie jaar later trouwde hij met Hermine Kragt uit Nijkerk en uit dit huwelijk werden vijf zoons geboren. Vele inwoners zullen hem uit zijn slagerstijd nog kennen.

door

Monique van Essen

Vader Martinus Reinardus van Zoeren, de kleine Arend en zijn moeder Johanna Helena Snapper.

Vleutense kermis

Terug naar de jeugdjaren van Arend. Zijn wieg heeft gestaan in het pand aan de Pastoor Ohlleen, waarin thans sigarenmagazijn De Bouter gevestigd is. De gelukkige vader deed, uit hoofde van zijn functie als gemeentesecretaris, bij zichzelf aangifte van de geboorte.

In 1912 betrok de familie een huis aan de Stationsweg, thans Stationsstraat, direkt naast de woning van de toenmalige burgemeester Hondelink. Na het overlijden van zijn ouders bleef hij achter met zijn stiefmoeder. De relatie tussen beiden was enigszins gespannen en verliep in die jaren niet altijd even soepel, wat blijkt uit het volgende.

Tijdens een Vleutense kermis moest Arend, die in Utrecht op de mulo zat, nog voor één vak overgangsexamen doen. Tussen de verschillende lesuren door was hij enige uren vrij, maar zijn stiefmoeder had hem nadrukkelijk verboden die uren op de kermis door te brengen. Maar Arend, verzot op een verzetje, wilde toch naar Vleuten. Omdat hij maar één treinretourtje had, besloot hij liftend te proberen zijn doel te bereiken. Ter hoogte van de brug over het Merwedekanaal hield hij een bestelauto aan die ijs vervoerde, bestemd voor de Vleutense kermis. Amper ter bestemming gearriveerd, kwam hij buurvrouw Verder tegen, die hem verbaasd vroeg: "Je mocht toch pas na je examen naar de kermis van je moeder?". Mevrouw Verder, op de hoogte van de moeilijke verhouding tussen Arend en zijn stiefmoeder, voorzag moeilijkheden en stopte hem een gulden toe voor de draaimolen, daaraan toevoegend: "En je laat je thuis niet zien hoor!" Blij nam hij plaats in de draaimolen en bleef

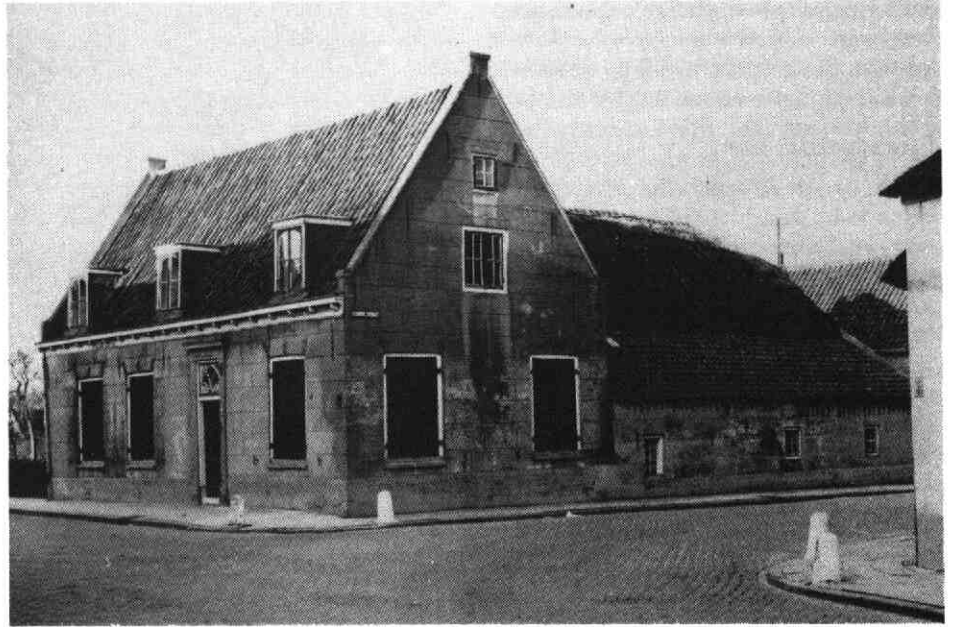

keurig zitten tot de gulden op was. Kotsmisselijk kwam hij uiteindelijk uit de draaimolen. Begrijpelijk, want elk ritje kostte slechts drie cent! Wit weggetrokken ging hij terug naar Utrecht, om zijn laatste examen te doen. Tot overmaat van ramp kwam hij onderweg een onderwijzeres van zijn school tegen, die regelmatig bij zijn stiefmoeder op de thee kwam. Daar zwaaide wat als hij uit school zou komen. Inderdaad werd hij bij thuiskomst direct naar zijn kamer gestuurd. Een overbuurvrouw, eveneens van de situatie op de hoogte, had hem al gezegd: "Waarschuw me maar als je vanavond niet naar de kermis mag, dan zal ik wel met je moeder gaan praten". Vanuit zijn slaapkamerraam liet hij dus luidkeels horen dat hij 'huis-arrest' had. Zijn stiefmoeder hoorde het geschreeuw, stormde naar boven en bracht Arend enige kermiskleuren toe. Bont en blauw, vooral door de ring om haar vinger, vluchtte hij langs haar rokken de slaapkamer uit.

Het logeetje, zijn kleine nichtje Liesje, die het drama van nabij wilde meemaken, was boven aan de trap gaan zitten. Arend maakte één grote sprong, over Liesje heen en kwam zonder één trede te raken beneden aan de trap terecht, waarna hij naar buiten rende. Daar liep hij mevrouw Verder weer tegen het lijf, die hem geschrokken vroeg hoe hij zo toegetakeld kwam. Arend deed zijn relaas. Mevrouw Verder adviseerde hem om later op de avond, als zijn stiefmoeder wat 'afgekoeld' zou zijn, terug te gaan naar huis en haar aan te bieden op kleine Liesje te passen, zodat zij naar het vuurwerk kon gaan kijken. Zijn stiefmoeder maakte echter geen gebruik van Arends aanbod, wat hij niet zo jammer vond want nu kon hij zelf de afsluiting van het dorpsfeest bijwonen. In de loop der jaren verbeterde de relatie met zijn stiefmoeder en later was de verstandhouding zelfs goed te noemen.

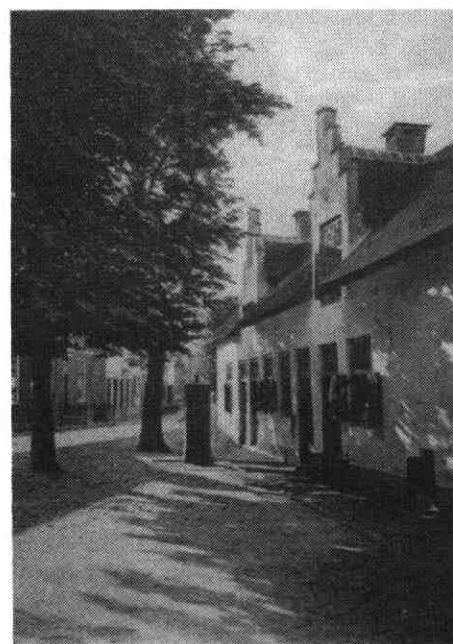
Naar tuchtschool?

Voor de bouw van de woonwijk 'over het spoor' liep tussen de spoorlijn en het Harddraverspad (nu Prins Hendriklaan) een ondiep slootje, begroeid met riet. Arend ging daar op een dag kwakbollen (spreek uit kwaakbollen) vangen (kikkervisjes). Hij zette zijn klompen aan de kant en stapte barrevoets het water in. Nog nauwelijks iets gevangen, werd hij verraden en zijn moeder, die haar enig kind al zag verdrinken, vroeg veldwachter J. Paul er op af te gaan. De veldwachter, bij Arend aangekomen, vroeg hem of hij wel kwakbollen mocht vangen van zijn moeder. "Nee, Paul", antwoordde

De boerderij Ken U Zelf op de hoek van de Dorpsstraat en de Schoolstraat.
Foto K. B. Nanning, Vleuten, 1961.

Arend. "Nou", sprak de veldwachter, "dan zit er niets anders op dan dat je naar de tuchtschool gaat". Paul vatte Arend in de kraag en nam hem mee naar het station, waar ze op een bankje gingen zitten, wachtend op de trein naar de tuchtschool. Na een half uurtje (zo veel treinen reden er toen nog niet), vroeg de veldwachter hem: "Zeg, heb je eigenlijk al afscheid genomen van je moeder?". "Nog niet, Paul", antwoordde Arend. "Dan ga je dat eerst nog even doen, maar wel binnen vijf minuten terug zijn, anders missen we de trein". U begrijpt het al, Arend moet nu nog terugkomen.

De Broederschapshuisjes met de dorpspomp.

Veldwachter Paul was overigens de kwaadste niet. Boer Jan Lenssinck (in de wandel Jan Lens genoemd), destijds wonende in een boerderij op de hoek Schoolstraat/begin Haarpad (nu dorpsplein), zou een groot familiefeest geven. De feesttaarten stonden al klaar in de kaaskelder, maar o, hoe dom, het raam stond open. De schooljeugd, slim als altijd, trok met een bonestaak, voorzien van een spijker, een verrukkelijke taart naar zich toe en binnen een mum van tijd was deze verorberd. Boer Jan Lenssinck deed zijn beklag bij de veldwachter en hoewel hij in dit geval de jeugd best begreep, kon hij de klacht van de boer niet negeren. De volgende dag begaf hij zich dan ook naar het schoolplein. "En", vroeg hij aan de smulpapen, "hoe smaakten de taarten van Jan Lens?" In koor antwoordden zij: "Lekker, Paul, lekker". Dossier gesloten.

Anders was het gesteld met de opvolger van Paul, Sprong. Deze bezorgde Arend ooit enige angstige ogenblikken. Aan weerszijden van het toegangshek tot de vroegere begraafplaats bij de Hervormde kerk, stond een beukeboom. Arend had wel trek in een paar beukenootjes en uiteraard lagen er in zijn ogen méér en smakelijker nootjes aan de andere kant van het toegangshek. Over het hek geklommen, zat hij rustig van de nootjes te genieten, toen hij betrapt werd door Sprong, die onmiddellijk tot 'arrestatie' van de kwajongen overging. Hij voerde hem af naar de plaatselijke politiecél onder de kerktoren en sloot hem daar op (met de deur op een kier), om zijn misdaad te overdenken. Na geruime tijd

luid gillend 'gevangen' te hebben gezeten, werd Arend weer op vrije voeten gesteld. Sindsdien ging hij bij dergelijke ondernemingen voorzichtiger te werk.

'Verzilverde' cent

In één van de Broederschapshuisjes had de moeder van Henk Ram een kruidenierswinkeltje. Als Arend en zijn vriendjes bij haar snoepgoed gingen kopen, maakten zij op grove wijze misbruik van mevrouw Rams gebrekkige gezichtsvermogen. Zij omwikkelden een cent met zilverpapier, die er daardoor uitzag als een kwartje en kozen voor de waarde van één cent iets lekkers uit. Ze betaalden met het 'kwartje' en kregen het wisselgeld terug. En met een 'winst' van 24 cent in het achterhoofd, smaakte het snoepgoed natuurlijk nog lekkerder!

Smerige Driek

Eveneens in de Broederschapshuisjes, woonde Hendrika van de Heuvel. Zij leefde samen met een stel katten, die vrijelijk toegang hadden tot haar huisje via een gat in de muur. Doordat zij — zelden of nooit door een schoonmaakwoede overvallen — haar woning ten prooi gaf aan vervuiling, verwierf zij de bijnaam smerige Driek. Zelf vrijgezel en

"Smerige Driek" voor haar huisje.

kinderloos, verdroeg ze het niet als de lieve jeugd katekwaad uithaalde. Gelovig als ze was, uitte zij haar woede dan met een prachtzin: "Ik zal voor je bidden dat je gauw doodgaat, krenge!" Tot de vernieuwing van het kruispunt Odenveltlaan-Hindersteinlaan stond voor haar huisje de dorpspomp. Arend stond eens met zijn fietsje toe te kijken

hoe enige kinderen met de pomp aan het spelen waren, toen smerige Driek met een bezem in de hand naar buiten stormde. Iedereen stook weg. Ook Arend, die in zijn angst zijn fiets voor Drieks deur had laten vallen. Hij zat op de leuning van de brug over de Wetering (naast De Brouwerij) en probeerde een plan te bedenken de fiets ongezien terug te halen, toen boer Van Rijnsoever hem vroeg, waarom hij daar zo sip zat te kijken. Na het hele verhaal te hebben aangehoord, heeft Van Rijnsoever (voor de duvel niet bang!) samen met Arend de fiets teruggehaald.

Een andere bewoner van de Broederschapshuisjes, was Henk van Husen. Een paar keer per week haalde hij huisvuil op met een diepe kar op twee wielen. Deze Vleutense vuilnisman kwam op tragische wijze om het leven. Zijn kleding vatte vlam door een steekvlam, die ontstond doordat hij olie op het nog smeulende vuur in de kachel gooide. "Water", moet hij gedacht hebben, want brandend als een fakkel rende hij naar buiten, stak de Dorpsstraat over en via een toenmalig steegje tussen de huizen door bereikte hij de Wetering. Het heeft niet meer mogen baten. Enige dagen daarna overleed hij aan de opgelopen derdegraads brandwonden.

De stoombrandspuit bij de Wilhelminaboom in 1917.

Van links naar rechts: Huib van Koten, Kees van Koten, tweede machinist Bertus Wibbeke, machinist Giel Staal, brandmeester Jan Lenssinck, burgemeester Verder, (met wandelstok), Dirk van Kleef, Tinus Versteeg en veldwachter Sprong.

De vuilnisman Henk van Husen.

Wilhelminaboom

Op het kruispunt bij het huidige sigarenmagazijn 't Hoekje, stond jarenlang een Wilhelminaboom. Ter gelegenheid van Koninginnedag werd de boom altijd versierd, met oranje slingers etc. Ook andere feestelijkheden vonden plaats rondom deze boom. Eén van die gelegenheden was de jaarlijks terugkerende inspectie van de stoombrandspuit. Binnen het bereik van de brandspuit, waren sinaasappels langs de weg gelegd. De kinderen moesten proberen deze appeltjes van Oranje te pakken te krijgen, uiteraard zonder nat te worden. Het werd een prachtig waterballet.

Militaire dienst

Na de mulo was Arend van plan slager te worden, maar zijn stiefmoeder stond hem niet toe te gaan werken in 'die vette troep'. Eénmaal van school, besloot hij te wachten tot hij de militaire dienst achter de rug had om dan alsnog zijn wens in vervulling te laten gaan.

In 1926 werd hij, 19 jaar oud, opgeroepen voor militaire dienst. Hij was ingedeeld bij de infanterie te Harderwijk. Maar als Arend ergens een hekel aan had, dan was het wel aan lopen en bovendien zat hij liever wat dichterbij huis. Nu had hij een vriend, Piet Visser, wiens vader als adjudant in de Knoopkazerne in Utrecht op kantoor werkzaam was. Arend besloot hem een bezoekje te brengen, in de hoop dat adjudant Visser iets gunstigers voor hem kon regelen. Ter plekke aangekomen kwam hij zijn dorpsgenoot De Jager

(woonachtig aan 't Zand) tegen, daar eveneens als adjudant werkzaam. Beide heren gingen aan het werk met als resultaat dat de nieuwe soldaat werd overgeplaatst naar de verbindingafdeling van de vestingkazerne aan de Croeselaan te Utrecht. Bovendien kreeg hij de beschikking over een dienstfiets, dus lopen hoefde Arend niet meer. In die tijd beklom hij regelmatig de Hamtoren om met een speciale lamp morse-seinen over te brengen naar de Dom in Utrecht. Het beklimmen van die Hamtoren was al een onderneming op zich. De trappen naar boven waren zo gammel, dat je iedere stap zeer behoedzaam moest nemen om niet naar beneden te storten. Vooral bij slecht weer was dat voor de dienstplichtigen geen pretje. Op een van die gure avonden stelde Arend zijn kornuiten voor om aan pastoor Ohl te vragen of er vanuit de kerktoeren geseind mocht worden, de pastoor kende hem immers al van kleins af aan! Maar Ohl, volgens Arend toch al niet een van de soepelsten, gaf géén toestemming, want ze zouden vast vergaten alle deuren te sluiten. Teleurgesteld dacht Arend toen in stilte: "ik wou dat ik je niet zo trouw altijd dat wild van mijn vader had gebracht". Hieruit bleek ons dat Arend niet zoveel op had met deze herder. We vroegen hem om nadere uitleg.

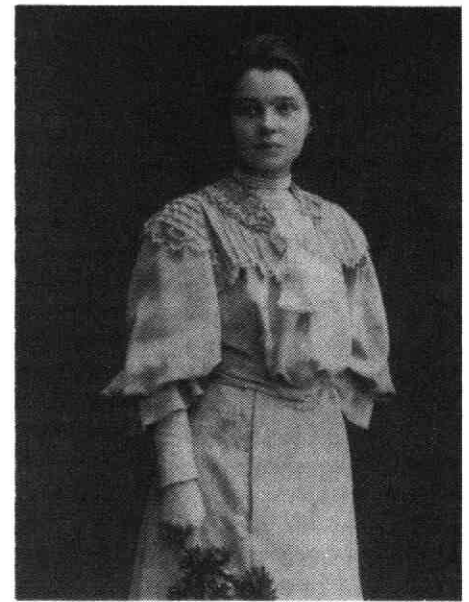
Pastoor Ohl

Van Zoeren sr. was, zoals eerder beschreven, o.a. secretaris van de gemeente Oudenrijn. Oudenrijn en Jutphaas hadden één burgemeester, de heer Erzey. Deze ging graag op jacht en gaf aan zijn secretaris vaak een haas of fazant. Bij thuiskomst kreeg Arend steevast de opdracht het geschoten wild bij 'meneer pastoor' af te geven. "en denk erom", zei vader dan, "niets aannemen hoor". Maar de pastoor stopte altijd stiekum een dubbeltje in de jaszak van Arend, die dan net deed of hij het niet in de gaten had.

Voor de goede orde, de familie Van Zoeren was en is van protestantse huize. Merkwaardig was het dan ook dat als de pastoor iets onder de aandacht van de burgemeester wilde brengen, hij zich altijd tot de secretaris wendde. Dit was temeer merkwaardig, omdat Ohl altijd fanatiek trachtte de diverse kerkelijke richtingen strikt gescheiden te houden. Arend herinnerde zich dat hij als 12-jarige onschuldig eens met een evenoud, maar katholiek meisje had staan praten. Pastoor Ohl ging daarover zijn beklag doen bij vader, waarop laatstgenoemde vroeg, wat daar dan verkeerd aan was. Ohls repliek was kort

en bondig: "het is gewoon beter van niet!"

Als 'goed herder' hield Ohl zijn schaapjes nauwlettend in de gaten. In die tijd was het gebruikelijk, dat men z'n dagelijkse boodschappen zoveel mogelijk bij geloofsgenoten deed. Eén van de katholieke klanten van slager Van Zoeren, vertelde eens dat de pastoor liever niet meer zag dat zij bij hem kwam kopen. Arend, lichtelijk geïriteerd, zou in z'n beste pak wel eens bij meneer pastoor gaan informeren naar het waarom. De geschrokken klant wist niet hoe snel ze de slager moest vertellen dat ze toch wel bij hem klant zou blijven. Ze is nog twee keer geweest .....(Een en ander dient u, lezer, natuurlijk wèl in die tijd te bezien).

Arends stiefmoeder Louise Emilie Manche.

Grond is voor mollen

Na zijn militaire dienst ging Arend, die vanwege zijn stiefmoeder nog steeds geen slager durfde te worden, in de kost bij zijn oom (tevens voogd) in Nijkerk, die een tuinderij had. Maar wat viel dat zware werk hem tegen! Vreselijk vond hij het; de grond is voor de mollen, zei hij altijd. Hij durfde het echter niet rechtstreeks tegen zijn oom te zeggen, dus bracht hij met 'ernstige rugklachten' een bezoekje aan de huisarts, met het verzoek zijn oom mede te delen, dat de patient gezien de klachten niet geschikt was voor dit werk. En aldus geschiedde. Maar wat nu?

Een neef van hem had in Nijkerk een manufacturenzaak. Daar kon hij als volontair terecht. Ondanks dat hij f 3,- per week moest betalen om het vak te mogen leren, begon hij vol goede moed. Op een dag kwam er een boer binnen, die zich een nieuwe broek wilde aan-

schaffen. De boer paste een exemplaar aan en vroeg de nieuwbakken verkoper hoe het stond. Eerlijk antwoordde hij: "o, hij zit veel te wijd, daar kan je je hele familie wel in meenemen", niet wetende dat de boer recent weduwnaar geworden was. Een collega lichte over dit voorval de neef in en een berisping volgde. De lol was er voor Arend nu wel vanaf en hij besloot naar iets anders uit te kijken. Kort daarna stond er in de krant een advertentie waarin een slagersknecht werd gevraagd. De slagerij bleek van één van zijn andere neven te zijn en hij werd aangenomen, deze keer niet als volontair. Zijn weekloon bedroeg f 3,- dus per saldo ging hij er maar liefst f 6,- op vooruit!

Na de eerste kneepjes van het slagersvak van zijn neef geleerd te hebben, werkte Arend in de daarop volgende jaren nog bij diverse slagerijen in Amersfoort, Ede en Utrecht.

Terug naar Vleuten

In 1934, toen Arend 27 jaar oud was, keerde hij terug naar Vleuten om er een slagerij te beginnen. Ondanks de vele waarschuwingen, dat het moeilijk zou zijn om als protestant voldoende klanten in Vleuten te krijgen, dat immers voor 70% uit katholieken bestond, was hij er van overtuigd dat het hem toch wél zou lukken. Hij was er tenslotte geboren en getogen, iedereen kende hem.

Het pand aan de Stationsstraat, waar nu de kapsalon van zijn zoon Ad gevestigd is, stond te koop. Dankzij een klein erfenisje van zijn vader en dankzij de crisisjaren kocht hij het pand voor f 6.000,-. De vorige eigenaar, tandarts

Arend als slagersknecht in Utrecht ca 1930.

Pluim Mentz had er maar liefst f 13.000,- voor betaald. Voor nog eens f 1000,- werd het omgebouwd tot een moderne slagerij en Arend kon op klantenjacht. Gezien het geringe aantal geloofsgenoten in Vleuten toog hij ook naar De Meern, waar uitsluitend katholieke slagers waren gevestigd. Binnen korte tijd behoorden vele niet-katholieken tot zijn klantenkring. Dagelijks, weer of geen weer, bezorgde hij de bestellingen per transportfiets huis aan huis. Later in zijn loopbaan bestelde hij per transportfiets met motortje, brommer en tenslotte per auto.

Bruiloft

Als kind logeerde Arend vaak met zijn ouders bij familie in Nijkerk. Hun buurman, onderwijzer Kragt, had een dochter, Hermine genaamd. Op 6-jarige leeftijd, voor het eerst buiten na een zware griep, nam vader Van Zoeren haar eens mee uit wandelen, niet wetende dat zij later, na zijn dood, zijn schoondochter zou worden! Want het duurde uiteraard nog vele jaren voor Arend haar ten huwelijk zou vragen. Tot hun huwelijk in 1937 werkte zij op kantoor bij een houthandel in Nijkerk en later jarenlang met veel plezier als secretaresse van de econoom Dr Oudemans, die in Putten een prachtig pinetum had (tuin met vele soorten naaldbomen).

Na drie jaar hard werken draaide de door Arend begonnen slagerij zodanig dat hij in het huwelijk kon treden met Hermine, op voorwaarde dat zij de werkzaamheden van het slagersknechtje zou overnemen (dat spaarde weer een salaris van f 3,- uit) en zeer, zéér zuinig met het huishoudgeld zou omspringen. Ze maakten lange dagen: 's morgens ging de winkel om 8.00 uur open en de sluitingstijd was 's winters 20.00 uur en 's zomers 21.00 uur. Op zaterdag waren de sluitingstijden resp. 22.00 en 23.00 uur.

Dienstmeisje liep op alle dag

In het laatste oorlogsjaar werd het vlees erg schaars, doch Arend wist in Nijkerk nog wat op de kop te tikken en bedacht

De slagerij aan de Stationsstraat.

hiervoor 'n list. Het was verboden vlees te vervoeren en het zou bij ontdekking door de Duitsers in beslag worden genomen. De controle hierop was erg zwaar, want ook bij de Duitse Wehrmacht was voedselschaarste. Arend toog met het dienstmeisje naar Nijkerk, over zijn arm de dienstgedane positie-mantel van zijn vrouw. U begrijpt het al..... een kussensloop, gevuld met vlees, gerangschikt op de juiste plaats, werd met veiligheidsspelden om de nek van het dienstmeisje gehangen en met de mantel bedekt. Op weg naar het station van Nijkerk, leek het erop dat ons dienstmeisje plots moest bevallen! Enkele veiligheidsspelden raakten in het ongereede, waardoor de inhoud van de kussensloop begon te schuiven. Het meisje, eerder wit van schrik dan van barensweeën, wist haar spel te spelen en zeeg net op tijd neer op 'n wachtbank ter plekke. Uit het zicht van de vijand, die overal op de loer lag, werd het zaakje weer op de juiste plaats gebracht en de thuisreis kon worden voortgezet. Onderweg naar Utrecht bleek nogmaals hoe overtuigend het dienstmeisje haar rol speelde, want in de overvolle trein werd haastig een plaatsje voor haar vrijgemaakt; de slager kon blijven staan.

Kroepoek van schone pens

Van Zoeren, als altijd met alle nieuwtjes op de hoogte, had vernomen dat een Indisch gezin naar Vleuten zou verhuizen. Op de dag van aankomst trok hij zijn nette slagerstenuw aan en in de kruidenierswinkel van Steenbeek, 'over het spoor', wachtte hij hun komst af. Het

was een snikhete dag. "Daar zijn ze", dacht hij en zorgde ervoor dat hij ze quasi toevallig passeerde, om 'spontaan' zijn hulp aan te kunnen bieden bij het dragen van de bagage. Kennelijk heeft hij daarbij een goede indruk gemaakt, want de familie is trouw klant gebleven tot aan de opheffing van de slagerij in 1970. Overigens had hij speciaal op hun verzoek altijd schone pens in voorraad, die ze gebruikten om kroepoek van te maken.

Vleuten breidde steeds verder uit en omstreeks 1965 was Arends wijk in De Meern geen strikte noodzaak meer. Na een barre winter hakte hij de knoop door en beëindigde de huis-aan-huis-bezorging na 30 jaar. Vijf jaar later, hij was toen 64 jaar, pensioneerde hij zichzelf en verhuisde later naar een pand in de Stationsstraat, tegenover Café-Restaurant Vallen. Zijn zoon Ad kocht de oude slagerij en verbouwde een en ander tot de huidige kapsalon.

De 'dode' herrees

De nu volgende anekdote, door Van Zoeren op de meest smakelijke wijze verteld, leek ons een mooie afsluiting van dit artikel.

De doodgraver van de Hervormde kerk, had op een koude winterdag een begrafenis en omdat het delven van een graf, in bevroren grond, zwaar werk was, hadden twee van zijn vrienden hem daarbij geassisteerd en ze zouden hem ook komen helpen bij het dichten van het graf. Na de begrafenis had de doodgraver als gebruikelijk met de collectezak bij het hek van de begraafplaats ge-

Huwelijksfoto van het echtpaar van Zoeren-Kragt in 1937.

staan. De doodgraver nam de collectezak (!) en besloot zich voor het dichten van het graf nog even 'grondig' te gaan warmen in het tegenovergelegen café (nu de Brouwerij). Na een paar glaasjes begaf hij zich weer naar het kerkhof. Zijn vrienden waren er nog niet. 'Diep in de put', vanwege de kou, zocht hij de beschutting van het lijkenhuisje op, waar hij zich, lichtelijk daar de alcohol beneveld, te ruste legde op de baar. Het lijkkleed voor over de doodkisten, trok hij behaaglijk over zich heen en al spoedig was hij in diepe slaap. De twee vrienden, bij de begraafplaats aangekomen, verbaasden zich over zijn afwezigheid. Ze besloten alvast met het karwei te beginnen, dan kregen ze het tenminste niet koud. Ze openden nietsvermoedend de piepende deur van het lijkenhuisje, waar het gereedschap werd bewaard, en de doodgraver ontwaakte. Beiden schrokken zo verschrikkelijk bij het aanschouwen van deze 'herrijzende dode', dat ze het op een lopen zetten. De doodgraver spoedde zich achter hen aan, maar hoe harder hij ze terugriep, des te harder renden zij weg. De bangerikken werden tot hun ergernis nog vaak, op spottende wijze, aan dit voorval herinnerd.

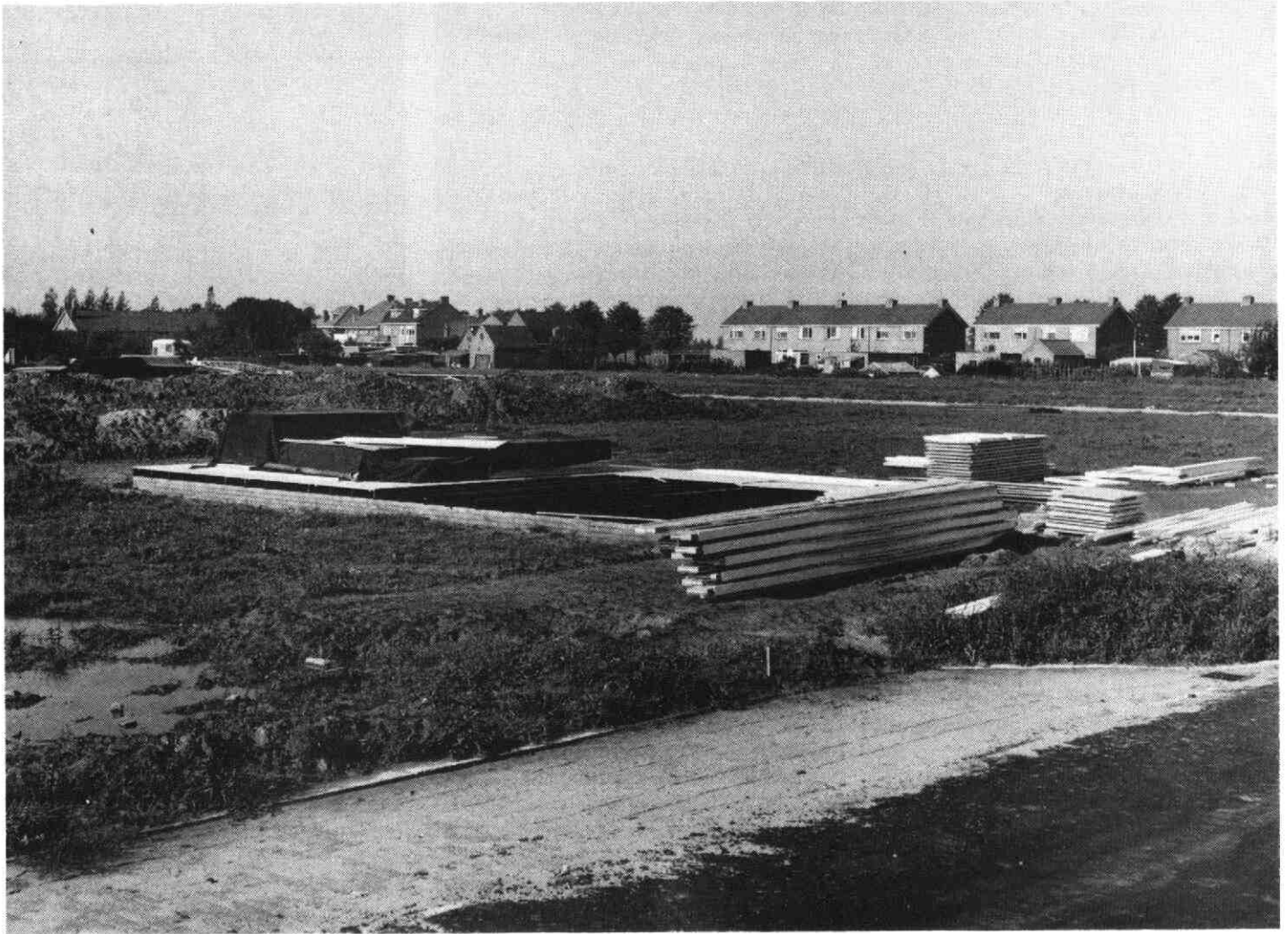
Vanaf deze plaats onze hartelijke dank aan het echtpaar Van Zoeren en hun zoon Ad, voor hun enthousiaste medewerking aan de totstandkoming van dit artikel.

Interieur slagerij 1965.

Van links naar rechts: mevrouw van Zoeren, de slager, hun zoon Kees, die ook slager is geworden.

Een dorp verandert .....

Ooit heb ik ergens in De Meern bijgaande foto gemaakt. Wie weet nog wat de planken op de voorgrond tot resultaat hebben gehad en wààr dat is geweest?

De redactie is benieuwd naar uw antwoord. KBN.

Het centrum van Vleuten in de zomer van 1967

Luchtfoto middenpagina

Het dorpscentrum van Vleuten vertoonde in de zomer van 1967 een chaotische aanblik. Tientallen oude huizen waren al gesloopt en vele andere stonden leeg en onttakeld op sloop te wachten. Maar de nieuwe Hindersteinlaan was al aangelegd dwars door een gebied dat enkele jaren daarvoor nog weiland was. Voor echte oude Vleutenaren is deze foto allesbehalve oud, maar voor de overwegend "nieuwe" bewoners van de wijken Hinderstein, Nieuwe Vaart en Odenvelt is het misschien best leuk om eens te zien hoe bijna twintig jaar geleden het hele centrum een verwarrende mengeling was van oud en nieuw.

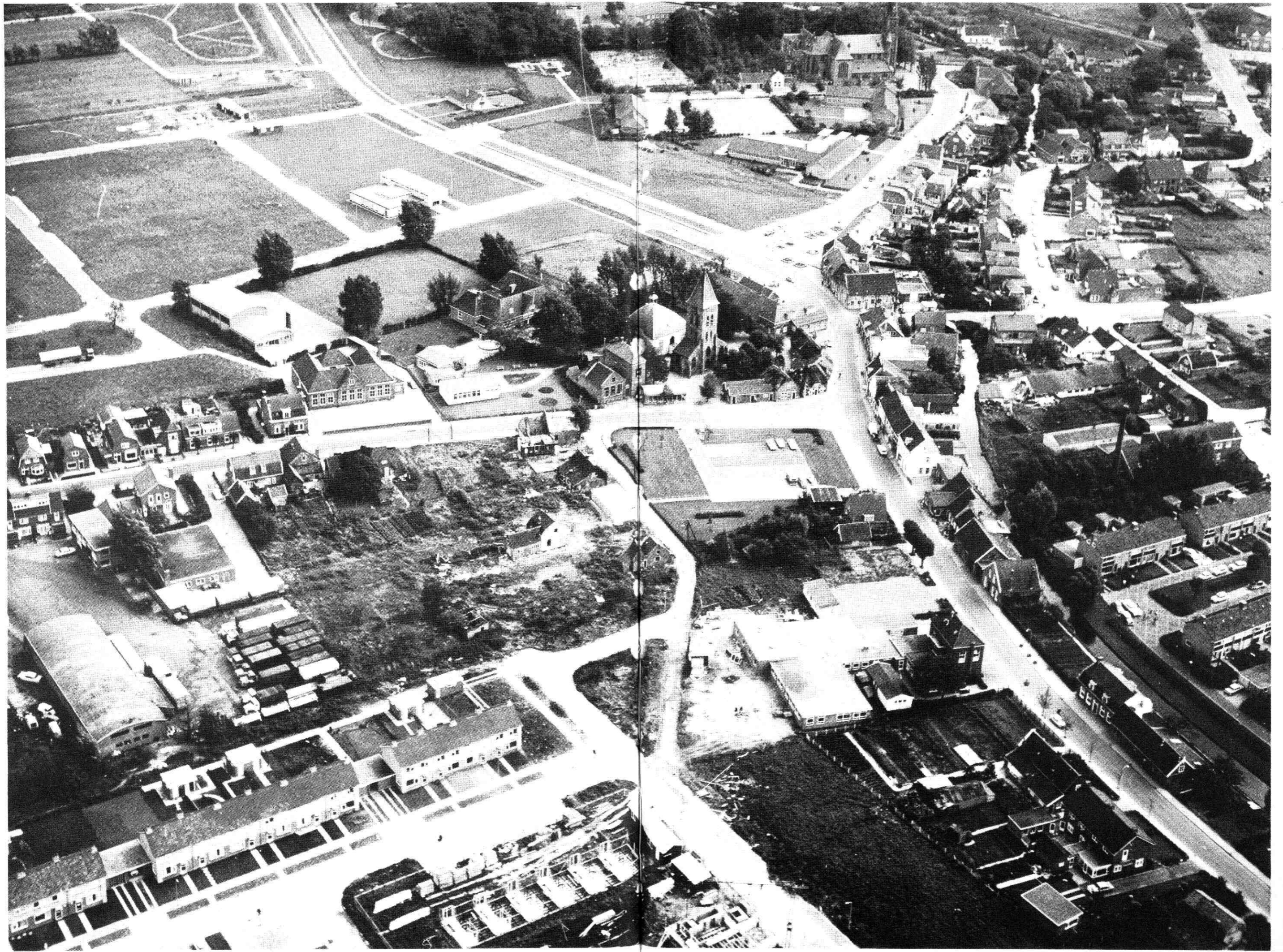
Laten we de foto eens rustig bekijken.

Links onder zien we de Herman Heyermansstraat waarvan de eerste huizen net bewoond zijn. Die bewoners moesten wel een hele gekke slinger maken om het dorpscentrum te bereiken want de Nieuwe Vaart (we bedoelen nu de straat van die naam) liep nog niet door tot de Schoolstraat. Over een tijdelijk straatje kregen ze aansluiting op het aloude Haarpad dat wèl op de Schoolstraat uitkwam. Het Gemeentehuis aan de Dorpsstraat was zojuist uitgebreid met de lage vleugels waar nu (nog) Gemeentewerken is gehuisvest. Waar nu de Rabobank annex Muziekschool staat wachten enkele woningen op de sloop. Wat nu gebouw "De Schakel" heet was op de foto nog St Willibrordusschool en deze zag er nog precies zo uit als onze roemruchte Vleutenaar Kees Valkenstein haar had gekend.

Aan de Hindersteinlaan staan kaal en eenzaam tegenover elkaar het Medisch Centrum en de bungalow van (oud) gemeentesecretaris Zwartkruis. Anecdote: Toen hij er pas woonde en de beplanting van zijn tuin slechts zo'n anderhalve meter hoog was, schijnt een vriendelijke relatie, bij hem op bezoek en geïmponerd door de riante behuizing, uitkijkende op het nog zeer zichtbare kerkhof achter zijn woonkamer, opgemerkt te hebben: "Noem je nu je huis villa Zerkzicht?"

We laten het hierbij. Over de foto is natuurlijk nog veel meer te vertellen al was het alleen maar over de bebouwing rondom de oude dorpskerk. In een volgend verhaal, ook weer met foto's, kom ik daar nader op terug.

Klaas B. Nanning.

Het grondbezit van de Heren van Voorn

De Heren van Voorn hebben in de loop der tijd aardig wat landerijen in eigendom verkregen. Bestudering van het archief van het Huis Voorn (in bezit van de tegenwoordige eigenaar en bewoner J. A. F. van Seumeren) geeft een goed beeld van het hele proces van koop, vererving, verkoop en terugkoop tot ongeveer het midden van de vorige eeuw. Een kadastrale kaart van 7 juli 1846 toont de toestand in volle glorie, toen er nog geen sprake was van Merwedekanaal, Utrechtse stadsuitbreiding, Amsterdam-Rijnkanaal en Rijksweg 2. Ik zal het ontstaan van deze toestand schetsen en vervolgens nagaan wat er daarna gebeurde. Maar eerst moeten een paar essentiële begrippen worden toegelicht.

door

Dr D. W. Gravendeel

Feodale eigendom

In vroeger tijden kon een vorst zijn gezag slechts handhaven als hij rekenen kon op de "raad en daad" van een aantal getrouwe vazallen. De raad bestond in het adviseren in moeilijke kwesties, de daad in het te paard opkomen voor de krijgsmacht indien zulks nodig was. Omgekeerd moest de vorst zijn vazal bescherming verlenen, maar hem vooral in staat stellen zijn verplichtingen na te komen. Dat laatste kon slechts door hem inkomsten te verschaffen en dus gaf de

vorst hem land "in leen", waaruit hij die inkomsten trekken kon. De vazal (leenman) moest zijn vorst (leenheer) "hulde" of "manschap" doen, vervolgens moest hij hem trouw zweren, waarop hij door hem beleend werd met een stuk grond, een ambt, tolrechten, e.d. Aanvankelijk kon de leenman niet eigenmachtig over zijn leen beschikken, noch was het vanzelfsprekend dat zijn nakomelingen dezelfde rechten als hij zouden hebben. Naarmate echter de basis van het leenstelsel (raad en daad) zijn praktische waarde verloor, traden

er voor de vorst andere personen en instanties in de plaats, de erfelijkheid deed haar intrede en tenslotte mocht de leenman zijn leen zelfs vervreemden door verkoop of schenking.

Het leenstelsel werd in Nederland afgeschaft bij art. 25 van de Burgerlijke en Staatkundige Grondregels van de Staatsregeling van 1798. Tot dat jaar moest bij elke mutatie in het leenmanschap nog "eed, hulde en manschap" worden gedaan aan de leenheer, waarop een nieuwe leenbrief werd uitgegeven.

Huize Voorn, gebouwd in 1871 nadat in 1850 het kasteel gesloopt was. Links achter het huis is een klein stukje van het koetshuis te zien; er tegenover staat de sluiswachterswoning. In de berm tussen straatweg en Leidse Rijn loopt het jaagpad aan de zuidzijde van het water, om zich vervolgens over de brug aan de noordzijde ervan voort te zetten.

Foto A. van Groeneveld, ca 1910; Rijksarchief Utrecht, Top. Atlas.

De achtereenvolgende bezitters van de ridderhofstad Voorn

1160	Willem van Voorne Gerard van Voorne (zoon van Willem) Gerard van Voorne (zoon van Gerard)	2 - 12 - 1690	Francois d'Hemony (zoon van Francois) + 1726
1242	Gerard Taetse van Voorne (zoon van Gerard) Willem van Voorne (zoon van Gerard) Gerard van Voorne (zoon van Willem) Willem Taetse van Voorne (zoon van Gerard) Gerard van Voorne (zoon van Willem) Albert van Voorne (zoon van Gerard) Gerard van Voorne (zoon van Albert)	20 - 12 - 1726	Bernard Joseph van Kuyck + 1730
		27 - 7 - 1730	Theodora Bernardina van Kuyck (dochter van Bernard)
		20 - 12 - 1731	Pieter Theodoor van Herzeele + 1743
		24 - 1 - 1735	Jan Sadelijn + 1739
		2 - 5 - 1740	Jan Jacob Sadelijn (zoon van Jan)
		14 - 10 - 1743	Diderik van Lockhorst + 1755
		28 - 10 - 1756	Johanna Maria van Lockhorst (dochter van Diderik) + 1783
22 - 12 - 1456	Zweder van Voorn (broer van Gerard) + 1475	11 - 2 - 1765	Petrus van der Hage
25 - 5 - 1473	Gheret van Voorn (zoon van Zweder) + 1497	31 - 3 - 1797	Petronella Sibilla Sadelijn (weduwe van Petrus) + 1819
11 - 2 - 1497	Hillegond van Voorn (zuster van Gheret) + 1547		
8 - 6 - 1546	Lubbert van Parijs van Zuydoort + 1607	17 - 2 - 1818	de jonkvrouwen Jacqueline Cornelia van der Dussen Charlotte Ulrica van der Dussen Lucretia Elisabeth van der Dussen
1607	Johan van Parijs van Zuydoort (zoon van Lubbert)		
13 - 4 - 1609	Tyman van Parijs van Zuydoort (zoon van Johan) + 1632	30 - 9 - 1819	Anthonie Mangelaar Meertens
12 - 4 - 1612	Cornelis van Rosandt	2 - 7 - 1829	Johanna Hendrica Catharina Slengarve (weduwe van Anthonie)
3 - 10 - 1616	Cornelia de Malapert, vrouw van Jacob Godin + 1634	27 - 10 - 1831	Henri George Ferdinand Meertens (zoon van Anthonie) + 1868
18 - 7 - 1635	Maria Godin (dochter van Cornelia), vrouw van Pieter van Panhuys + 1663	16 - 9 - 1868	Henri Willem Meertens (zoon van Henri George Ferdinand) + 1902
3 - 10 - 1640	Bartholomeus van Panhuys (zoon van Maria Godin) + 1676	20 - 12 - 1902	Suzette Amelia Martens (nicht van Henri Willem)
4 - 10 - 1647	Johan Lodewijk van Panhuys	18 - 5 - 1922	Jan Willem Antoni Barchman Wuytiers (kleinzoon van Suzette)
12 - 3 - 1683	Francois d'Hemony + 1690	12 - 10 - 1951	Johannes Anthonius Franciscus van Seumeren

Allodiale eigendom

Deze eigendom was niet "leenroerig". De eigenaar kon er dus vrij over beschikken. Dat wil echter niet zeggen dat er, aan onder deze vorm van eigendom vallende landerijen geen zg. beperkt zakelijke rechten zouden kunnen kleven. Men kende ook vroeger al de erfpacht, het recht van overpad, het tiendrecht, de hypotheek, e.d.

Vaak was de oppervlakte van de in leen verkregen grond niet bepaald groot; bij Voorn in engere zin hoorde bv. slechts "een halve hoeve lands", d.i. ongeveer 6,8 ha. Het is dus geen wonder dat de leenman zijn bezit trachtte te vergroten door meer leengoederen te verwerven of door grond onder zijn persoonlijke eigendom te brengen.

De Heren van Voorn

Hoewel er van Voorne's bekend zijn sinds het midden van de 12de eeuw, dateert de vroegst bekende beleningsbrief van 22 december 1456; toen werd Zweder van Voorn met het goed beleend. Het is ook deze Zweder die in alle latere beleningsacten wordt genoemd. De lezer gelieve daarom de eerste tien namen van de in dit artikel opgenomen lijst van bezitters met reserve te bezien; ik nam ze volledigheidshalve op.

Zoals boven beschreven werd het leenstelsel in 1798 afgeschaft, waarmee ook in feite het verschil tussen feodale en allodiale eigendom kwam te vervallen. Werd er vroeger in het algemeen nog angstvallig voor gewaakt dat bij overdracht het leen intact bleef, nadien was

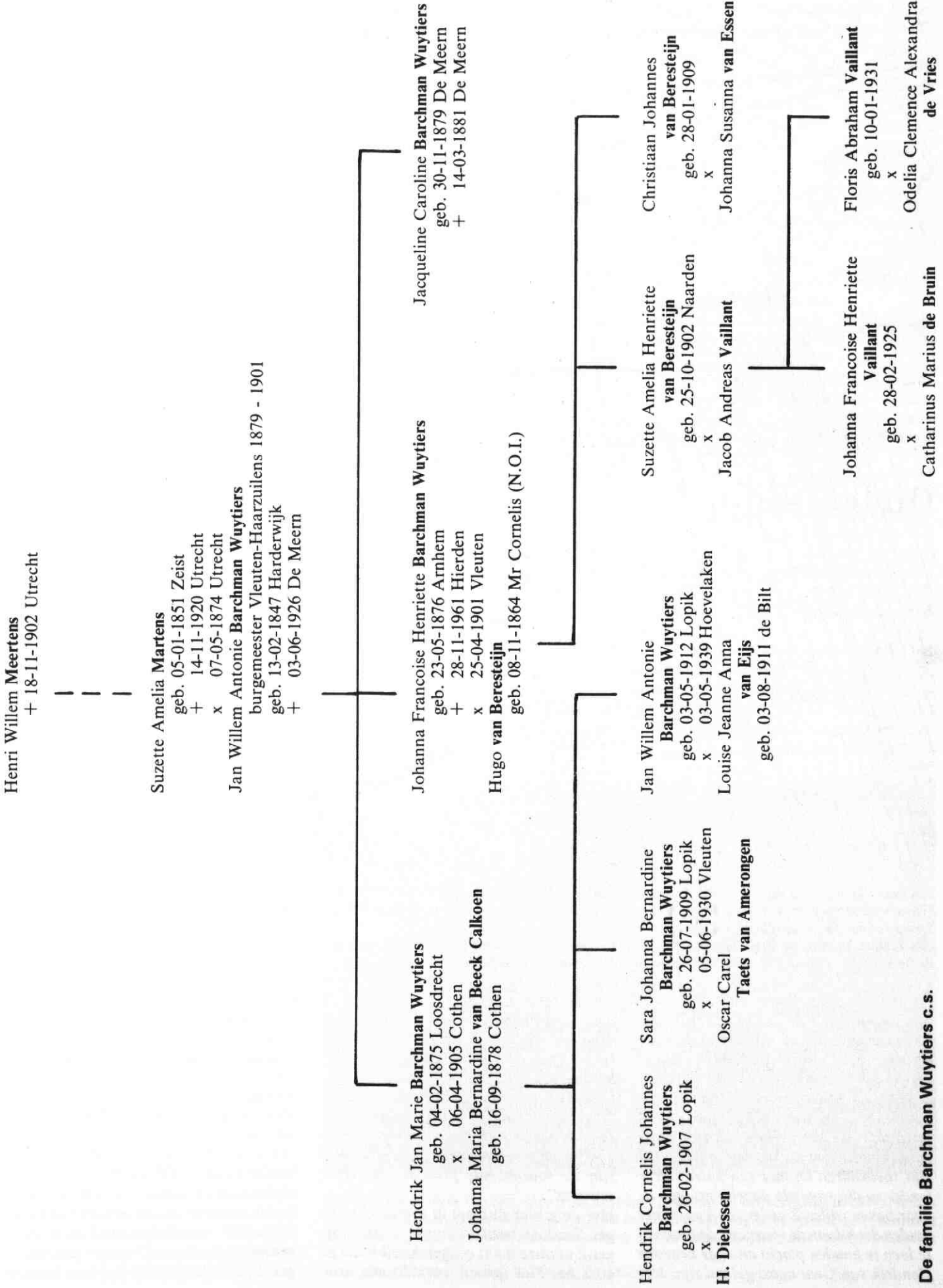
dat niet meer het geval.

Van een "geslacht" van Heren van Voorn is in de verste verte geen sprake; bij vele overdrachten kwam geen familiërelatie te pas.

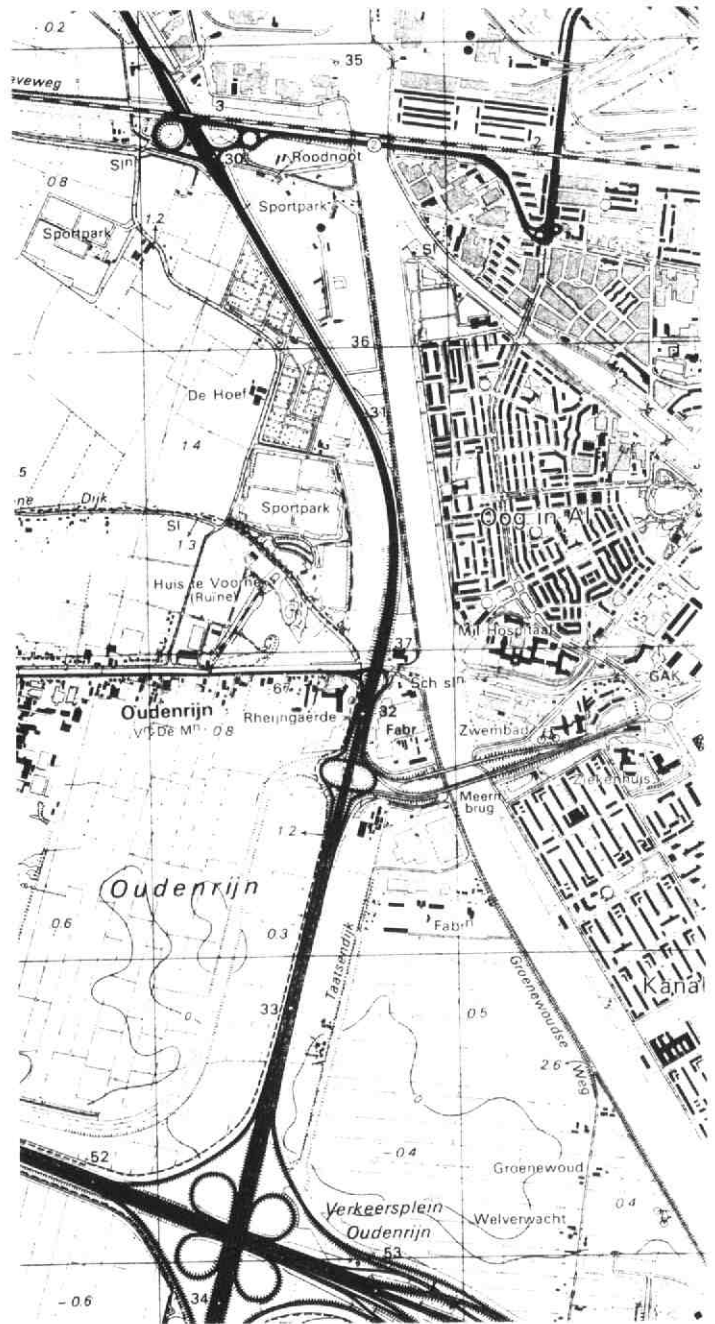
Naast de eerdergenoemde lijst geef ik een apart overzicht van de na Henri Willem Meertens komende bezittersfamilie Barchman Wuytiers c.a.; in deze familie werd het bezit door vererving verdeeld om tenslotte geheel vervreemd te geraken.

De kern van Voorn (het leengoed)

De ridderhofstad Voorn met zijn directe omgeving behoorde vanouds aan het kapittel van Oudmunster te Utrecht en het was de proost van dit kapittel die de elkander opvolgende leenmannen of

De familie Barchman Wuytiers c.s.

Het linker kaartje (schaal 1 : 25.000) is een fragment van de Topografische Kaart van 1879 (herdruk). De percelen die eigendom waren van de Heren van Voorn zijn gerasterd; de gegevens daarvoor zijn ontleend aan de in de inleiding genoemde kadastrale kaart. Het eigenlijke leengoed Voorn is voor de duidelijkheid wit gelaten.

Het rechter kaartje, op dezelfde schaal, is een fragment van de recente Topografische Kaart.

Beide kaartjes beslaan exact hetzelfde gebied en het is dus niet moeilijk een vergelijking te maken.

-vrouwen steeds van een nieuwe leenbrief voorzag. Het is opmerkelijk dat de omschrijving van het leen in de laatste leenbrief (17 december 1796) woordelijk gelijk is aan die in de vroegste in het huisarchief voorkomende (23 januari 1537 en 31 juli 1537). Beleend werd met "de hofstede en huizinge, duifhuis, molen en manschap te Voorn, met al zijn toebehoren en met een halve hoeve lands, zo die vanouds daarbij gelegen is, daar boven wijlen Zweder van Voorn met landen die hij van de voornoemde proosdij te leen te houden placht en daar beneden Hendrik van Gent naast geland zijn. Met

het dagelijks gerecht, tins en tienden, zo die gelegen is bij de stad Utrecht. En nog 4 morgen land, geheten de Nesse, 't gerecht, tins en tienden, gelegen in het kerspel van Vleuten, daar boven naast geland zijn de Heren van St Marie te Utrecht, met de Oudenrijnsedijk besloten, en beneden de voornoemde Zweder van Voorn met landen die hij te leen hield van de voornoemde proosdij van Oudmunster".

Het ging hier dus om in totaal 12 morgen feodaal bezit (1 hoeve = 16 morgen); in onze maat omgerekend is dat ca 10,2 ha. Het gebied vormde een drie-

hoek met als basis de Leidse Rijn. De noordoostelijke begrenzing was de sloot achter het park Voorn en de noordwestelijke de sloot naast de tegenwoordige oprijlaan naar de ruïne van het kasteel.

De bovengenoemde Zweder van Voorn was een eerdere (de eerste?) leenman van zowel de ridderhofstad Voorn als van de Nesse en hij wordt dus tweemaal als belender vermeld. "Boven" betekent bovenstrooms of stroomopwaarts en "beneden" benedenstrooms of stroomafwaarts; de termen kunnen dus in dit geval vertaald worden met oost en west.

De rivier waar men zich hier vanouds naar richtte, was de Oude Rijn, waarvan de sloot achter park Voorn als een waterhoudende restgeul moet worden beschouwd.

Met de Heren van St Marie worden bedoeld proost en deken van het kapittel van St Marie te Utrecht, dat eigenaar was van het Strijland, gelegen ten noordoosten van Voorn.

Aan dit leengoed werd door de Heren en Vrouwen van Voorn eigen of allodiaal goed toegevoegd, maar daarover later.

Het eigenlijke leengoed werd door Henri Willem Meertens vermaakt aan zijn nicht Suzette Amelia Martens, de vrouw van Jan Willem Antonie Barchman Wuytiers.

Bij de scheiding van de nalatenschap van Suzette, op 18 mei 1922, werd het toebedeeld aan haar kleinzoon Jan Willem Antonie Barchman Wuytiers: *"het adelijk landgoed en de ridderhofstad het huis te Voorn, met koetshuis, stalling, boerenwoning, duiventoren, weiland, water, bosch, boomgaard, moestuin en wegen, staande en liggende te Vleuten aan den Leidschen Rijn bij den Stadsdam, met twee huizen aan den Kerkweg en de Krommelaan"*. De totale oppervlakte van het legaat bedroeg 18 ha 29 a 55 ca; de landen ten westen van Voorn waren er onder begrepen.

Op 20 juni 1947 verkocht Jan Willem aan de gebroeders Rijkssen o.a. het uiterste oostelijke puntje van de buitenplaats Voorn, terwijl dat bij een aanvullende verkoop op 29 december nog werd vergroot.

Vervolgens verkocht hij, eveneens aan de gebroeders Rijkssen, o.a. de Voornse Steeg, die in de koopacte staat omschreven als *"houtwal"*, maar die vroeger ook wel bekend stond als de *"kromme laan"*. Deze steeg of weg was niets anders dan de *"Oudenrijnsedijk"* die *"de Nesse"* besloot en de grens vormde met het land van de Heren van St Marie. Jan Willem zal zich niet gerealiseerd hebben dat zijn voorzaten een zware en langdurige juridische strijd hadden gevoerd om het bezit van die Voornse Steeg; in een volgend artikel hoop ik daarop dieper in te gaan.

De verkoop van die houtwal en de bovengenoemde oostelijke punten betekende wél dat er gedeelten van het oude leengoed werden vervreemd.

Jan Willem verkocht tenslotte op 12 oktober 1951 de buitenplaats Huize Voorn, die toen nog 7 ha 93 a 70 ca groot was, aan Johannes Anthonius Franciscus van Seumeren, directeur van de Verenigde Utrechtse IJzerhandel

NV, waarna het goed op 24 maart 1956 tot diens privé-bezit werd.

De grond ten westen van Voorn was al eerder in andere handen overgegaan.

De grond ten westen van Voorn

In een vorig artikel vertelde ik reeds dat een zekere Jan Petersz. op 22 september 1585 een pachtcontract afsloot met de toenmalige Heer van Voorn, Lubbert Adriaensz. van Zuydoert. Hij pachtte toen o.a. 6 morgen land, gelegen aan de Oude Rijn onder het gerecht van Vleuten, *"streckende uit de Heycoper Vliet tot de Steech van Voorn, zo daar Lubbert van Zuydoert zelf boven en Steven van Rossum beneden geland zijn"*. Dit land had vroeger toebehoord aan de Carthuizen; wij moeten het situeren westelijk langs de tegenwoordige oprijlaan. Volgens een koopcontract van 23 maart 1616 blijkt de Heer van Voorn dan óók in het bezit te zijn van 2 morgen vrij land *"met een huizinge wesende vanouds een herberge"* staande aan de Stadsdam. Het archief van Voorn geeft geen uitsluitel omtrent het tijdstip waarop deze eigendommen verkregen zijn.

Het terrein werd begrensd door de oprijlaan naar het kasteel, de Voornse Steeg, de Burgemeester Verderlaan en de Zandweg.

In het kader van woningbouwplannen langs de Burgemeester Verderlaan, verkocht Jan Willem Antonie Barchman Wuytiers in 1944 een strook grond van 28 meter diep langs die laan. De grond

was in percelen verdeeld en er waren mensen die meer dan één perceel kochten. Er werd kennelijk in *"belegd"*.

Op het aan Barend Hartsuiker verkochte stuk grond, dat lag op de hoek van de Burgemeester Verderlaan en de Groenendijk, stond het oude tolhuis. Dit huis werd op 8 mei 1947 door de gemeenteraad van Vleuten onbewoonbaar verklaard.

Jan Willem ging door met uitverkopen en op 31 december 1948 droeg hij aan de gebroeders Rijkssen de eigendom over van alle resterende grond tussen het Strijland en de Zandweg, inclusief de Voornse Steeg (zie boven).

De op de grond staande *"tuinmanswoning met stalling"* was eveneens in de koop begrepen, maar de verkoper behield daarvan het vruchtgebruik zolang het huis bewoond werd door de kweker Jacobus Gerssen. Dit vruchtgebruik werd op 12 april 1949 aan Gerssen zelf overgedragen.

Deze Jacobus Gerssen (geboren 3 februari 1894 te Vleuten) was getrouwd met Margaretha Andrina Oskam (geboren 1 januari 1906 te Utrecht). Hij was een zoon van Gerrit Gerssen (geboren 2 mei 1855 te Vleuten) en Jenneke den Oudsten (geboren 14 maart 1859 te Linschoten). Gerrit was tuinbaas op Voorn.

In het huis naast het herenhuis, het vroegere koetshuis daarvan, woonde een broer van Gerrit, Willem Gerssen (geboren 8 juli 1857 te Vleuten), getrouwd met Teuntje Schaap (geboren 20 februari 1864 te Zeist). Een dochter van

Het huis van Willem Gerssen. Het is als koetshuis gebouwd bij het herenhuis in 1871. Nadien maakte het diverse verbouwingen door. Op de foto is de plaats nog te zien van de grote deuren in de westgevel; daar werd later een kleinere deur met bovenlicht ingezet. Het raampje ernaast is van een opkamertje.

Foto uit ca 1920; eigendom W. Stoof, De Meern.

dit echtpaar, Geertje (geboren 9 april 1902 te Vleuten), was dienstbode bij de "baron". Zij trouwde met Johannes Stoof (geboren 31 juli 1898 te Kamerik). Op 9 april 1953 verkocht Jan Willem het huis aan de zoon van deze mensen, Cornelis Willem Stoof, getrouwd met Adriana Quartel. De beide laatsten wonen er nu nog.

Waarschijnlijk staat het zoëven genoemde huis op de plaats van de in het koopcontract van 1616 genoemde "herberge".

Niet in de koop begrepen was het huisje dat, niet ver van de Groenendijk, op de Vooronse Steeg stond en dat op 25 juli 1945 door Jan Willem was verkocht aan Theodorus Tonen, melkhandelaar te De Meern. Theodorus was op 24 maart 1891 te Vleuten geboren; hij was getrouwd met Janna Martina Wilhelmina Kooper (geboren 31 augustus 1894 te Utrecht).

Tonen verkocht het huis op 3 juni 1957 aan de melkslijter Mattheus Anthonius van Wijk (geboren 22 januari 1899 te Utrecht), getrouwd met Maria Claessens.

De Burgemeester Verderlaan kreeg deze naam in een raadsvergadering van 29 juni 1938 en wel op verzoek van de bewoners van de Groenendijk. Op 26 februari 1937 had de gemeente reeds het

Het huisje van Theodorus Tonen op de Vooronse Steeg of Kromme Laan. De jongen met de kar staat op de Steeg of "Oudenrijnsedijk". Links achter het huis loopt de sloot die een restgeul is van de Oude Rijn. Het water rechts is een sloot die óók langs de dijk loopt en die in verbinding staat met de gracht rond de ruïne van het kasteel.

Foto van 1929 uit de Katholieke Illustratie van dat jaar.

Eerder gepubliceerd op de titelpagina van ons blad, jaargang 4 nummer 4.

onderhoud van de oorspronkelijk particuliere weg zijnde Kerkweg overgenomen van Jan Willem Antonie Barchman Wuytiers, bij welke gelegenheid ook de tol was opgeheven.

Het eeuwenlang bestaan hebbende particuliere karakter van de weg is te verklaren uit het feit dat de weg oorspronkelijk een "overpad" is geweest ten behoeve van eigenaar en huurder van de hofstede Het Strijland. Zij konden daarmee komen "van den Achterdijk tot op 't Zandpadt aan den Rijn".

In 1956 liet de uitgever Petrus Hubertus Bogaard het oog vallen op de grond tussen Groenendijk en Zandweg, ten westen van de oprijlaan naar de ruïne. Hij stond voor de taak de versnipperde eigendom weer in één hand te brengen, wat hem werd vergemakkelijkt omdat de woningbouwplannen niet doorgingen. In juni van dit jaar kocht hij de percelen langs de Burgemeester Verderlaan van de diverse eigenaren en op 29 november de grond van de heren Rijksen.

Bogaard verkocht de grond op 6 maart 1957 aan Uitgeverij Het Spectrum NV, maar behield voor zich een stuk van ongeveer 4,4 ha dat zich vanaf de Groenendijk over ca 300 meter uitstreckte langs de Burgemeester Verderlaan en ca 145 meter breed was.

Het Spectrum verwierf op 7 mei 1958 de eigendom van het huisje van van Wijk, dat vervolgens gesloopt werd.

Op het aan de Zandweg grenzende gedeelte van de grond verrees het gebouw van Het Spectrum, terwijl op het noordoostelijkste perceel een bungalow werd gebouwd; deze bungalow werd door Bogaard op 18 april 1967 van Het Spectrum gekocht, met inbegrip van de houtwal, het huis van Gerssen en de grond tussen het door hem in 1957 behouden perceel en het eigenlijke terrein van Voorn.

Bogaard verkocht op 2 september 1976 zijn gehele privé-bezit van ca 6 ha aan de Gebroeders de Gier, Bouw- en Aannemingsmaatschappij BV, die het noordelijke gedeelte op 23 augustus 1983 overdeden aan Cornelis Johan Aandewiel.

In de bungalow en de oude boerderij van Gerssen is nu de ATC (Aandewiel Trading Company) gevestigd, terwijl op de grond eromheen een golfterrein is aangelegd.

Op het door de Gier behouden zuidelijke gedeelte vindt op het ogenblik door hem nieuwbouw plaats; daar komt het kantoor van de VNU-verkoopgroep (VNU = Verenigde Nederlandse Uitgeversbedrijven), tot nu toe gehuisvest aan het Strijkviertel.

Tussen Leidse Rijn en Groenendijk

Ten noordoosten van het goed Voorn lag een gebied, dat in het westen en noorden werd begrensd door de Groenendijk en in het zuiden door de Leidse Rijn. In het oosten werd de grens gevormd door het verlengde van de Galecopperdijk (ter hoogte van den Hommel). Loodrecht op de Leidse Rijn liep daar "zeke dijkje" het land in, waaruit na 350 meter een weg zich afsplitste, die innoordelijke richting aansloot op de Groenendijk.

De oppervlakte van het gebied was ca 54 ha en het zou in de loop der tijd geheel in handen komen van de Heren van Voorn.

Verlengt men in gedachten de Taatsendijk tot deze de Groenendijk zou bereiken, dan is daarmee een onderverdeling tot stand gekomen.

De gronden ten westen van die lijn stonden bekend als het Strijland; zij waren eigendom van het kapittel van St. Marie te Utrecht. Het zuidelijkste, aan de Leidse Rijn grenzende perceel daarvan had de naam Wielboomgaard.

Op 26 augustus 1738 verkocht het kapittel van St Marie aan Jan Sadelijn, Heer van Voorn, "de hofstede, huysinge off boerewooninge met agterhuijs, drie bergen, een schaapschuur, wagenschuur, bakhuijs en draffkuijl, mitsgaders de bepotinge van een boomgaard, met 30 morgen 321 roeden thienfvrij land, gelegen op Strijland onder het gerecht van Catharijne en het Lijnpad, achter het huis Voorn, laatst gebruikt en bewoond door Cornelis Backer".

De Wielboomgaard was onder die koop niet begrepen. Die werd pas op 30 oktober 1821 door de toenmalige Heer van Voorn, Antonie Mangelaar Meertens, op een verkoping van 's Lands Domeinen aangekocht: "een perceel boomgaard en bouwland, gelegen ten noorden van de rivier de Rijn, op het Strijland, groot 4 morgen 550 roeden, herkomstig van het voormalig rentambt St Marie, verhuurd aan Aart Uiterwaal. Op dit perceel staat een bouwhuis en twee schuren, zijnde het eigendom der pachter".

Op 12 januari 1856 verpachtte Henri George Ferdinand Meertens aan Jan Oskam, landbouwer, wonende op de na te melden hofstede "eene hofstede genaamd Het Strijland, bestaande in woonhuis met stalling, schuur, berg en bakhuis, met bouw-, wei-, boomgaard- en boschland, te zamen groot 51 bunders 1 roede 10 ellen". Oskam pachtte, behalve bijna het gehele Strijland, ook de gronden onder Jaffa en Oudenrijn (zie verder). De verbinding tussen zijn boerderij en de Oudenrijnse grond liep via de

Kerkweg (de latere Burgemeester Verderlaan) en de brug bij de Stadsdam.

Ten oosten van de bovenbedoelde denkbeeldige lijn Taatsendijk-Groenendijk lag een ander met name bekend stuk grond, nl. de Guldenhoeve. Op 19 november 1821 kocht Antony Mangelaar Meertens van Cornelis Maria van Hengst (de oorspronkelijke eigenaar was het kapittel van Oudmunster) "13 bunders 62 roeden 50 ellen (16 morgen oude maat) bouwland, onder de gemeente Utrecht in de Hooge Weide, genoemd de Guldenhoeve, strekkende vóór uit den Rijn tot achter aan den Groenendijk". Deze Guldenhoeve was dus niet alleen kennelijk goed bouwland maar ook letterlijk een hoeve (1 hoeve = 16 morgen!).

De resterende grond binnen het voor ons van belang zijnde gebied werd door twee, elkander opvolgende Heren van Voorn aangekocht.

Op 30 oktober 1821 kocht Antonie Mangelaar Meertens op meervermelde verkoping van 's Lands Domeinen "een perceel bouwland, groot 6 morgen, gelegen aan de noordzijde van de rivier de Rijn, onder het Lijnpad of Hoogeweide, herkomstig van het voormalig rentambt St Marie, belend ten noorden den Groenen- of Achterdijk, verhuurd aan Aart Uiterwaal".

Vervolgens kocht Henry George Ferdinand Meertens op 16 december 1830 van Herman Otto Geerlings "eene hofstede (later genaamd De Halve Maan), bestaande in een huis, een achterhuis, een schuur, een berg en een schaaphok, nevens 5 bunders 96 roeden boomgaard en weijland, gelegen onder de Hoogeweide, in de gemeente Utrecht, wijk L, de huizinge gemerkt numero 107, strekkende uit de Leijdsche Vaart tot aan andere eigendommen van de koper" (zie hierboven).

Nog net voor het einde van 1830 waren de Heren van Voorn dus eigenaar van alle grond binnen het bovenbeschreven gebied.

Op 12 januari 1856 verpachtte Henri George Ferdinand Meertens aan Tijmen Hamoen, landbouwer, wonende op de na te melden hofstede "eene hofstede genaamd De Halve Maan, bestaande in woonhuis met stalling, schuur, berg, bakhuis en verdere aanhoorigheden, benevens bouw-, wei-, tuin- en boomgaardland, tezamen groot 45 bunders 44 roeden". Hamoen pachtte de gehele Guldenhoeve, met het land daar onmiddellijk oostelijk van gelegen en nog enkele percelen ten noorden van de Wielboomgaard. Bovendien kreeg hij in pacht alle grond onder Galecop (zie verder); die grond lag wel op enige

Boerderij Het Strijland vóór de vrij recente verbouwing. Het gebouw was met zijn grote schuur typisch bedoeld voor een gemengd bedrijf.

Foto uit 1971 (Foto Dienst Gemeente Utrecht); eigendom van de huidige bewoner A. C. D. van der Linden, Utrecht.

afstand van zijn boerderij, maar er was een goede verbinding via de Galecoperdijk en de Hommelbrug.

Op 22 november 1862 stond Henry George Ferdinand Meertens in erfpacht af aan Tijmen Hamoen en zijn vrouw Jannetje Oskam, bouwlieden, wonende onder de Hooge Weide, gemeente Utrecht, "2 roeden 80 ellen grond, gelegen onder de Hooge Weide, gemeente Catharijne, nabij de Leidsche Vaart aan den weg naar de buitenplaats Oog in Al, uitmakende een gedeelte van het kadastraal bekende perceel Sectie C no. 148 als boomgaard". De belangrijkste voorwaarde, aan deze erfpacht verbonden, was "dat de erfpachtnemers den voormelden grond zullen bezigen tot aanbouw van een huis tot eigen gebruik en bewoning, zonder hetzelfde te mogen verhuuren of aan anderen ten gebruik of ter bewoning afstaan en zonder daarop andere gebouwen te mogen plaatsen dan tot eigen gebruik".

Jan Willem Adolf Diemont, particulier, kreeg op 27 november 1878 van Henry Willem Meertens in erfpacht "een stuk grond groot 24 are 70 ca, gelegen in den polder de Hooge Weide onder Catharijne, gemeente Utrecht, aan den Groenenweg, uitmakende een noordoostelijk gedeelte van het perceel kadastraal bekend gemeente Catharijne Sectie C no. 433". Terwijl Henri George Ferdinand Meertens enerzijds de "afronder" van het familiebezit is geweest, moet hem toch anderzijds ernstig worden verweten dat hij in 1850 het kasteel Voorn liet slopen. Zijn zoon, Henri Willem Meertens,

maakte nog iets goed door in 1871 het tegenwoordige herenhuis te laten bouwen bij de ingang van de oprijlaan. Die zoon werd geboren uit het huwelijk van Henri George Ferdinand met Susanne Amelia Testas, weduwe van Jan Hendrik Martijn Martens.

De eigendom van de percelen ten oosten van de vroeger genoemde denkbeeldige lijn in het verlengde van de Taatsendijk viel op 17 september 1928 bij legaat toe aan Hendrik Cornelis Johannes Barchman Wuytiers. Diens vertegenwoordiger verkocht op 9 mei 1933 het terrein aan de gemeente Utrecht. Op deze grond ontstond de bebouwing tussen Victor Hugoplantsoen, Joseph Haydnlaan en Leidse Rijn, terwijl een westelijke strook in beslag werd genomen door het Amsterdam-Rijnkanaal. Het Militair Hospitaal kwam ongeveer op de plaats van de boerderij De Halve Maan. Zoals gezegd, waren in 1862 pachters op de boerderij De Halve Maan Tijmen Hamoen (geboren 18 januari 1802 te Harmelen) en zijn vrouw Jannetje Oskam (geboren 15 december 1805 te Linschoten). Tijmen werd opgevolgd door zijn zoon Florus (geboren 24 oktober 1833 te Utrecht), getrouwd met Cornelia van Stam (geboren 20 januari 1834 te Vleuten). De volgende pachter was Thijmen Hamoen (geboren 16 augustus 1867 te Utrecht) met zijn vrouw Adriana Marijgje Oskam (geboren 15 februari 1876 te Oudenrijn). Hun zoon Teunis (geboren 22 oktober 1914 te Utrecht), getrouwd met Trijntje

Boerderij De Halve Maan, zoals hij was vóór de ontruiming rond 1935. Op deze plaats werd het Militair Hospitaal gebouwd. De bomen aan de overzijde van het water staan er nog. Olieverfschilderij van H. Beese; eigendom van T. Hamoen, De Meern. Eerder afgedrukt in ons blad, jaargang 4 nummer 1, bladzijde 193.

Doornenbal (geboren 13 november 1915 te Vleuten), heeft nooit zelf op de Halve Maan geboerd omdat zijn moeder daar nog boerin was toen hij vertrok naar Oudenrijn om zich op Naamrijk te vestigen.

De eigendom van de percelen ten westen van meergenoemde denkbeeldige lijn viel toe aan Jan Willem Antonie Barchman Wuytiers. Op 26 april 1935 droeg hij, ten behoeve van de aanleg van het Amsterdam-Rijnkanaal, een oostelijke strook van het Strijland over aan het Rijk.

Op 6 juni 1935 verkocht hij het uiterste noordoostelijke puntje van het Strijland aan de gemeente Utrecht; dit stukje grond was door het geprojecteerde kanaal van het Strijland afgesneden geraakt. We moeten het zoeken op de Johan Wagenaarkade ter hoogte van het Victor Hugoplantsoen.

De rest van Strijland, inclusief de boerderij, werd door Jan Willem op 20 juni 1947 verkocht aan de gebroeders Rijksen, die de grond op 16 juni 1955 aan de gemeente Utrecht overdeden. Ten westen van het Amsterdam-Rijnkanaal kwam rijksweg 2 te lopen en de gemeente Utrecht legde op Strijland sportvelden aan.

De boerderij Strijland werd door de gemeente Utrecht opgeknapt; het huis wordt nu bewoond door de familie A. C. D. van der Linden.

In 1862 was Jan Oskam (geboren 23 april 1815 te Linschoten) pachter van de

boerderij Het Strijland. Hij was eerst getrouwd met Teuntje van Doorn en vervolgens met Gerrigje Beukhof. Zijn zoon Jan Andries (geboren 7 juli 1860 te Utrecht, uit het tweede huwelijk) volgde hem op; deze was getrouwd met Adriana van Eijk (geboren in 1861 te Woerden).

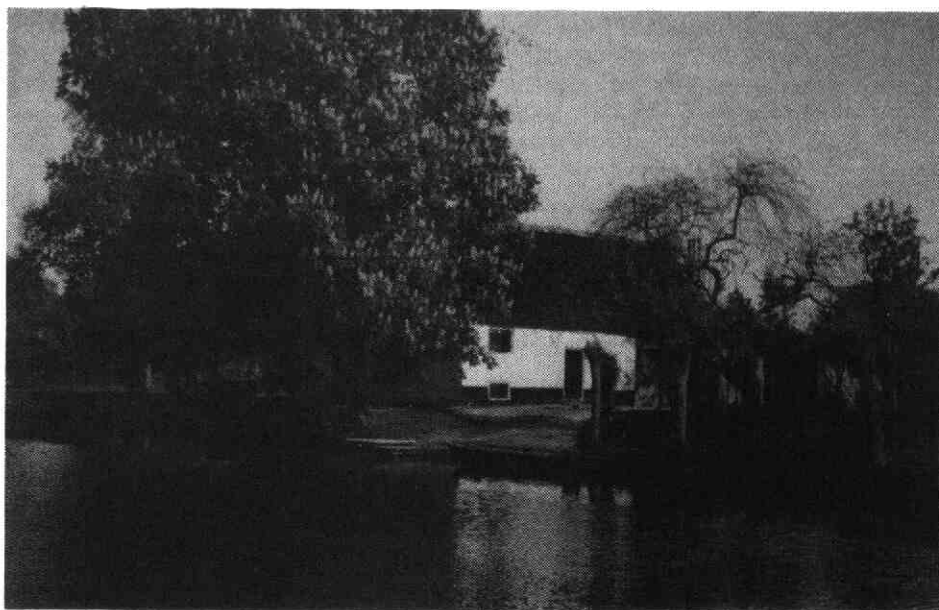
De laatste bewoners waren Arie Adriana Oskam (geboren 6 september 1900

te Utrecht) en zijn vrouw Geertruida Hendrika Dijkshoorn (geboren 27 juli 1917 te Hillegersberg).

Toen de grond van het Strijland een andere bestemming kreeg ging ook de boerderij in de Wielboomgaard verloren. Daar woonden vroeger Jacob van Manen en zijn vrouw Wilhelmina van Eck; hun dochtertje Steventje, eerst getrouwd met van Hierden, huwde later met Willem Westerhout.

De hofstede had uiteraard recht van overpad om over land, via de omringende landerijen de Groenendijk of Modderdijk (later de Everhard Meysterlaan) te bereiken, maar de komende en gaande man werd per overzetschuitje vanaf het jaagpad langs de Rijksstraatweg gehaald en gebracht. Ingewijden weten nog, dat wanneer de bezoeker "over" riep, vrouw Westerhout de koffiepot al in gereedheid bracht. Vóór het vierde kopje werd niet gevraagd of je nog een keer ingeschonken wilde worden. Er was, ondanks lange werkdagen, toch ruim de tijd om gastvrij te zijn.

Omdat de ontruiming in oktober 1936 toch nog onverwacht aan de orde kwam, moest de familie Westerhout op stel en sprong opbreken. Zij kreeg gelukkig onderdak op "Papendorp", de boerderij van de familie van Vulpen. Dat bedrijf raakte vanwege het nieuwe kanaal eveneens flink wat land kwijt en had zodoende stalruimte genoeg. Have en goed waren daardoor, dank zij vrienden- en burenhulp, voorlopig geborgen.

De boerderij in de Wielboomgaard, aan de overzijde van de Leidse Rijn. Het huis stond ongeveer op de plaats waar nu tussen Rijksweg 2 en het Amsterdam-Rijnkanaal het gebouwje van Rijkswaterstaat is te vinden. Er vóór ligt het bootje waarmee de verbinding met de Rijksstraatweg werd onderhouden.

Foto uit ca 1930; eigendom B. Overkleef, De Meern.

De grond onder Oudenrijn

Reeds Johan Lodewijck van Panhuijs, Heer van Voorn, was in 1683 in het bezit van "9 morgen weijlandt achter malcanderen gelegen onder den gerechte van den Oudenrijn", maar hij raakte die grond kwijt wegens schulden.

Op 20 februari 1736 kocht Jan Sadelijn, Heer van Voorn, van Hendrik Spoor "9 morgen weij- en hoijlanden, gelegen in den gerechte van den Oudenrijn, strekkende 't selve land uijt den Rijn tot aan 't land van de Heer Jan Schutter".

Het perceel reikte dus nog niet tot aan de Heycopperkade; dat was pas het geval toen op 10 juni 1825 Antonie Mangelaar Meertens, Heer van Voorn, van de erfgenamen van Hendrik van Gennip kocht "2 bunders 55 roeden 47 ellen bouw- en weijland, gelegen in de gemeente van den Oudenrijn, strekkende van het land van den heer kooper (zie boven) tot aan den Heikopperdijk toe, hebbende eenen vrijen uitweg over het land van den heer kooper".

De totale oppervlakte van de grond onder Oudenrijn bedroeg 9 ha 71 a 70 ca.

Deze, inmiddels "hofstede Overvoorn" genoemde grond werd geërfd door Johanna Françoise Henriette Barchman Wuytiers, getrouwd met Hugo van Beresteijn.

Ook hier klopte het Rijk aan om grond en op 14 september 1962 werd door haar kinderen Suzette Amelia Henriette en Christiaan Johannes een deel van het zuidelijkste perceel afgestaan ten behoeve van de aanleg van Rijksweg 12.

Suzette droeg op 18 maart 1964 haar deel van het bezit over aan haar broer Christiaan Johannes van Beresteijn en aan haar kinderen Johanna Françoise Henriette en Floris Abraham Vaillant. Op 5 november 1976 verkocht de familie de boerderij aan Pieter van Dijk, getrouwd met Maria Johanna Geertruida van Eck. Pieter deed op 29 april 1982 het huis over aan Hermanus Abraham Hoogendoorn, getrouwd met Henny Westeneng, die op dezelfde datum van de familie het achter het huis gelegen perceel weiland erbij kocht.

Tenslotte werden op 2 mei 1983 de resterende percelen verkocht aan Gerrit Cornelis van Eck, getrouwd met Adriana Anna Koppert.

In 1856 diende Henri George Ferdinand Meertens een verzoekschrift in bij burgemeester en wethouders van Utrecht "streckende om ten gerieve zijner huizinge in de gemeente Oudenrijn op een afstand van ongeveer 60 el aan deze zijde van Stadsdam een steiger te mogen ma-

Het huisje dat aan de Rijksstraatweg stond op de grond van Overvoorn. Het werd afgebroken in 1954.

Schilderij door A. A. Oskam; eigendom B. Brouwer, De Meern.

ken aan den Rijn". De el, die van oudsher ca 70 cm mat, werd na 1820 in ons metrieke stelsel gelijkgesteld met 1 meter. Henri kreeg de vergunning op voorwaarde dat het jaagpad, dat daar ten zuiden van de Leidse Rijn liep, niet versmald zou worden. De boer van Strijland, die ook de grond onder Oudenrijn in pacht had, beschikte nu, behalve over een verbinding over land (de Kerkweg), ook over een verbinding te water.

De tegenwoordige boerderij "Overvoorn" staat daar pas sinds ca 1875; voordien stond er, tegen de Rijksstraatweg aan, een veel kleiner en ouder huisje, bewoond door een dochter van de pachter van Het Strijland, Aaltje Oskam (geboren 4 september 1838 te Utrecht) en haar man Floor Oskam (geboren 9 mei 1835 te Bunnik). Dit echtpaar vertrok in 1879 naar Polsbroek, waarna Overvoorn werd gepacht en bewoond door Hendrik Kuus (geboren 19 februari 1833 te Maartensdijk) en zijn vrouw Dirkje van Leersum (geboren 26 juni 1841 te Vleuten).

Van 1919 tot 1939 waren pachters op Overvoorn Pieter Doornenbal (geboren 5 februari 1871 te Vinkeveen) en zijn vrouw Trijntje Oskam (geboren 26 maart 1877 te Oudenrijn), daarna hun dochter Teuntje Doornenbal (geboren 19 september 1906 te Vleuten) en haar

tweede man Pieter Roelof van Dijk (geboren 6 april 1908 te Harmelen) en tenslotte Pieter van Dijk en zijn vrouw Maria Johanna Geertruida van Eck. Rond de eeuwwisseling werd het bij de hofstede behorende weidegebied uitgebreid door de zuidelijkste percelen in cultuur te brengen; dat was eerst griendland. Door betere bemaling (stoomgemaal) konden waterhuishouding en -peil beter in de hand worden gehouden. Ook de boomgaard op de plaats waar nu Het Spectrum staat en het vlakke stuk tussen de bebossing van het herenhuis en het vroegere "reigerbos" werden bij de boerderij gevoegd. Het reigerbos is rond 1920 ontruimd, vanwege de overlast die overvliegende reigers het verkeer op de Rijksstraatweg berokkenden.

De grond onder Jaffa

Deze percelen waren gelegen tussen de Groenendijk en de Vleutenseweg.

Op 2 februari 1739 kocht Jan Sadelijn, Heer van Voorn, van Henrick Pothuizen "7 morgen weijlands, gelegen onder het gerechte van Hogeweijde, voorbij Jaffa, daar westwaarts de hofstede Knotsenburg naast geland is". In eerdere koopcontracten betreffende deze grond wordt de noordgrens ook aangegeven als "Kouwehornschens dijk, Cauhorn-

sche- of Vleutense weteringe en Vleutense Vaart".

Jaquelina Cornelia de Geer, Vrouwe van Voorn, weduwe van Jan Sadelijn, kocht op 7 december 1739 van Johan Hendrick van Ewijck "16 morgen weijen bouwlanden, gelegen onder de Hogeweijde buyten de stad Utrecht, streckende uijt de Vleutense Vaert tot aan den Agterdijk", westwaarts belend door het hierboven beschreven perceel. In eerdere koopcontracten betreffende dezelfde grond wordt de zuidgrens ook genoemd "Achterwegh" of "dijk daer men na de Meern toe rijdt".

In 1739 werden de Heren van Voorn aldus eigenaar van 23 morgen of ca 19,5 ha grond onder Jaffa.

Op 30 april 1887 verkocht Henri Willem Meertens een gedeelte van deze grond aan het Rijk ten behoeve van de aanleg van het kanaal van Amsterdam naar de Merwede. Het kanaal zou dwars door het bedoelde land gaan lopen, wat later consequenties had bij de vererving.

Toen er een tweede schutsluis moest worden gebouwd, werd er op 31 januari 1903 wederom enige grond overgedragen aan het Rijk, ditmaal door Henri's nichtjes en erfgenamen Suzette Amelia Martens en Johanna Henriette Antonia Martens.

Bij de scheiding van de nalatenschap van Suzette Amelia op 18 mei 1922 werd de grond ten noorden van het Merwedekanaal toebedeeld aan Johanna Maria

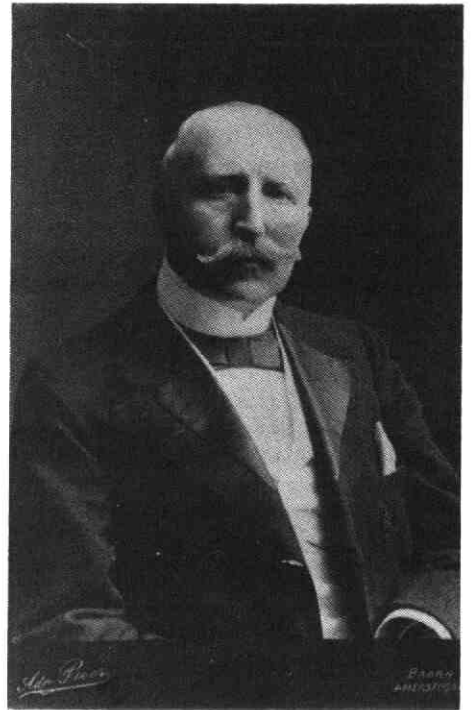
Bernardine van Beeck Calkoen, weduwe van Hendrik Jan Marie Barchman Wuytiers en voogdes over haar drie kinderen. Zij verkocht die grond op 6 juli 1928 in openbare veiling aan de gemeente Utrecht. In de daarop volgende jaren werd het terrein volgebouwd: Weltevredenstraat, Priokstraat, Curaçaostraat, Minahassastraat, enz.

De grond ten zuiden van het kanaal was toegescheiden aan Johanna Françoise Henriette Barchman Wuytiers. Deze verkocht op 1 september 1936 het terrein aan de heren Rijkssen, waarna ook hier de woningbouw een aanvang nam en o.a. de Racinelaan, de Moliereilaan en de Corneillelaan ontstonden in Oog in Al.

De sluiswachterswoning

Op 4 december 1769 kocht Petrus van der Hage, Heer van Voorn, van de executeurs van het testament van Berendina de Wit, in leven weduwe van Paulus van Leersum "zekeren opstal of getimmerte, zijnde thans de sluiswachterswoning, staande en gelegen onder den gerechte van Vleuten, aan den eersten dam, bij gemelde Berendina de Wit bewoond en gebruikt geweest". Bij het opstellen van deze verkoopacte was één der getuigen zekere Frederik Reisenbagh.

Petrus van der Hage droeg de woning op 25 augustus 1770 over aan bovengenoemde Frederik Reisenbach; "de woo-

Portretfoto van Jan Willem Antonie Barchman Wuytiers toen hij burgemeester was van Amersfoort. Daarvóór was hij burgemeester van Vleuten en Haarzuilens van 1879 tot 1901. Hij was nooit "Heer van Voorn", daar zijn vrouw Suzette Amelia Martens het goed had geërfd. Zij vermaakte het aan haar kleinzoon Jan Willem Antonie.

Foto uit ca 1915; eigendom B. Overkleef, De Meern.

ning bij hem bewoont en gebruikt wordende".

Bij deze laatste overdracht werd geconditioneerd "dat zoo meenigmaal als deze woning na desen verkogt zoude mogen worden, de verkopers en kopers zullen verplicht weezen aan de Heeren of Vrouwen van Voorn in der tijd, binnen veertien dagen na de verkoop aan te presenteren of deselve soude willen het verkogte voor de prijs waarvoor het verkogt zoude mogen wesen, na zig nemen, wanneer 't deselve vrijstaan sal't na zig te nemen of aan den koper in der tijd te laten, en dat dus de Heeren en Vrouwen van Voorn het recht van naasting op deselve woning zullen hebben en behouden zoo meenigmaal deselve verkogt zal worden".

Bij acte van scheiding en verdeling van de nalatenschap van Jacobus Bernardus Ligtrink van 1 april 1869 werd "de opstal van de sluiswachterswoning aan den Stadsdam onder Vleuten, op den perceelsgewijze kadastrale legger der gemeente bekend in Sectie A no. 332" toebedeeld aan Gerof Jacobus Ligtrink. Jacobus Bernardus Ligtrink (geboren in 1806 te Vleuten) was tapper en sluiswachter; hij was getrouwd met Theodora Hamoen (geboren in 1802 te

Johanna Maria Bernardine van Beeck Calkoen met haar drie kinderen: links jonker Wim (Jan Willem Antonie) naast freule Hannie (Sara Johanna Bernardine), rechts jonker Joost (Hendrik Cornelis Johannes). De opname werd gemaakt op de Zandweg, vóór huize Voorn. Aan de overkant van de Leidse Rijn is rechts boven het oude huisje op Overvoorn te zien. Foto uit ca 1925; eigendom B. Overkleef, De Meern.

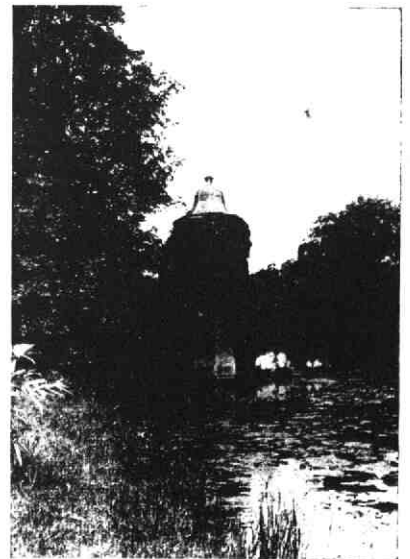
Te huur te Vleuten. in de onmiddellijke omgeving van Utrecht.

De fraaie ridderhofstad „de Voorn” bestaande uit park met hoog opgaand geboomte, lanen, waterpartijen en moestuin, be nevens stal, geschikt voor garage.

Het geheel groot ± 17 H.A. waarvan de weilanden en boomgaard verpacht zijn. Vrije wandeling voor den huurder.

Het heerenhuis bevat beneden: entree, breede marmeren gang, groote eetkamer, twee groote kamers en suite met

serre, keuken, bijkeuken, dessertkamer, knechtskamertje, W. C. Verder groote provisie- wijn- en kolenkelders. Boven: vijf groote slaapkamers, 1 kleine slaapkamer, badkamer en provisiekamer, W.C. Op de zolderverdieping twee dienstbodenkamers. Het geheel is voorzien van electr. licht en eigen waterleiding. Huurprijs f 1500 per jaar. Aanvaarding 1 September 1926. Inlichtingen bij het Hoofdkantoor te Zeist en bijkantoor te Utrecht.

No. 2727.

Evenmin als het kasteel vroeger, werd het herenhuis later altijd door de eigenaar zelf bewoond. Hierboven een advertentie uit het jaar 1926, waarbij de bezitting te huur werd aangeboden. Dat moet dus zijn geweest toen de oud-burgemeester Jan Willem Antonie Barchman Wuytiers overleden was. In juli 1902 namen de kantonrechter Bernard Johan Rasch en zijn vrouw Adriana Maria Enschedé hun intrek in het huis. Bernard overleed op 20 mei 1908 en zijn vrouw vertrok in juli 1918. In datzelfde jaar kwamen de oud-burgemeester en zijn vrouw, Suzette Amelia Martens, terug uit Amersfoort. De hierboven aangeboden verhuur ging waarschijnlijk niet door, want in januari 1927 kwam Johanna Maria Bernardine van Beeck Calkoen met haar drie kinderen op Voorn wonen. Van juni 1933 tot mei 1937 waren de bewoners de goudsmid Johannes Gerardus Eligius Brom en zijn vrouw Hildegard Maria Margarete Fischer.

Krantenknipsel eigendom K. B. Nanning, Vleuten.

Veldhuizen).

De sluiswachterswoning was enige tijd in het bezit van de familie Lig(e)rink. Gerrit erfde het huis op 24 oktober 1798, zijn zoon Jacobus Bernardus op 23 februari 1866 en diens zoon Gerof Jacobus op 1 april 1869.

De laatste verkocht het pand op 31 december 1906 aan de gemeente Utrecht, die het op 21 juni 1951 overdeed aan de Provincie; kort daarna werd het afgebroken.

De grond onder Galecop

Op 19 november 1821 kocht Antonie Mangelaar Meertens, Heer van Voorn, van Cornelis Maria van Hengst "6 bunders 81 roeden 25 ellen (8 morgen oude maat) wei- en hooiland, gelegen onder Galecop, gemeente Oudenrijn, strekkende voor van den Galekopper- tot aan den Heijkopperdijk". In een eerder koopcontract betreffende dezelfde grond staat de Zandvliet vermeld als noordelijke begrenzing.

Het grondbezit onder Galecop werd op 17 november 1830 aangevuld door Henry George Ferdinand Meertens, die van Aernout van Steenwijk kocht "8 bunders (deze 8 is vermoedelijk een schrijffout en zal een 7 moeten zijn) "50 roeden 90 ellen weiland, gelegen op Galecop, strekkende van de Galekopperdijk

tot de Molenvliet"; de laatste lag langs de Taatsendijk.

De totale oppervlakte van de grond onder Galecop was 14 ha 19 a 20 ca.

De grond onder Galecop werd bij de scheiding van 18 mei 1922 toebedeeld aan Johanna Francoise Henriette Barchman Wuytiers, gehuwd met Hugo van Beresteijn.

Zij verkocht de zuidelijke percelen op 26 juli 1924 in openbare veiling aan de landbouwer Arie Rokus Eskes, wonende te Galecop.

Van de noordelijke percelen verkocht zij op 15 september 1934 aan het Rijk een oostelijk gedeelte ten behoeve van de aanleg van het Amsterdam-Rijnkanaal en op 7 november 1972 droegen haar kinderen Suzette en Christiaan de rest over aan de gemeente Utrecht.

Nabeschouwing

Zoals we gezien hebben, werden de Heren van Voorn sinds 1456 met het huis Voorn en de Nesse beleend. Bovendien verwierven zij in eigen bezit respectievelijk de grond ten westen van Voorn (vóór 1585), de grond tussen Leidse Rijn en Groenendijk (het Strijland 1738, de Wielboomgaard 1821, de Guldenhoeve 1821 en de overige grond 1821 en 1830), de grond onder Oudenrijn (1683-1736-

1825), de grond onder Jaffa (1739), de sluiswachterswoning (1769) en de grond onder Galecop (1821, 1830).

Daar in 1798 het verschil tussen leengoed en eigen goed definitief was vervalten, waren zij alzo sinds 1830 in het vrije bezit van ca 140 ha land.

Dat bleef zo tot aan de verdeling van de erfenis van Suzette Amelia Martens in 1922. Het was een echt grootgrondbezit geworden en de boerderijen erop droegen alle op hun luiken de kleuren van hun Heer: een rood paneel met groene rand, gescheiden door een witte bies (nog te zien op Overvoorn).

In de volgende jaren ging het bezit snel teloor, vooral door de landhonger van het Rijk en van de gemeente Utrecht.

Bronnen

Archief huis Voorn (J.A.F. van Seumeren)

Officieel Orgaan Historische Vereniging Vleuten-De Meern-Haarzuilens jaargang 3 nr 3 blz. 131

Idem jaargang 4 nr 1 blz. 193

Idem jaargang 4 titelpagina

Kadaster en Openbare Registers

Wie wat bewaart die geeft wat

Door ons werden in dank, ten behoeve van onze bibliotheek en onze verzameling, de volgende schenkingen of bruiklenen aanvaard van:

G. C. A. van Mourik, Prins Hendrikweg 18 Vleuten
Jaargangen Heemschut 1971 - 1985, duivenklok

H. Pak, Zandweg 116 De Meern
Bandenwals, kaarslantaarn

C. Seckel, Meerndijk 90b De Meern
Jaargangen Westerheem 1974 - 1977

F. C. J. van Baaren, J. F. Kennedylaan 20 Vleuten
Collectie foto's van 29 monumenten in Vleuten - De Meern

A. C. M. Vernooij, Utrechtseweg 111 Vleuten
Zicht

G. van der Kleij, Den Hamstraat 11 Vleuten
Twee armenbanken uit de Willibrordkerk

Th. van den Berg, Glazenierslaan 21 De Meern
Zinken wasketel, werkplaatsramen

A. Goudappel, Julianalaan 20bis Vleuten
Foto Ned. Herv. kerk te Vleuten

F. C. G. M. Besouw, Schoolstraat 55 Vleuten
Topografische kaarten, copieën van oude platen, statieportret van Koningin Juliana en Prins Bernhard

C. M. Jongerius, Castellumlaan 3 De Meern
Jacquet

H. J. J. den Rooijen, van Nijenrodelaan 20 De Meern
10 Oude jaargangen van De Brug

N. Barten, Stoelenmakerslaan 8 De Meern
Kookkachtje, griendmes, gewicht

M. G. van den Bosch-Goes, Hindersteinlaan 16 Vleuten
Wafelijzer, H. Hartbeeld, kookboekje plattelandsvrouwen

H. J. C. van den Bosch, Stalplein 6 Haarzuilens
Rietdekkersgereedschap

G. Tilstra-Graafland, Utrechtseweg 73 Vleuten
Gymjurkje

D. van Maanen, Utrechtseweg 47 Vleuten
IJzeren schuit

E. J. Mélotte-Bos, ten Veldestraat 71 De Meern
Geëmailleerde waskan

K. B. Nanning, Utenhamstraat 15 Vleuten
Jaargangen Bulletin Koninklijke Nederlandse Oudheidkundige Bond 1973 - 1985

Agenda

Elke Maandag vanaf 19.00 uur **werkavond** (o.a. schoonmaken en restauratie van voorwerpen) in het museum, Thematerweg 17 te Vleuten.

Dinsdag 21 januari

20.00 uur, 't Zand 1 Vleuten.
Algemene **contactavond**. Iedereen met vragen, plannen of ideeën is welkom.

Zaterdag 25 en Zondag 26 januari

13.00 - 16.00 uur open dag in het museum, Thematerweg 17 te Vleuten.

Dinsdag 18 februari

20.00 uur, 't Zand 1 Vleuten.
Algemene **contactavond**. Zie boven.

Zaterdag 22 en Zondag 23 februari

13.00 - 16.00 uur open dag in het museum, Thematerweg 17 te Vleuten.

Dinsdag 18 maart

20.00 uur, 't Zand 1 Vleuten.
Algemene **contactavond**. Zie boven.

Zaterdag 29 maart (niet op Zondag 30 maart, want dan is het Pasen!)

13.00 - 16.00 uur open dag in het museum, Thematerweg 17 te Vleuten.

Woensdag 16 april

20.00 uur in het museum Thematerweg te Vleuten
Algemene ledenvergadering.

Dinsdag 22 april

20.00 uur in het museum Thematerweg 17 te Vleuten.
Algemene **contactavond**. Zie boven.

Zaterdag 26 en Zondag 27 april

13.00 - 16.00 uur open dag in het museum, Thematerweg 17 te Vleuten.

Hebt u wensen betreffende onze agenda of ons programma, laat het ons dan weten!

Voor het plaatsen van dakkapellen, dakramen, keukens, badkamers en wanden van glazen bouwstenen, stijldeuren, aluminium en houten kozijnen. Tevens plaatsen wij tegen inbraak beveiligd hang- en sluitwerk. Kunststof ramen en deuren op maat en in verschillende kleuren.

Wilt u meer weten, bel dan,

AANNEMERSBEDRIJF

3454 VK DE MEERN

H. van Vliet

Woerdlaan 2 - Telefoon 03406 - 13 15